

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

ORTA YAŞ KRİZİ VE DİN İLİŞKİSİ

**Hazırlayan
Mehmet İKİS**

**Danışman
Doç. Dr. Ali KUŞAT**

Yüksek Lisans Tezi

**Eylül 2013
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**ORTA YAŞ KRİZİ VE DİN İLİŞKİSİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Mehmet İKİS**

**Danışman
Doç. Dr. Ali KUŞAT**

**Eylül 2013
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Mehmet İKİS

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Orta Yaş Krizi ve Din İlişkisi” adlı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mehmet İKİS

Danışman

Doç. Dr. Ali KUŞAT

Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Ali KUŞAT danışmanlığında **Mehmet İKİS** tarafından hazırlanan “**Orta Yaş Krizi ve Din İlişkisi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

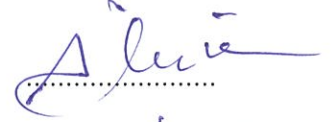
JÜRİ

İmza

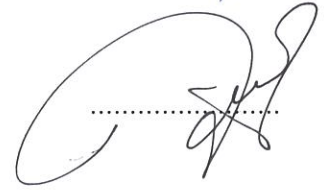
Danışman :Doç. Dr. Ali KUŞAT

Üye :Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN.....

Üye :Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun 4/10 2013 tarih ve.....20 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Lütfi Han ÇEBECİ
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

İnsan hayatının önemli gelişim dönemlerinden biri olan orta yaş ile ilgili yapılan çalışmaların, diğer gelişim dönemleriyle ilgili yapılan çalışmalara oranla oldukça az olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında yetişkinlik ve yetişkinlikten sonraki yılların gelişmeyi barındırmayan, durağan bir seyir izleyen yıllar olarak görülmesi etkilidir. 1970’li yıllardan itibaren birçok alanda etkisini gösteren “yaşam boyu” ifadesinin gelişim psikolojisinde de meydana getirdiği perspektif değişikliği, daha önce oluşan bakış açısını ortadan kaldırarak, yetişkinlik ve yetişkinlik sonrası yılların da en az hayatın ilk yılları kadar gelişimi barındıran yıllar olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Gelişim psikolojisinde meydana gelen bu değişiklik, psikolojinin bir alt dalı olan ve kutsalla olan ilişkinin insanda meydana getirdiği yansımaları konu edinen din psikolojisini de etkilemiştir. Din psikolojisi alanında da hayatın ilerleyen yıllarıyla ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ülkemiz açısından genç bir bilim dalı olan din psikolojisinin hayatın bu yıllarıyla ilgili henüz literatür oluşturabilecek çalışmalara imza atmadığı görülmekle birlikte yapılan çalışmalar ümit vericidir.

Çalışmamızın konusunu insan hayatının gelişim dönemlerinden biri olan orta yaş döneminde yaşanan orta yaş krizi ile din ilişkisi oluşturmaktadır. Orta yaşlı birey, birçok yönden hem geçmişini hem de geleceğini dengelemek zorundadır. Bu zorunluluk da bireyde ister istemez gerilimler meydana getirmektedir. Böylesi gerilimli bir dönemle bireyin dinî tutumu arasında nasıl bir ilişki vardır? Orta yaşlı bireyin yaşam algısı dinî tutumunu etkilemekte midir? Orta yaş dönemiyle ilgili çalışmaların az da olsa bulunması ama orta yaş krizi ile ilgili müstakil bir çalışmanın olmaması, zaman zaman çeşitli sıkıntılar yaşamamıza neden olmuştur. Bu nedenle çalışmamızın gerek gelişim psikolojisi gerekse din psikolojisi alanına ufak da olsa bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Bu çalışma, giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amaç ve önemi, varsayım ve sınırlılıkları, kullanılan metot ve teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, araştırma ile ilgili bulgular incelenmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Tez konusunun belirlenmesi ve yürütülmesi sürecinde anlayışı, hoşgörüsü ve sabrıyla beni sürekli destekleyen tez danışmanım, değerli hocam, Sayın Doç. Dr. Ali KUŞAT'a, ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerinden fazlaca istifade ettiğim değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. A.Vahap TAŞTAN'a ve Prof. Dr. Celalettin ÇELİK'e, Arş. Gör. Mustafa ULU'ya şükranlarımı sunarım.

Çalışmamın anket uygulama kısmında anketlerin dağıtılması ve toplanması sırasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli dostlarıma, özellikle anketlerin değerlendirilmesinde emeğini üzerimden eksik etmeyen değerli ağabeyim Mustafa ŞEKER'e teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında olduğu gibi hayatımın her noktasında yardım ve ilgisini benden eksik etmeyen, hayat arkadaşım sevgili eşim Ayşe'ye ve babalık duygusunu bana tattıran biricik kızım Zeynep'e çok özel teşekkürlerimi sunarım.

Mehmet İKİS

Kayseri-2013

ORTA YAŞ KRİZİ VE DİN İLİŞKİSİ

Mehmet İKİS

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2013

Danışman: Doç. Dr. Ali KUŞAT

ÖZET

İnsan hayatının önemli gelişim özelliklerinden biri olan orta yaş krizi ile din ilişkisini araştırmayı amaçlayan bu çalışma, din psikolojisi alanında yapılan bir alan araştırmasıdır.

Teorik ve anket uygulaması şeklinde iki ana bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın konusu, problemi, önemi, yöntemi, evren ve örnekleme hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın birinci bölümünü oluşturan teorik kısmında, orta yaşın genel özellikleri, orta yaşla ilgili oluşturulmuş kuramlar, kriz kavramı, orta yaş krizi, orta yaş krizinin nedenleri, hayatlarında orta yaş krizini yaşayan ünlü kişiler, orta yaşta ölüm düşüncesi ve son olarak da orta yaş ve din ilişkisine yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan anket kısmında ise anket tekniğiyle elde edilen verilerin bulgularına ve bulgulara ilişkin analizlere ve yorumlara yer verilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 17 paket programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular şunlardır:

1. Sağlık durumu ve sosyo-ekonomik durumun kötüleşmesi orta yaşlı bireyin yaşadığı bunalımı artırmaktadır.
2. Eğitim düzeyinin yükselmesi orta yaşlı bireyin yaşayacağı bunalımı azaltmaktadır.
3. Cinsiyete göre hem yaşam görüşü hem de dinî yönelimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma oluşmamaktadır.
4. Artan yaşla birlikte yaş grupları arasında hem yaşam görüşü hem de dinî yönelimde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma oluşmamaktadır.
5. Katılımcıların yaşam görüşleri ile dinî tutumları arasında pozitif, tek yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Anahtar Kelimeler: Orta Yaş Dönemi, Orta Yaş Krizi, Dinî Tutum, Yaşam Görüşü.

MIDLIFE CRISIS AND IT'S RELATION TO RELIGION

Mehmet IKIS

Erciyes University, Institute of Social Sciences

Postgraduate Thesis, September 2013

Supervisor: Assoc. Prof. Ali KUSAT

ABSTRACT

This field study in the psychology of religion is aimed to research the relationship between religion and the midlife crisis which is considered as one of the important stage of human life.

That study is constituted by two main parts called theoretic and survey parts. Introduction is constituted by those parts; subject of the study, problem, importance, method, range and sample.

The theoretical part which is composed the first part of the research includes general characteristics of the midlife, the theories about midlife crisis, and the reasons of it, the famous people who experienced midlife crisis, death thought in the midlife and lastly the relation between religion and midlife.

The survey part includes analysis and interpretations of findings which has been obtained through the survey technique. SPSS 17 packet software used for data analysis.

The findings which obtained after the research are below:

- 1.Deterioration of socio-economic and health status made have increased the crisis which were being experienced by the middle-aged individuals.
- 2.Increase in the education level have decreased the crisis experienced by the middle-aged individuals.
- 3.Varying by gender, no statistically significant differentiation have occurred in neither view of life nor religious attitude.
- 4.No statistically significant differentiation have occurred in neither view of life nor religious attitude along with increasing age.
- 5.There is a positive, meaningful and one-way correlation between views of life and religious attitudes of participants.

Key Words: Midlife Period, Midlife Crisis, Religious Attitude, View of Life.

İÇİNDEKİLER

ORTA YAŞ KRİZİ VE DİN İLİŞKİSİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	ii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ORTA YAŞ DÖNEMİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ.....	13
1.1.1. Fiziksel ve Biyolojik Özellikler	17
1.1.2. Bilişsel Özellikler	20
1.1.3. Toplumsal Özellikler	21
1.2. ORTA YAŞ KURAMLARI	23
1.2.1. Sosyal, Biyolojik ve Psikolojik Zaman.....	23
1.2.2. İş ve İlişkilerde Dengenin Sağlanması	26
1.2.3. Üretkenlik Açısından Orta Yaş.....	29
1.2.4. Yaşam Boyu Gelişim Açısından Orta Yaş.....	31
1.2.5. Kur'an-ı Kerim'e Göre Orta Yaş	32
1.3. KRİZ KAVRAMI	33

1.3.1. Orta Yaş Krizi	36
1.3.2. Orta Yaş Krizinin Nedenleri.....	43
1.3.3. Hayatlarında Orta Yaş Krizi Yaşayanlar	47
1.3.3.1. Gazali	47
1.3.3.2. Tolstoy	50
1.3.3.3. Sigmund Freud	53
1.3.3.4. Carl Gustav Jung.....	54
1.4. ORTA YAŞ VE ÖLÜM DÜŞÜNCESİ	55
1.5. ORTA YAŞ VE DİN İLİŞKİSİ.....	57

2. BÖLÜM

ORTA YAŞ KRİZİ VE DİN İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ BULGULAR

2.1. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	63
2.2. YAŞAM GÖRÜŞÜ ÖLÇEĞİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	66
2.3. DİNÎ TUTUM ÖLÇEĞİ İLE İLGİLİ BULGULAR	82
2.4. DİNÎ TUTUM VE YAŞAM GÖRÜŞÜ ÖLÇEKLERİNE AİT ÇAPRAZ TABLOLAR.....	86
2.4.1. Dinî Tutum Ölçeği ile İlgili Çapraz Tablolar	86
2.4.2. Yaşam Görüşü Ölçeği İle İlgili Çapraz Tablolar	95
2.5. YAŞAM GÖRÜŞÜ VE DİNÎ TUTUM ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN T-TESTİ	147
2.6. YAŞAM GÖRÜŞÜ VE DİNÎ TUTUM ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN ANOVA (TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ).....	149
2.7. KORELÂSYON ANALİZİ.....	152
SONUÇ.....	159
KAYNAKÇA.....	163
EKLER.....	169
ÖZ GEÇMİŞ	171

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	Deneme-İmkanlar Boyutu ile İlgili Maddeler	5
Tablo 2.	Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu ile İlgili Maddeler	6
Tablo 3.	Kendine Odaklanma Boyutu ile İlgili Maddeler	6
Tablo 4.	Başkalarına Odaklanma Boyutu ile İlgili Maddeler	7
Tablo 5.	Kimlik Keşfi Boyutu ile İlgili Maddeler	7
Tablo 6.	Arada Hissetme Boyutu ile İlgili Maddeler	7
Tablo 7.	Ok-Dinî Tutum Ölçeği	8
Tablo 8.	Ankete Katılanların Yaşlara Göre Dağılımı	63
Tablo 9.	Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı	63
Tablo 10.	Ankete Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	64
Tablo 11.	Ankete Katılanların İş Durumlarına Göre Dağılımı	64
Tablo 12.	Ankete Katılanların Sağlık Durumlarına Göre Dağılımı	65
Tablo 13.	Ankete Katılanların Hayatı Paylaştıkları Kişi/lere Göre Dağılımı	65
Tablo 14.	Ankete Katılanların Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı	65
Tablo 15.	Ankete Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	66
Tablo 16.	Alt Ölçekler Bazında Ortalama Değerler	66
Tablo 17.	Pek Çok Yeni İmkânlarla Sahip Olmaya Yönelik Dağılım	67
Tablo 18.	Yeni Şeyler Keşfetmeye Yönelik Dağılım	67
Tablo 19.	Kafa Karışıklığına Yönelik Dağılım	68
Tablo 20.	Yeni Şeyler Denemeye Yönelik Dağılım	68
Tablo 21.	Kendini Daha Özgür Hissetmeye Yönelik Dağılım	69
Tablo 22.	Duygusal Anlamda Kendini Kısıtlanmış Hissetmeye Yönelik Dağılım	69
Tablo 23.	Kendine Karşı Sorumluluk Hissetmeye Yönelik Dağılım	70
Tablo 24.	Kendini Stres Altında Hissetmeye Yönelik Dağılım	70
Tablo 25.	Kendini İstikrarsız Hissetmeye Yönelik Dağılım	71
Tablo 26.	Kendini İyimser Hissetmeye Yönelik Dağılım	71

Tablo 27.	Kendini Büyük Baskılar Altında Kalmış Hissetmeye Yönelik Dağılım	72
Tablo 28.	Kim Olduğunu Ortaya Koymaya Yönelik Dağılım.....	72
Tablo 29.	Sakinleşmiş ve Durulmuş Hissetmeye Yönelik Dağılım.....	73
Tablo 30.	Başkalarına Karşı Sorumluluk Hissetmeye Yönelik Dağılım.....	73
Tablo 31.	Kendini Bağımsız Hissetmeye Yönelik Dağılım	74
Tablo 32.	Yeni Seçimler Yapmaya Yönelik Dağılım	74
Tablo 33.	Ne Yaptığını Bilmemeye Yönelik Dağılım.....	75
Tablo 34.	Kendini Başkalarına Adamaya Yönelik Dağılım	75
Tablo 35.	Kendi Kendine Yetmeye Yönelik Dağılım.....	76
Tablo 36.	Kendini Bir Çok Açıdan Endişeli Hissetmeye Yönelik Dağılım.....	76
Tablo 37.	Kendine Odaklanmaya Yönelik Dağılım.....	77
Tablo 38.	Anne- Babadan Ayrı Olmaya Yönelik Dağılım.....	77
Tablo 39.	Kendinin Kim Olduğunu Tanımlamaya Yönelik Dağılım.....	78
Tablo 40.	Gelecek için Planlar Yapamaya Yönelik Dağılım.....	78
Tablo 41.	Hayatını Anlamlandırmaya Yönelik Dağılım	79
Tablo 42.	Kendi İnanç ve Değerlerinin Ne Olduğunu Belirleme Aşamasına Yönelik Dağılım	79
Tablo 43.	Kendisi için Düşünmeyi Öğrendiğine Yönelik Dağılım.....	80
Tablo 44.	Kendisini Bazı Yönlerden Yetişkin Bazı Yönlerden de Yetişkin Değilmiş gibi Hissetmeye Yönelik Dağılım	80
Tablo 45.	Kendisini Olgun Bir Kişi Haline Gelmiş Olarak Hissetmesine Yönelik Dağılım	81
Tablo 46.	Kendisinin Tam Bir Yetişkinliğe Ulaşıp Ulaşmamasına Yönelik Dağılım ..	81
Tablo 47.	Alt Ölçekler Bazında Ortalama Değerler.....	82
Tablo 48.	Dinin Gereksiz Olduğunun Düşünülmeye Yönelik Dağılım.....	82
Tablo 49.	Dinî İncanın Yararından Çok Zararı Olduğunun Düşünülmeye Yönelik Dağılım	83
Tablo 50.	Ezan, Dua ve Ayet gibi Dinî Okumaların Dinlenmesindeki Duygulanmaya Yönelik Dağılım	83

Tablo 51. Dinî Etkinliklere Katılmaktan Zevk Almaya Yönelik Dağılım	84
Tablo 52. Yaşantısının Dinî Değerlere Uygunluğuna Dikkat Edip Etmemeye Yönelik Dağılım	84
Tablo 53. İnandığı Dinin Gereklerini Yerine Getirmesine Yönelik Dağılım	85
Tablo 54. Zor Zamanlarda Allah'ın Kendisine Yardım Ettiğini Düşünmesine Yönelik Dağılım	85
Tablo 55. Allah'ın Kendisine Çok Yakın Olduğunu Hissetmesine Yönelik Dağılım ..	86
Tablo 56. Yaşlara göre Dinî Tutum Ölçeğinden alınan ortalama puanlar.....	87
Tablo 57. Yaş ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo	87
Tablo 58. Cinsiyet ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo	88
Tablo 59. Medeni Durum ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo	89
Tablo 60. İş Durumu ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo	90
Tablo 61. Yaşlılara Göre Sağlık Durumu ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo	91
Tablo 62. Sosyo-Ekonomik Durum ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo ...	92
Tablo 63. Hayatı Paylaştığı Kişilerle Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo	93
Tablo 64. Eğitim Durumu ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo.....	94
Tablo 65. Yaşlara göre Yaşam Görüşü Ölçeğinden alınan ortalama puanlar.....	95
Tablo 66. Yaş ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	96
Tablo 66a. Yaş ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo....	97
Tablo 66b. Yaş ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	98
Tablo 66c. Yaş ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	99
Tablo 66d. Yaş ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	100
Tablo 66e. Yaş ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	101
Tablo 67. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	102
Tablo 67a. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	102
Tablo 67b. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	103

Tablo 67c. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	104
Tablo 67d. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo.....	104
Tablo 67e. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	105
Tablo 68. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	105
Tablo 68a. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	106
Tablo 68b. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	107
Tablo 68c. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	108
Tablo 68d. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo ..	109
Tablo 68e. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	110
Tablo 69. İş Durumu ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo ..	111
Tablo 69a. İş Durumu ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	112
Tablo 69b. İş Durumu ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	114
Tablo 69c. İş Durumu ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	115
Tablo 69d. İş Durumu ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	117
Tablo 69e. İş Durumu ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo ...	118
Tablo 70. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	119
Tablo 70a. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	120
Tablo 70b. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	122

Tablo 70c. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	123
Tablo 70d. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	124
Tablo 70e. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	125
Tablo 71. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	126
Tablo 71a. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	127
Tablo 71b. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	128
Tablo 71c. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	129
Tablo 71d. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	130
Tablo 71e. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	131
Tablo 72. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	132
Tablo 72a. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	133
Tablo 72b. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	135
Tablo 72c. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	136
Tablo 72d. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	137
Tablo 72e. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	138

Tablo 73. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	139
Tablo 73a. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	140
Tablo 73b. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	142
Tablo 73c. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	143
Tablo 73d. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo ..	144
Tablo 73e. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo	146
Tablo 74. Cinsiyete Göre Yaşam Görüşü Ölçeği Puanları Arasındaki Farka İlişkin T Testi	147
Tablo 75. Cinsiyete Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları Arasındaki Farka İlişkin t Testi	148
Tablo 76. Demografik Değişkenlere Göre Yaşam Görüşü Ölçeği Arasındaki Farklılaşmaya Yönelik Sonuçlar (Anova).....	149
Tablo 77. Demografik Değişkenlere Göre Dinî Tutum Ölçeği Arasındaki Farklılaşmaya Yönelik Sonuçlar (Anova).....	150
Tablo 78. Yaşam Görüşü ve Dinî Tutum Ölçeğine ait Korelasyon Analizi.....	152
Tablo 79. Alt Ölçekler Bazında Korelasyon Analizi	153

KISALTMALAR

AÜEBFD	: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÇÜTFRSHAD	: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı
Çev.	: Çeviren
DTÖ	: Dinî Tutum Ölçeği
EBE	: Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ed.	: Editör/ler
Inc.	: Incorporated/anonim şirket
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
N.	: Number/Sayı
p.	: Page/Sayfa
pp.	: From Page to Page
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sad.	: Sadeleştiren
SPSS	: Statistical Program for Social Science
ss.	: Sayfadan Sayfaya
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
V.	: Volume/Cilt
YGÖ	: Yaşam Görüşü Ölçeği
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. KONU

Varlık sahnesinde yer olan bütün canlılar için ortak olan dönemler bulunmaktadır. Bütün canlılar doğar, büyür, yaşar ve hayat adına alabilecekleri son nefesi alarak belki de vermeden bu sahneden ayrılırlar. Bu canlılar âleminin en karmaşık varlığı insanoğludur. İnsanoğlu, hayatını devam ettirirken çift yönlü bir etkileşimin içinde bulunmaktadır. Düşüncelerinin, duygularının, tavır ve davranışlarının kısacası kendisinin nasıl bir varlık olduğunu anlamada bir taraftan araştıran diğer bir taraftan da araştırılan bir varlıktır. İşte 19. yüzyıldan itibaren felsefeden ayrılarak bağımsız bir bilim dalı olarak varlığını sürdüren Psikoloji, birçok alt dalıyla birlikte insanın duygu, düşünce ve davranışlarını incelemektedir. Bu alt dallardan biri de Gelişim psikolojisidir.

Gelişim Psikologları tarafından insan hayatı kronolojik olmayan bir şekilde çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Bu ayırma işlemlerinde o dönemlerin baskın özellikleri dikkate alınmıştır. Bu çerçevede insan hayatı, gelişimsel açıdan bebeklikten başlayarak yaşlılık dönemine kadar ayırma tabi tutulmuş ve incelenmeye çalışılmıştır. Ama yapılan incelemeler ayrımlar kadar adil olmamış, bir döneme verilen önem çoğu zaman başka bir döneme verilen önemden fazla olmuştur. İlk dönem gelişim psikologları insan hayatının ilk yıllarına oldukça büyük önem verirken, ilerleyen yılların önceki yılların bir devamı olduğu tezini savunmuşlardır. Bu düşünce nedeniyle yapılan çalışmalar hayatın ilk dönemleri üzerinde yoğunlaşmıştır. İlerleyen yıllarla birlikte bu düşünceyi benimsemeyen ve hayatın en az birinci yarısı kadar ikinci yarısının da önemli olduğunu düşünen gelişim psikologları ortaya çıkmış ve çalışmalarını bu doğrultuda yapmışlardır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren birçok alanda olduğu gibi gelişim psikolojisinde de “yaşam boyu” ifadesinin yerleştiği görülmektedir. Şüphesiz bu bakış açısıyla birlikte hayatın ikinci yarısına verilen önem artacaktır.

Psikolojinin diğerk bir alt dalı da Din psikolojisi dir. Din psikolojisinin konusu bireyin dinle olan bağlantısı ve bu bağlantı nedeniyle bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında meydana gelen yansımalarıdır. İnsan gelişimsel açıdan nasıl ki aynı konumda kalmıyorsa dinî yaşamı da aynı konumda kalmamaktadır. Din psikolojisi genelde psikolojinin özelde ise gelişim psikolojisinin bulgularından faydalanarak meydana gelen bu değişimleri ve nedenlerini kendi metodolojisi içerisinde değerlendirmeye çalışmaktadır.

İşte tez konumuz da bu hayat dönemlerinden biri olan orta yaş dönemi ve bu döneme damgasını vuran orta yaş krizi ile bireyin dinî yapısı arasındaki ilişkidir.

2. PROBLEM

Tezimizde problem olarak ele alınacak konular: Yaşlılığa ulaşabilen her insan hayatında orta yaş dönemini mutlaka yaşayacaktır. Yaşanılması kaçınılmaz olan bu dönemde meydana gelen değişiklikler birçok yerde belirtildiği gibi sadece biyolojik ve sosyal içerikli midir yoksa varoluşsal sorunlarla ilgili olanları da var mıdır? Bütün bu yaşanan değişiklikler bir orta yaş krizi olarak adlandırılabilir mi?

Bu psikolojik alandaki kriz, insanın dinî alanında da meydana gelmekte midir? Bu yaşanan değişiklikler orta yaş krizi olarak adlandırıldığında insanın hayatında önemli bir yeri olan din, bu sorunlara karşı bireyi korumakta mıdır? Bu ve buna benzer sorulara gerek genel gerekse gelişim psikolojisi ve din psikolojisi açısından cevaplar bulunmaya çalışılacaktır.

3. AMAÇ VE ÖNEM

Gelişim psikolojisine paralel olarak Din psikolojisi alanında da araştırmaların çoğunun insan hayatının bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerine ait olduğu ama yetişkinlik ve dolayısıyla yaşlılık dönemlerine ait çalışmaların çok az olduğu görülmektedir.

Dünya nüfusunda meydana gelen yaşlanma ülkemiz nüfusunda da hissedilmektedir. Yaşlı nüfusumuzun 2025 yılında 12-15 milyon olacağı uzmanlarca öngörülmektedir. Orta yaşlı nüfusun da bu artıştan etkileneceğini tahmin etmek zor olmayacaktır.¹ Orta

¹ Saffet Sancaklı, “Hadislerde “Yaşlılık Olgusunun” Değerlendirilişi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Haziran 2006, s. 50.

yaşlı nüfusun artması, birçok alanda karşılaşılabilecek birtakım ihtiyaçları ve problemleri de beraberinde getirecektir. Karşılaşılabilecek ihtiyaçlara ve problemlere rasyonel çözümler bulmak ve ileriye yönelik bu dönemle ilgili stratejiler geliştirmek için yapılan araştırmaların artırılması ve bir literatürün oluşturulması gerekmektedir.

Ülkemizde orta yaş ve orta yaş krizi ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, ortaya çıkan manzara, psikoloji ve psikolojinin alt dallarında çalışan bilim insanlarının görev listelerinin oldukça kabarık olduğunu göstermektedir.

Yurt dışında orta yaş ve orta yaş krizi ile ilgili yapılan araştırmalar ulaşılabildiği ölçüde incelendiğinde, konunun dinî yönünün üzerinde fazlaca durulmadığı daha çok yaşanan değişikliklere ve konunun genel kültür içindeki yerine ağırlık verildiği görülmektedir.

Orta yaş tıpkı ergenlik gibi insan hayatının en karmaşık dönemlerinden birini oluşturmaktadır. Birey, biyo-psiko-sosyal açıdan çok önemli değişimler yaşamaktadır. Yaşanılan bu değişimler, bir bütün olarak orta yaşlı bireyin yaşam algısını ne yönde etkilemektedir. Yaşam algısında meydana gelen etkilenmeler orta yaşlının dinî yönelimini ne şekilde yönlendirmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında orta yaş döneminin ve bu yaşa damgasını vuran orta yaş krizinin müstakil olarak çalışılmadığı görülmektedir.

Bu açıdan araştırmamızda orta yaş ve orta yaşlarda yaşanan yeni bir hayat düzenine uyumun adı olan orta yaş krizinin ne oranda yaşandığı, bütün orta yaşlılarca yaşanıp yaşanmadığı ve hayatın önemli bir alanı olan dinî yaşantının bu yaşananlardan nasıl etkilendiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Yapılan bu çalışmanın insan hayatının belki de biraz karanlıkta kalan kısmı olan orta yaş dönemine bir ışık tutması ve daha sonra yapılacak araştırmalara vesile olması beklenmektedir.

Ayrıca bu döneme adım atma aşamasında olan birçok insanın kendisinde meydana gelen değişim ve dönüşümlerin neler olduğunu öğrenmesi ve hayatını bu olgulara göre düzenlemesi açısından da bu araştırmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

4. VARSAYIMLAR

1. Sağlık durumu kötüleştikçe bireyin orta yaş krizi yaşama olasılığı artmaktadır.
2. Sosyo-ekonomik durum kötüleştikçe bireyin orta yaş krizi yaşama olasılığı artmaktadır.
3. Eğitim düzeyi arttıkça insanın orta yaş krizi yaşama olasılığı artmaktadır.
4. Cinsiyete göre yaşam görüşü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.
5. Kadınların dine yönelimlerinde erkeklere göre istatistiksel olarak olumlu yönde anlamlı bir farklılaşma vardır.
6. Yaş ilerledikçe önceki yaşlara göre yaşam görüşü olumlu yönde farklılaşmaktadır.
7. Yaş ilerledikçe dinî tutum olumlu yönde farklılaşmaktadır.
8. Yaşam görüşü ile dinî tutum arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

5. SINIRLILIKLAR

Araştırmamızın evrenini 40-60 yaş aralığındaki orta yaşlı bireyler oluştururken, araştırmamızın örneklemini, yine aynı yaş grubunda yer alan Kayseri'nin merkez ilçelerinde yaşayan belirli sayıdaki orta yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Bu nedenle elde edilen bulgular genele yansıtılamayacaktır.

Gelişim psikolojisi açısından araştırma yönteminin boylamsal değil de kesitsel bir yapıda olması da bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Başlangıç ve bitiş tarihleri kapsamında 2011-2012 yılları arasında yapılmış olan bu araştırma, yapıldığı bu zaman dilimiyle sınırlıdır.

6. METOT ve TEKNİKLER

Bir saha araştırması olan çalışmamızda anket tekniği kullanılmıştır. Bir takım mahsurlarına rağmen anket tekniği, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan, kolay, maddi

anlamda ekonomik ve istenilen bilgileri doğrudan doğruya elde etmeye yarayan bir tekniktir.²

Psikoloji alanında ülkemizde yapılan araştırmalara bakıldığında orta yaş krizini doğrudan ele alan bir çalışmanın olmaması bu kavramı net olarak ortaya koyabilecek bir ölçek sorununu da beraberinde getirmektedir. Batı’da yapılan çalışmalar imkânlar ölçüsünde araştırıldığında orta yaş krizinin farklı yollarla incelendiği görülmektedir. Kimi çalışmalarda görüşme yöntemi kimilerinde ise anket yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan anketlerin de popüler kültüre uygun bir şekilde ve tek boyutlu olarak kullanıldıkları görülmektedir.³ Araştırmamızda orta yaşlı bireylerin yaşadıkları döneme yönelik görüşleri, farklı boyutlara vurgu yapmasından dolayı Yaşam Görüşü ölçeğiyle, dini yönelimleri de ülkemizde Din Psikolojisi alanında kullanılmakta olan Ok-Dinî Tutum ölçeğiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

a) Yaşam Görüşü Ölçeği: Bireyin içinde bulunduğu dönemi birçok yönden sorgulamaya çalışan bir ölçme aracıdır. Arnett, Reiffman ve Colwell tarafından geliştirilen ölçek, 31 maddeli olup, altı alt ölçekten oluşmaktadır.⁴ Ölçek soruları, kontrol grubu ve test sürecinde kültürümüze uymadığı ve gereği gibi anlaşılamadığı kaygısıyla 30 soruya düşürülmüştür.

Tablo 1. Deneme-İmkânlar Boyutu ile İlgili Maddeler

Madde	Açıklama
M1	Pek çok yeni imkânlar sahip olduğum bir dönemdeyim.
M2	Yeni şeyler keşfettiğim bir dönemdeyim.
M4	Yeni şeyler dendiğim bir dönemdeyim.
M16	Yeni seçimler yapma dönemindeyim.

² Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s. 111.

³ D.T.L. Shek, “Midlife Crisis in Chinese Men and Women”, *Journal of Psychology*, V. 130, N. 1, 1996. p. 5.

⁴ Alan Reifman, The IDEA: Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood, <http://courses.ttu.edu/hdfs3317-reifman/IDEA.htm>, Erişim Tarihi (01.03.2012); Hasan Atak, “Beliren Yetişkinlik: Yeni Bir Yaşam Döneminin Türkiye’de İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi EBE, Ankara 2005 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ss. 88-93.

Tablo-1’de görüldüğü gibi bireyin yaşadığı dönemi deneme ve keşfetme gibi temel özellikler açısından değerlendiren maddeler içerdiği için alt ölçeklerden biri “Deneme/İmkanlar” boyutu olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu ile İlgili Maddeler

Madde	Açıklama
M3	Kafamın karışık olduğu bir dönemdeyim.
M6	Duygusal olarak kendimi kısıtlanmış hissettiğim bir dönemdeyim.
M8	Kendimi stres altında kalmış olarak hissettiğim bir dönemdeyim.
M9	İstikrarsız bir dönemdeyim.
M11	Kendimi büyük baskılar altında hissettiğim bir dönemdeyim.
M17	Ne yaptığımı bilmediğim bir dönemdeyim.
M20	Pek çok endişelerimin olduğu bir dönemdeyim.

Tablo-2’de göre bireyin yaşadığı dönemi kararsızlık, değişkenlik ve olumsuzluk açısından değerlendiren maddeler ihtiva ettiği için diğer bir alt ölçek “Olumsuzluk/Kararsızlık” boyutu olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 3. Kendine Odaklanma Boyutu ile İlgili Maddeler

Madde	Açıklama
M5	Kendimi daha özgür hissettiğim bir dönemdeyim.
M7	Kendime karşı sorumluluk hissettiğim bir dönemdeyim.
M10	İyimser bir dönemdeyim.
M15	Bağımsız olduğum bir dönemdeyim.
M19	Kendi kendime yettiğim bir dönemdeyim.
M21	Kendime odaklanma dönemindeyim.

Tablo-3’ten anlaşılacağı gibi bireyin yaşadığı dönem itibarıyla kendisiyle olan mesafesini ortaya çıkaracak maddeler içermesinden dolayı bir diğer alt ölçek “Kendine Odaklanma” boyutu olarak adlandırılmıştır.

Tablo 4. Başkalarına Odaklanma Boyutu ile İlgili Maddeler

Madde	Açıklama
M13	Sakinleşmiş ve durulmuş bir dönemdeyim.
M14	Başkalarına karşı sorumluluk hissettiğim bir dönemdeyim.
M18	Kendimi başkalarına adadığım bir dönemdeyim.

Tablo-4’de görüldüğü gibi ölçeği oluşturan alt ölçeklerden bir diğeri de bireyin yaşam sahnesinde rol alan kişilerle ilgili duruşunu ortaya koyduğu için “Başkalarına Odaklanma” boyutu olarak isimlendirilmiştir

Tablo 5. Kimlik Keşfi Boyutu ile İlgili Maddeler

Madde	Açıklama
M12	Kim olduğumun farkına vardığım bir dönemdeyim.
M22	Ebeveynden(anne-baba) ayrı olduğum bir dönemdeyim.
M23	Kendimin kim olduğunu tanımladığım bir dönemdeyim.
M24	Geleceğe yönelik planlar yaptığım bir dönemdeyim.
M25	Hayatımı anlamlandırmaya çalıştığım bir dönemdeyim.
M26	Kendi inanç ve değerlerimin ne olduğuna karar verme aşamasında olduğum bir dönemdeyim.
M27	Kendim için düşünmeyi öğrendiğim bir dönemdeyim.

Tablo-5’e göre bireyin kimliği ile ilgili nihai kararlara ilişkin maddeleri içeren bir diğer alt ölçek de “Kimlik Keşfi” boyutu olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 6. Arada Hissetme Boyutu ile İlgili Maddeler

Madde	Açıklama
M28	Bazı yönlerden kendimi yetişkin gibi bazı yönlerden de yetişkin değilmiş gibi hissettiğim bir dönemdeyim.
M29	Olgun bir kişi haline geldiğim bir dönemdeyim.
M30	Tam bir yetişkinliğe ulaşmış olmama rağmen emin olmadığım bir dönemdeyim.

Tablo-6’da görüldüğü gibi Yaşam Görüşü ölçeğini oluşturan son alt ölçek de bireyin kendisini bir geçiş döneminde bulup bulmaması ile ilgili maddeleri barındırmasından dolayı “Arada Hissetme” boyutu olarak adlandırılmaktadır.

b) Ok-Dinî Tutum Ölçeği: Sosyal psikoloji açısından tutumu oluşturan ana öğeler biliş, duygu ve davranıştır. Ok, diğer dinî tutum ölçeklerinden ayırt edilebilmesi için soyadıyla nitelendirmiş olduğu ölçeğinde tutumun bu temel öğelerini dikkate almıştır. O, biliş boyutuyla kişinin dinle ilgili genel görüşünü, duygu boyutuyla kişinin dinden ne oranda etkilendiğini, davranış boyutuyla da dinî değerlerin kişiyi ne düzeyde yönlendirdiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ok, ölçeğine bu üç temel öğenin nesnesi durumunda yer alan dinin merkezini teşkil eden Yaratıcı’yla ilişki boyutunu da ekleyerek ölçeğini 4 alt ölçekten oluşturmuştur.

Ok-Dinî tutum ölçeği, geliştirilme aşamasında iki farklı örneklem grubu üzerinde kullanılmış ve yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizleri sonucunda alfa katsayısı (0.90) olarak bulunmuştur.⁵

Tablo 7. Ok-Dinî Tutum Ölçeği

Madde	Açıklama	Boyut
M31	Dinin gereksiz olduğunu düşünüyorum.	Biliş
M32	Dini inancın insanlara yararından çok zararı olduğunu düşünüyorum.	Biliş
M33	Ezan, dua veya ayet gibi dinî okumaları dinlediğimde duygulanırım.	Duygu
M34	Dinî etkinliklere katıldığımda gerçekten zevk alırım.	Duygu
M35	Yaşantımın dini değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim.	Davranış
M36	İnandığım dinin gereklerini yerine getirmeye çalışırım.	Davranış
M37	Zor zamanlarda Allah'ın bana yardım ettiğini düşünüyorum.	İlişki
M38	Allah'ın bana çok yakın olduğunu hissediyorum.	İlişki

Tablo-7’de görüldüğü gibi Ok-Dinî Tutum ölçeği 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Alt ölçeklerden bilişsel boyutta yer alan maddeler ters uçlu maddeler olup, analiz sürecinde dönüşümleri yapılarak değerlendirmeye alınmıştır.

⁵ Üzeyir Ok, “Dinî Tutum Ölçeği:ölçek geliştirme ve geçerlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 2011, ss. 535-545.

Araştırmada kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan örneklem grubunun çeşitli demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak üzere hazırlanan sorular, anketin kişisel bilgi formunu oluşturmaktadır.

Anketin ikinci bölümünde ise, 5’li likert ölçeği ile yaşam görüşü ve dinî tutumla ilgili ifadeler katılımcıların uygunluk düzeyleri ölçülmüştür.*

Araştırmamızda kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri içsel tutarlılık yöntemi ile belirlenmiştir. İçsel tutarlılık yöntemi uygulamalarından biri de “alfa katsayısı”dır. Alfa katsayısı, ölçeğin güvenilirliğini test etmede kullanılan en yaygın yöntemdir. Alfa katsayısı sıfır ile bir arasında değişen rakamlar almaktadır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının güvenilirliğinden bahsedebilmek için alfa katsayısının 0,70 ve üzerinde bir değer alması gerekmektedir.⁶

Araştırmamızda kullanılan her iki ölçeğin genel güvenilirlik değeri (Cronbach Alpha katsayısı) 0,787 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen sonuç ölçeklerimizin kabul edilebilir güvenilirlik değerine sahip olduğunu göstermektedir.

7. EVREN ve ÖRNEKLEM

Araştırma konusunu oluşturan bütüne evren adı verilmektedir. Evrenin temsili durumunda bulunan parçası da örneklemi oluşturmaktadır. Örneklem evrenin bir parçası olarak, hem araştırma hem de istatistiksel bakımdan büyük önem taşımaktadır. Örneklem, zaman ve maliyet açısından ekonomik olduğu gibi, evreni temsil yeteneği bulunduğundan evren hakkında da güvenilir ve geçerli bilgiler sunmaktadır.⁷

Dolayısıyla araştırmamızın evrenini Kayseri ilinde yaşayan 40-60 yaş aralığında bulunan bireyler oluştururken, örneklemi de yine aynı yaş grubunda yer alan ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi hinterlandına bağlı bulunan ilçelerde yaşayan ve çeşitli

* 1- Bana Hiç Uygun Değil, 2- Bana Uygun Değil, 3- Ne Uygun Ne Uygun Değil, 4- Bana Uygun, 5- Bana Tamamen Uygun ifadeleri ile katılımcıları uygunluk düzeyleri ölçülmüştür. Elde edilen verilerin ortalama değerlerinde oluşan derecelendirme de 1,00’den 5,00’a doğru alınmıştır. Buna göre en az ortalama değer 1,00 iken, en yüksek ortalama değer 5,00 olarak gerçekleşmiştir. (M.İ.)

⁶ Mustafa Şeker, “Kişilik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılık ve İş Gören Performansı Arasındaki İlişkiler ve Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde Bir Uygulama”, Niğde Üniversitesi SBE, Niğde 2011 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 61.

⁷ Şeker, s. 60.

kamu kurumlarında çalışan bireylerden tesadüfî yöntemle belirlenmiş denekler oluşturmaktadır.

8. VERİLERİN TOPLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Anketlerin dağıtılması ve toplanması sürecinde bir takım olumsuzluklar yaşandığı gibi bir takım güzellikler de yaşanmıştır. Anketler yaş şartını taşıyan katılımcılara gönüllülük esasına dayalı olarak verilmesine rağmen bazı katılımcılar soruları okumak ve doldurmakta üşengeçlik göstererek anket formlarını daha sonra ileteceklerini belirtip cevaplamaları yapmamışlardır. Bazı katılımcılarında büyük bir hevesle anket sorularımızı cevapladıkları ama yaş ve cinsiyet gibi önemli bölümleri boş bıraktıkları görülmüştür. Katılımcılardan bazıları da herhangi bir neden ifade etmeksizin cevaplanmış olan diğer anket formlarını araştırmacıdan alarak cevaplamış oldukları kendi anket formlarını bu formlarla birlikte vermişlerdir. Anket sorularının katılımcılar tarafından rahatlıkla anlaşıldığı görülmüştür. Katılımcılardan biri, anket formuna “Sorular için çok teşekkürler, gerçekten tam anlamıyla kendimi ifade edebildim.” şeklinde bir not yazarak, anket soruları hakkındaki görüşünü ifade etmiştir. Böylesi bir ifade araştırmacı için de oldukça motive edici bir unsur olmuştur. Araştırma için gerekli olan verileri elde etmek üzere 215 adet anket formu dağıtılmıştır. Dağıtılan anket formlardan 10 tanesi geri dönmemiştir. Geri dönen 205 formdan da 10 tanesinin eksik olarak doldurulduğu görülmüştür. Böylece araştırmamızda kullanılan veriler 195 anket formundan elde edilmiştir. Anketlerin dağıtılmasında ve toplanmasında araştırmacıya o merkezde yaşayan ya da çalışan tanıdıkları da yardımcı olmuştur.

Katılımcılar tarafından doldurulan anket formları, SPSS 17 paket programına aktarılmış ve veriler uygun analiz yöntemleri kullanılarak yorumlanabilecek sayısal değerlere dönüştürülmüştür. Bilgilerin yorumlanmasında frekans dağılımı, ölçek ve alt ölçeklere yönelik çapraz tablolar, ikişerli grubu taşıyan değişkenler için t testi, ikiden fazla değişkenler için tek yönlü anova testi ve korelasyon analizi yapılmıştır.

9. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* adlı eserinde gelişme ve günlük yaşam konusu altında orta yaş krizini ele almakta, bu dönemin gerçek mi yoksa hayal mi olduğu sorusunu sormaktadır. Konu ile ilgili bir literatür değerlendirmesi yaptıktan sonra orta yaş krizinin ülkemiz açısından değerlendirmesini yapmakta ve konunun çalışılması gerektiğini, elde olan bulgularla bir genelleme yapmanın doğru olamayacağını belirtmektedir.⁸

Onur, *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm* adlı çalışmasında yaşlılık dönemi de dâhil ergenlikten sonraki insan hayatını bir bütün olarak ele almaktadır. Yetişkinliği; genç yetişkinlik, yetişkinlikte orta yıllar ve son olarak yetişkinlikte ileri yıllar olarak bölümlemektedir. Yetişkinlikte orta yıllar bölümünde konumuzla alakalı olan orta yaş dönemini incelemektedir. Orta yaşın biyo-psiko-sosyo-kültürel özelliklerini anlatarak bu konuda en kapsamlı açıklamaları yapmaktadır. Ancak, yapmış olduğu açıklamalar ve verilen bilgiler çoğunlukla Batı kaynaklı olup, ülkemizdeki durumla ilgili yeterli sayılabilecek veri ortaya koymamaktadır.⁹

Yaparel, *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dinî Hayat ile Psiko-sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* adlı çalışmasında yetişkinlik dönemlerini ve bu dönemlerin kendine has özelliklerini ortaya koyarken orta yaş krizinden bahsetmektedir. Ancak çalışmanın da isminden anlaşılacağı gibi ne zaman başladığı ve ne kadar süre devam ettiği tartışmalı olan orta yaş döneminin ve orta yaş krizinin müstakil bir çalışma olarak ele alınmadığı aşikârdır.¹⁰

Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri* adlı çalışmasında yetişkinlik dönemlerinin genel özellikleri ve dinî yaşantısı hakkında teorik bilgiler verirken, kriz durumu ve orta yaş krizine de Levinson'un yaşam yapısı kuramına bağlı olarak vurgu yapmaktadır.¹¹

⁸ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.

⁹ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, İmge Yayınları, Ankara 2008.

¹⁰ Recep Yaparel, “Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1987, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

¹¹ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yayınları, Samsun 2000.

Kayıklık, *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler* adlı çalışmasında hem orta yaş dönemi hem de yaşlılık dönemi ile ilgili etraflı bir literatür taramasının yanında bu dönemlerin genel özelliklerini de bir bütün olarak vermeye çalışmaktadır. Orta yaş bunalımının tartışıldığı bölümlerde de konu ile ilgili ortaya konan bilgilerin bir özetinin verildiği ayrıca bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.¹²

Koç, *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki* adlı çalışmasında Levinson'un yaşam yapısı kuramına bağlı olarak 25-45 yaş aralığında bulunan yetişkin bireylerin dinî yönelimleri ile benlik yapıları arasındaki ilişkiye bakmaktadır. Araştırmacıya göre orta yaş krizi bir benlik krizidir. Bu nedenle bireyin benlik algısında meydana gelen iniş çıkışlar bir bütünlük içerisinde diğer alanlarda da hissedilmektedir. Bu alanlardan en önemlisi de dinî alandır. Araştırmacı, benlik kavramı doğrultusunda orta yaş krizini değerlendirmeye alarak kriz hakkında genel bilgiler vermektedir.¹³

Strenger, *"Paring Down Life to The Essentials: An Epicurean Psychodynamics of Midlife Change"*, adlı makalesinde orta yaş krizinin ortaya çıkışını, Freud ve Jung gibi psikologlarca nasıl yaşandığını, bireyin hayatındaki bir kişiyi kaybetmekle kendisinde meydana gelen bilinç değişikliğini ortaya koymaktadır.¹⁴

Harwood ve Giles, *"Creating Intergenerational Distance: Language, Communication and Middle-age"* adlı makalelerinde orta yaş krizinin nedenlerini, yaşam boyu gelişim doğrultusunda orta yaş konusuna yönelik oluşan teorileri ortaya koymaktadırlar.¹⁵

Margie E. Lachman editörlüğünde yayınlanan *Handbook of Midlife Development* adlı eser orta yaş kavramının doğuşunu, konuyla ilgili oluşturulmuş teorileri, orta yaş krizini ve nedenlerini, orta yaşlarda meydana gelen değişimleri oldukça kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.¹⁶

¹² Hasan Kayıklık, *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Baki Kitabevi, Adana 2003.

¹³ Mustafa Koç, "Yetişkinlik Döneminde Dindarlık İle Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki" Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

¹⁴ Carlo Strenger, "Paring Down Life to The Essentials: An Epicurean Psychodynamics of Midlife Change", *Psychoanalytic Psychology*, V. 26, N. 3, 2009.

¹⁵ Jake Harwood and Howard Giles, "Creating Intergenerational Distance: Language, Communication and Middle-age", *Language Sciences*, V. 15, N. 1, 1993.

¹⁶ Margie E. Lachman, *Handbook of Midlife Development*, John Wiley & Sons Inc., New York 2001.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. ORTA YAŞ DÖNEMİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

İnsan hayatı bir bütündür. Bu bütünün kesin yaş çizgileri ile sınırlandırılması mümkün görülmemekle birlikte kişinin gelişimini etkileyen kalıtım, beslenme, sağlık durumu gibi çok önemli faktörlerin bulunması ve bu faktörlerin kişiden kişiye bazı değişiklikler göstermesi, gelişim psikologlarının zorunlu olarak insan hayatını çeşitli gelişim dönemlerine ayırmalarına ve bu ayrımlara göre çalışmalarını sürdürmelerine neden olmaktadır.¹⁷

Gelişim psikolojisi, hayatın ilk dönem psikologlarının etkisinde¹⁸ önceleri bireyin yetişkinlik dönemine kadar devam eden olgunlaşma süreciyle ilgileniyordu. Günümüzde ise, bireyin anne karnındaki “üç karanlık dönemin” başlangıcından¹⁹ son nefese kadar geçirdiği tüm değişimlerle ilgilenmektedir. Böylece gelişim psikolojisi, ağırlık noktasını büyüme yıllarına vermiş olsa da bütün hayatı inceleme konusu olarak ele almakta²⁰ ve aynı zamanda bireyler arasındaki değişim, benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktadır.²¹

İşte çalışmamıza konu olan orta yaş dönemi de bu gelişim dönemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta yaş dönemine geçmeden önce konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla kısaca bu dönemden önceki yaşam dönemlerine göz atılacaktır.

¹⁷ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010, s. 165.

¹⁸ Anselm Grün ve Yılmaz Öner, *Din Adamının Bunalımı ya da Yeni Tanrı*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1995, s. 50.

¹⁹ Kuran-ı Kerim, 39/6.

²⁰ Nils G. Holm, *Din Psikolojisine Giriş*, (Çev. Abdülkerim Bahadır), İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 81.

²¹ Onur, s. 14.

Çocukluğa geçiş dönemi, doğumdan önce başlar ve üç yaşlarına kadar devam eder. Bu dönemde çocuk ayrı bir kişiliğe sahip olarak gelişimini devam ettirirken, kendisi ile öteki/leri ayırmaya ve muayyen bir benlik duygusu geliştirmeye başlar.²²

Diğer bir dönem de ilk çocukluktan orta çocukluğa geçilen dönemdir. Bu dönemde çocuk kendi sosyal ağını geliştirmeye başlar, sosyal çevresinin sadece kendi ailesi ile sınırlı olmadığını görür. Sosyal ilişkiler nedeniyle o, artık daha disiplinli ve daha akıllıca hareket etmeye başlar.²³

Orta çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi de başka bir geçiş dönemini oluşturmakta olup, bu dönem genellikle 12-13 yaşlarında başlar. Bu dönemdeki değişikliklerin pek çoğu cinsel açıdan olsa da çocuğu tam bir yetişkinliğe ulaştıracak başka bir takım değişiklikleri de içerir.²⁴

İlk yetişkinliğe geçiş, 17-18 yaşlarında başlayıp 22-23 yaşlarında sona ermektedir. Bu dönemde ergenlik dönemine son vermek ve yetişkinler dünyasına adım atmak gibi iki temel görev yerine getirilmektedir.²⁵

Yetişkinlik Dönemi, Psikoloji alanındaki ilk çalışmaların büyük çoğunluğu çocukluk dönemine aittir. Bu yapılanmada psikoanalitik yaklaşımın rolü azımsanmayacak kadar önemlidir.²⁶ Çünkü yetişkinlik bir “oluşum süreci” yerine bir “varlık durumu” olarak ve ergenlikle yaşlılık arasında ayrılaşmamış biçimde yer alan bir dönem olarak kabul edilmiştir.²⁷ Buna karşılık analitik psikoloji ise yetişkinlik dönemini gelişmelerin, yaratıcılıkların ve bunlarla birlikte çatışmaların devam ettiği bir dönem olarak görmüştür.²⁸

Özellikle 1970’li yıllardan itibaren bu alana ilgi artmış, akademik yayınların yanı sıra popüler yayınlarda da çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu döneme ait eser verenlerin öncüleri Jung ve Erikson’dur. Bu dönemi yansıtan çalışmalar yanında bu dönemin

²² Köylü, s. 34.

²³ Köylü, s. 34.

²⁴ Köylü, s. 34.

²⁵ Yaparel, s. 10.

²⁶ Köylü, s. 35.

²⁷ Onur, ss. 55-56.

²⁸ Yaparel, s. 1.

psiko-sosyal özelliklerini detaylı bir şekilde ele alan düşünce kalıpları da geliştirilmeye başlanmıştır.²⁹

Yaşam boyu gelişim kuramcıları genellikle yetişkinliği üç alt döneme ayırmaktadırlar. İlk/Genç yetişkinlik, 20-35 yaşlarını kapsayan bir dönemdir. Hatta bu dönemin sonu olarak 50'li yaşlarda gösterilmektedir. Orta yaşlar, 35'den 65'e kadar sürmektedir. 65 yaşından sonra, insanlar ileri yetişkinliğe girmektedirler.³⁰

İlk/Genç yetişkinlik dönemi, kronolojik olarak yaklaşık 18 yaşından başlayıp 35-40 yaşlarına kadar devam eden bir dönemdir. Bu yıllar birçok önemli değer yargılarının açığa çıktığı, gelecek adına önemli kararların alındığı ve hayat planlarının yapıldığı bir dönemdir.³¹ Bu özelliklerine rağmen ezici stresler de bu dönemde yer alabilmektedir. İlk yetişkinlik dönemi, bizim kendi tutkularımızın ve isteklerimizin darbelerini en çok hissettiğimiz bir dönemdir. Bu dönemin ödülleri çoğu zaman bedellerine denktir ya da ondan büyüktür.³²

Orta Yaş dönemi, Online Oxford İngilizce Sözlüğüne (2000) göre orta yaş terimi ilk defa Funk ve Wagnalls Standart sözlüğünde görülmüştür. Orta yaş, yaşlılık ve gençlik arasındaki yaşam süresi olarak tanımlanmıştır.³³

Orta yaşın başlangıç ve bitiş noktaları hakkında evrensel bir kabul yoktur. Bunun sebeplerinden biri, psikologların yaklaşık 20 yıl süren bu dönemi, tek bir dönem olarak değil, farklı özelliklere sahip farklı dönemler olarak algılamalarıdır. Dolayısıyla orta yaş grubunun tarifi konusunda değişik görüşler ve araştırmalar vardır. Havighurst, orta yaşı 30-55 yaşları arası olarak tarif ederken, Levinson 40-60 yaşlar arası olarak kabul eder. Bununla birlikte birçok psikolog, 35-55 yaşları arasını orta yaşlar olarak ele almaktadır.³⁴

Orta yaşın yaş aralığının farklı olarak ele alınmasının bir başka sebebi de özellikle orta yaş araştırmacılarının orta yaş krizi olarak isimlendirilen yılları incelemeleridir. Bir

²⁹ Yaparel, ss. 1-2.

³⁰ G. Lindzey, F. Thompson ve B. J. Spring, "Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik", (Çev. Figen Çök), A.Ü.E.B.F.D., C. 27, S. 2, 1994, s. 914.

³¹ Köylü, s. 48.

³² Onur, s. 76.

³³ Margie E. Lachman, p. xx.

³⁴ Köylü, s. 55

başka nedense genel nüfusun orta yaş değerlendirmelerinde farklılıklar sergilemesidir. Amerikan Aile Hekimliği kuruluştur bu konuyla ilgili ÷lke çapında çok sayıda yetişkinle bir anket yapmış ve yapılan ankette 18-35 yaş aralığında bulunanlar ile 75 yaş ve üzerinde bulunanların da kendilerini orta yaşlı olarak tanımladıkları gör÷lm÷ştür.³⁵ Ayrıca refah seviyesi yükseldikçe bireylerin orta yaş kabul etme eşğinin de yükseldiğı saptanmıştır.³⁶

Dünya Sağlık Örgüt÷nün yaptığı bir ayrıma göre de, 45-59 yaş arası Orta Yaş, 60-74 yaş arası Yaşlılık, 75-89 yaş arası da İleri Yaşlılık, 90 yaş ve üstü ise İhtiyarlık kategorisine alınmıştır.³⁷

Bütün bu tartışmalara rağmen geçmişteki yaşantıları yeniden gözden geçirip değerlendirme fırsatı sunduğı için orta yaş, belki de tüm yaşam dönemleri arasındaki en önemli yaşam dönemidir. Coğumuz kendimizi işimize, çocuklarımızın yetiştirilmesine, ya da yaşantımızın idamesi için gerekli olan ekonomik hayata öylesine kaptırmışızdır ki ne yaptığımızı sorgulamaya ayıracak vakit bulamamışızdır. Ancak orta yaşa geldiğimizde o güne değin yapamadığımız sorgulama fırsatını elde etmekteyiz.³⁸

Orta yaş bireyin birçok açıdan kendisini artık eskisi gibi görmediğı kritik bir dönemdir. Fizyolojik açıdan akut ya da kronik rahatsızlıkların baş gösterdiği, psikolojik açıdan da bir iç hesaplaşmanın yaşandığı bir dönemdir.³⁹

Orta yaş dönemi, bireyin yaşamında büyük değışimlerin olduğı ve bu değışimler nedeniyle bazen sarsılıp bunaldığı bazen de kendine çeki düzen verdiği, geçmişe ve geleceğe ayrı bir gözle baktığı bir zaman dilimidir.⁴⁰

Orta yaş dönemi bir paradoks dönemidir. O kimilerine göre “kargaşalık ya da sakinlik dönemi”; kimilerine göre başarı ya da başarısızlık dönemi; diğerkimilerine göre de zevk ya da üzüntü dönemidir. Ancak şu genel bir kanaattir ki, ikinci baharın yaşandığı,

³⁵ Harwood and Giles, p. 16.

³⁶ Sevim Asımgil ve Ayşegöl Çekmegil, *Yaşamın Dört Kritik Dönemi: Çocukluk, Gençlik, Yetişkinlik, Yaşlılık*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2010, s. 155.

³⁷ Zehra Kalaoğlu Öztürk, “Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı” ÇÜTFRSHAD, Adana 2010 (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), s. 31.

³⁸ Peter Lambley, *Orta Yaşın İsyanı*, (Çev. Semra Eren), H.B.Y. Yay., Ankara 1999, s. xv-xvi.

³⁹ Neda Armaner, *Psikopatolojide Dini Belirtiler*, Demirbaş Yayınları, Ankara 1973, s. 131

⁴⁰ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 53.

insanın kendisini yeniden hayata başlıyormuş gibi hissettiği orta yaş dönemi, insan hayatının en önemli zaman dilimidir.⁴¹

1.1.1. Fiziksel ve Biyolojik Özellikler

Orta yaş ve sonrasına ulaşıldığında kendini belli edecek pek çok temel, biyolojik açıdan kendini gösterecek yaşlanma belirtileri vardır. Ciltte, kuruma ve gevşeme yanında belirgin çizgiler ve kırışıklıklar meydana gelir, saçların ağarması ve hatta dökülmesi başlar, dişlerde kemik yapısından dolayı er ya da geç sallanma başlar, görme bozukluğu belirginleşir. Bütün bunlar herkesin karşılaşacağı ama zamanı ve hızı farklı olan temel değişikliklerdir. Yaşlanmak zamanın akıp gitmekte olduğunun bir göstergesidir.⁴²

Orta yaşlının kilo alma eğilimi artmıştır. Bu nedenle psikiyatrist Robert N. Butler, orta yılları ikinci bir “oral bağımlılık” dönemi olarak nitelemektedir. İnsanlar bu dönemde yemeğe düşkündürler, şişmanladıklarını ve hatta sağlıklarını yitirdiklerini görmelerine rağmen yemekten kendilerini alıkoyamazlar. Ergenlikte yağlar bedenin tüm ağırlığının % 10’u kadarken, bu oran orta yıllarda % 20’ye ulaşmaktadır. Üstelik yağlanmada göğüsler ve omuzlar daralıp küçülmüş gibi görünmektedir.⁴³ Kişi, istediği kiloda olsa da, yağlanma daha ziyade bel ve karın kısmında toplandığından, gençlik kıyafetlerine elveda demek zorundadır.⁴⁴

Ciltteki kuruluk fazlalaşır, kırışıklar derinleşir. Cilt altı ter bezleri ve yağ bezlerinin salgılama fonksiyonu yaşa bağlı olarak etkin çalışma fonksiyonlarını yitirir. Orta yaşın ortalarından sonra, ter azalır. Yer çekimine bağlı olarak dokularda ve kemik yapısında bir çökme meydana gelir. Bu çöküntü çok yavaş olmakla birlikte dış görünüm itibarıyla yaşlılığı yansıtan, önemli bir husustur.⁴⁵

Duyu organları içinde yaşa bağlı değişimi en çok belli eden organ gözlerdir. Görme işlevi en doruk noktasına 18 yaş civarında ulaşır. Görme kuvvetinde, 40 yaşına kadar olan sürede tedrici olarak bir gerileme, 40 yaşından sonra 55 yaşına kadar olan zaman

⁴¹ Köylü, s.60.

⁴² Lambley, s. 31.

⁴³ Onur, s. 222.

⁴⁴ Asimgil ve Çekmegil, s. 156.

⁴⁵ Asimgil ve Çekmegil, s. 157.

diliminde keskin bir düşüş görülür. Bu durum daha sonraki yıllarda artan bir oranda devam eder. Ancak artış oranı, 40-55 yaş arasında olduğu gibi hızlı ve keskin değildir.⁴⁶

40 yaş dolaylarında yetişkinler görmede aniden ortaya çıkan değişimlerin farkına varırlar.⁴⁷ 40'lı ve 50'li yaşlardaki pek çok insan hipermetrop olur. Aniden gazeteyi kol uzaklığında tutmaları gerektiğini anlarlar ya da ipliği iğneden geçirirken zorlanırlar. Yaşlanmanın normal bir parçası olan hipermetropluk ilk çocukluktan itibaren ilerlemektedir.⁴⁸ 65 yaşından önce yetişkinlerin yaklaşık yarısı gözlük kullanmak zorunda kalırken 65 yaşından sonra on yetiştinden dokuzu gözlük takmaktadır.⁴⁹

Beden yaşlandıkça, beyne, sinir sistemine ve duyu organlarına daha az kan ulaşabilir. Kan yapıcıların daralması ve katılaşması yaşlanmanın normal bir yönüdür. Pek çok insanda, bu eğilimler çeşitli hastalıklar, hareketsizlik, kötü beslenme ve zararlı alışkanlıklar nedeniyle daha kötü seyretmektedir. Duyu organlarındaki alıcı hücrelere giden kan azaldıkça, duyular daha az netleşir. Gözdeki alıcılar da daralan damarlardan etkilenebilir. Damarlar daraldıkça kan basıncı artar. Yüksek kan basıncına bağlı olarak oluşan ve tedavi edilmezse kısmen ya da tamamen körlüğe yol açabilen glokom adı verilen bir göz hastalığı oluşabilir.⁵⁰

İnsanların çoğu, işitmedeki zirveye 14 yaşın sonlarında ulaşmaktadır. Bundan sonra 65 yaşına kadar kademeli fakat sürekli bir düşüş söz konusudur. Bu işitme kaybı kendini herhangi bir sosyal ilişkide gösterir. 15 yaşından küçük bir çocukta duymaya dayalı anlama güçlüğü % 5 iken, bu oran 65 yaşındaki yaşlı bir insanda % 65'tir.⁵¹ İşitme yitiminin çoğu yüksek ses frekansında olur. Erkekler düşük frekansı kadınlardan, kadınlar da yüksek frekansı erkeklerden daha iyi duyarlar. 50 yaşından sonraki işitme yitimi erkeklerde kadınlardakinden daha fazladır.⁵² Bu yüzden, yaşlı erkekler kasette çalan bir kadın sesini ya da yan odadaki çocuk sesini duymakta zorluk çekebilirler. İşitme kaybı olan insanlar kelimelerdeki sessiz harfleri işitmede zorluk çekebilirler.⁵³

⁴⁶ Köylü, ss. 56-57.

⁴⁷ Onur, s. 222.

⁴⁸ Lindzey, Thompson ve Spring, s. 918.

⁴⁹ Onur, s. 222.

⁵⁰ Lindzey, Thompson ve Spring, s. 917.

⁵¹ Köylü, s. 58.

⁵² Onur, s. 222.

⁵³ Lindzey, Thompson ve Spring, ss. 917-918.

Tat duyusundaki azalma özellikle 50 yaşından sonra belirginleşir. Önce yanaklardaki, sonrasında dil kökündeki tat reseptörleri azalmaya başlar. Tatlılara karşı duyarlılık yaşlılıkta genç yetişkinliğe göre üç kez daha azdır. 40 yaşından sonra koku duyarlılığı da önemli ölçüde azalmaktadır. 60 yaşındaki kişinin kokuları ayırt etme yeteneği 20 yaşındakine oranla % 50 daha düşüktür. Acı duyarlılığı ise takriben 45 yaşlarında artmakta ve 70 yaşına yakın bir süreye kadar devam etmektedir.⁵⁴

Ergenliğe geçişte kız ve erkeklerde o güne değin uykuda olan hormonlar harekete geçer ve bir dizi gelişmeye neden olurlar. Bunun bir sonucu olarak çocukluktan yetişkinliğe geçişte vücudumuzda bazı değişiklikler meydana gelir ve cinsiyetimizi belirleyen özelliklerimiz daha da belirginleşir. Yaşamımız da karşılaştığımız ikinci değişim ise orta yaş döneminde meydana gelir ve bu değişimler de yine hemen hemen endokrin sistemle alakalıdır.⁵⁵

Endokrin yapıya bağlı olarak orta yetişkinlik yıllarında hem erkeklerde hem de kadınlarda bir takım cinsel değişimler olmaktadır; bu değişimler bazı yazarlarca “yaşam değişimi” olarak adlandırılmaktadır. Bu terimle bir dönemin terk edilmesi, bir diğerinin başlaması kastedilmektedir.⁵⁶

Bu yaşam dönümünün kadınlar için etkisi daha belirgin hissedilmektedir. Çünkü kadınlarda menopoz öncesi dönemden itibaren östrojen ve progesteron hormonunun seviyesi düşmeye başlar, buna bağlı olarak yumurtalıklar küçülür. Menopoz öncesi, adet kanamalarında görülen düzensizlik ve azalmanın ardından kanama kesilir, kadın menopoza girer. Menopoz, 40-53 yaş arasında görülen doğal bir süreçtir. Kadının yumurtlaması ve doğurganlığı sona erer. Biyolojik etkiler olarak; ateş basması, vücut ısısında düzensizlikler ve bunlara bağlı olarak terleme ve yüz kızarması ile baş ağrıları meydana gelir. Menopoz rahatsızlıkları hormon takviyesi ile giderilmeye çalışılmaktadır. Erkeklerde testosteron hormonu 40-50 yaşlarında yavaş yavaş azalır⁵⁷ ve iktidarsızlık gibi sorunları gündeme getirir.⁵⁸

⁵⁴ Onur, ss. 222-223.

⁵⁵ Lambley, s. 24.

⁵⁶ Onur, s. 231.

⁵⁷ Asimgil ve Çekmegil, s. 161.

⁵⁸ Lambley, s. 4.

Orta yaşta meydana gelen bütün fiziksel değişimleri, orta yaşla ilişkilendirmek ya da normal yaşlanma olgusuna bağlamak doğru olmaz. Bazıları hastalıktan kaynaklanırken, bir kısmı da, alkol, sigara vb. kötü alışkanlıklardan kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda stres de bünyesel bozulmalara neden olabilmektedir.⁵⁹ Bu açıdan modern tıbbın vaat ettiği ortalama yaşam süresinin uzunluğu, insanların özellikle orta yaşlardan itibaren sağlıklı yaşam koşulları geliştirmelerine ve kanlarındaki biyokimyasal maddelerin oranlarını izlemelerine bağlıdır.⁶⁰

1.1.2. Bilişsel Özellikler

Bilişsel Gelişim, bireyde meydana gelen zihinsel faaliyetlerdeki ve dildeki değişimleri kapsamaktadır. Bilişsel gelişim, öncelikle olgunlaşma temeline dayanır. Piaget'e göre düşünce dört temel aşamada meydana gelmekte ve bu aşamalar atlanmaksızın birbiri ardına gelmektedir. Çocuklar, kalıtım ve çevre koşullarına bağlı olarak bu aşamaları değişik hızlarda geçebilmektedirler. K. W. Schaie, her yaş için önem arz edecek ve hayatın muayyen bir dönemindeki zekâ seviyesini ön plana çıkaracak olan farklı kabiliyetler tipolojisi geliştirmiştir. O, insan hayatını zekâ açısından dört basamağa ayırmıştır.⁶¹

Bu basamaklardan biri olan ve 30-60 yaş arasını kapsayan basamak sorumluluk ve idare etme basamağıdır. İçinde bulunulan dönem itibarıyla insanlar, kendi hayatlarını ve aile yaşamlarını ilgilendiren gerçek hayat problemleri ve uzak kapsamlı hedeflerle ilgilenmek durumundadırlar. Yine aile bireyleriyle ilgilenmenin ötesinde daha geniş çapta olan toplumsal sistemlere (hükümet, toplumsal veya iş ilişkileri) karşı da kendilerini sorumlu hissederler.⁶²

Raymond B. Cattell, akıcı zekâ ve birikimsel zekâ olmak üzere zekâyı ikiye ayırmaktadır. Akıcı zekâ fizyolojik kökenli bir kabiliyet olup, birikimli zekâyla birlikte çocukluk çağında başlar ve ilerleyen yıllarla birlikte artmaya devam eder. Akıcı zekâ çeşitli biyolojik süreçlere paralel olarak ergenlik döneminin sonunda zirveye ulaşır ve yetişkinlik dönemi boyunca da tedrici ve sürekli olarak düşmeye devam eder. Birikimli

⁵⁹ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 43.

⁶⁰ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 25.

⁶¹ Ali Ünal, “Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğrenim: Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması”, Ankara Üniversitesi S.B.E, Ankara 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 35.

⁶² Ünal, s. 36.

zekâ ise, temel olarak öğrenme ve bilgi birikimine bağlı bir zekâ çeşidi olduğundan, son yetişkinlik sürecine kadar devam eder.⁶³ Dolayısıyla, yetişkinlik döneminde, akıcı zekâ azalıp birikimli zekâ artarken, genel öğrenme kabiliyeti izafi olarak sabit kalır. Ancak yaşlı kişilerde akıcı zekânın azalması büyük oranda birikimli zekânın artmasıyla dengelenir.⁶⁴

Thorndike, yetişkinlerin öğrenme kapasitelerinin her zaman var olduğunu, öğrenmedeki hızın, doruk noktasına 20-25 yaşlarında ulaştığını, 45 yaşına kadar çok kısmî bir azalma sergilediğini, ancak 45 yaşından sonra önemli oranda düştüğünü, bu düşüşün ise yetişkinin öğrenmesini etkilemediğini belirtmiştir.⁶⁵ Köylü'ye göre yaşın ilerlemesi ile öğrenme oranında düşüşler olsa bile, zihinsel güçte 20 yaşından 60 yaşına kadar bir değişme olmaz. Öğrenmeye yönelik düşüşün arkasında da içinde bulunulan zamanın getirmiş olduğu algı, görme ve işitme kapasitelerindeki düşüş yer almaktadır.⁶⁶

Yetişkin, özellikle bilgi hazinesinin daha zengin olmasından faydalanarak daha iyi uslamamalar yapar, daha isabetli yargılara varabilir.⁶⁷ Hatta düşünme ve yaratıcılık konusunda orta yaş grubunun genç yetişkinlerden daha ileride oldukları söylenebilir.⁶⁸ Yaratıcı kişilerin toplam ürünlerinin incelenmesi, bu insanların başarılarının doruklarına orta yaşlarda ve bazen de ileri yaşlar da ulaştıklarını göstermektedir.⁶⁹

1.1.3. Toplumsal Özellikler

Bu dönem insanının çoğunluğu bir aile üyesidir. Bu üyelik hem erkeğe hem de kadına yerine getirilmesi gereken bir takım roller sunmaktadır. Erkek hem baba hem eş hem de evin ekonomik işlerinin birinci derecede sorumlusu iken, kadın da ev işleri, annelik, eşlik ve bununla beraber modern toplumda çoğu zaman evin ekonomik durumuna katkı sağlayan bir kadın olabilir.⁷⁰

⁶³ Köylü, s. 162.

⁶⁴ Köylü, s. 163.

⁶⁵ Ünal, s. 45.

⁶⁶ Köylü, s. 168.

⁶⁷ Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985. s. 234.

⁶⁸ Kayıklık, “*Orta Yaş ...*”, s. 44.

⁶⁹ Onur, s. 225.; Lambley, s. 33.; Köylü, s. 56.

⁷⁰ Köylü, s. 63.

Aile içi değişikliklere bakıldığında, geleneksel ailede yaşamını çocuklarına adanmış olan kadın, tüm enerjisini çocuklarına yönlendirmektedir ve çocukların evden ayrılması onun için önemli bir meydan okuma sorunudur. O kadar ki bu duruma “boş yuva sendromu” adı verilmiştir. Boş yuva sendromu, duygusal sorunlar da oluşturabilmektedir.⁷¹ Ancak bazı aileler için çocukların evden ayrılması bir sendromdan ziyade bir dinlenme, düşünme, geçmişi değerlendirme zamanı⁷² ve evlilik doyumunu artıran bir süreç olarak değerlendirilmektedir.⁷³

Orta yaş döneminde karşılaşılan aile içi özelliklerden bir başkası da bu dönemdeki anne ve babanın “sandviç nesil” olma konumunda olmalarıdır. Bir sandviç misali ortada sıkışıp kalan orta yetişkinler, gittikçe büyüyen bir baskı ile karşı karşıyadırlar. Onlar, aynı zaman diliminde bir taraftan kendi çocuklarının ihtiyaçları ile bir taraftan da anne-babalarının ihtiyaçları ile başa çıkmaya çalışmaktadırlar.⁷⁴

Orta yaşlarda ele alınması gereken bir nokta da boşanma konusudur. Orta yaşlarda boşanma nispeten nadirdir. Boşanma oranlarına bakıldığında boşanmaların sadece % 13’ü, 40 yaşın üzerinde meydana gelmektedir. Orta yaştaki kadın ve erkeklerde boşanmanın akut dönemlerinde genç yetişkinlere oranla daha fazla rahatsızlık olduğuna dair bir takım kanıtlar olsa da birçoğu üç dört sene sonra düzelmektedir. Hatta kadınlar erkeklere oranla az da olsa daha moralli olmaktadır. Ancak, önemli finansal düşüş yaşayan üst orta sınıf kadınlar, boşanmadan birkaç yıl bile sonra hala depresif ve acılı olabilmektedirler. İlginç olan noktalardan biri de 40 yaşlarındaki erkekler, boşanmadan kısa bir süre sonra kendilerine gelebilirken, bu durum kadınlardaki gibi 50’li yaşlardaki erkeklerde daha zor olmaktadır.⁷⁵

Orta yaşlılığın gelişim görevlerinden biri de “arkadaşlık” sanatına ulaşmaktır. Orta yaştaki birey, bu konuda oldukça seçici davranmakta ama edindiği arkadaşlıktan da

⁷¹ Lambley, s. 41.

⁷² Köylü, s. 64.

⁷³ Onur, s. 245.

⁷⁴ Köylü, s. 63. ; Lambley, s. 103.

⁷⁵ Carolyn M. Aldwin and Michael R. Levenson, “Stress, Coping and Health at Midlife: A Developmental Perspective”, *In: Handbook of Midlife Development* (Ed.) Margie E. Lachman, John Wiley & Sons Inc., New York 2001, p. 197.

beklentileri o nispette fazla olmaktadır. Özellikle stresli dönemlerde yakın arkadaş, yetişkinin en güvendiği ve önem verdiği kişi olmaktadır.⁷⁶

Orta yaşlar, iş ve meslek hayatında en üretken olunan yıllardır. Orta yetişkinler kariyerlerinde en son noktaya gelmişlerdir ve bu konumlarına paralel olarak daha fazla kazanmaktadırlar. Bu kazanımlara rağmen orta yaşlı bireyi rahatsız eden mesleki sorunlar da bulunmaktadır.⁷⁷ Birey, emekliliğin yaklaşmakta olduğunun ve geriye kalan yılların farkına varmaya başlar. Bu farkındalık ister istemez bireyin kendisini değerlendirmesine neden olmaktadır. Değerlendirme sonucunda; istedik amaçlara yakınlık varsa bir sıkıntı oluşmaz ama bir uzaklık olmuşsa, birey işini değiştirmeye kadar varan bir amaç değişikliğine yönelir.⁷⁸

Orta yaşlı için emeklilik önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü o, bir dönemden diğer döneme geçişi haber vermektedir. Geçilen dönemde, tam zamanlı çalışma sona ermekte ve bununla birlikte boş zaman süreci başlamaktadır. Birey, emekli olmakla toplumsal bir rolden başka bir role geçiş yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında emeklilik önemli bir kilometre taşı olup, bireyin yaşamını şekillendiren birçok özellikle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Emeklilik, birey için toplumsal bir rol değiştirme olsa da her zaman için bir bulanım doğurmaz.⁷⁹

1.2. ORTA YAŞ KURAMLARI

Orta yaşla ilgili oluşturulan teorilere bakıldığında genel olarak üç ana tema üzerinde yer aldığı görülmektedir. Bu temalar; zaman algısı, iş ve ilişkiler arasındaki dengenin sağlanması, yetişkinlik ve üretkenliğin fırsatlarıdır.⁸⁰

1.2.1. Sosyal, Biyolojik ve Psikolojik Zaman

Orta yaş dönemiyle ilgili yapılan ilk çalışmalara rehberlik eden yegâne düşünce, bu dönemde meydana gelen gelişmelerin sosyal yapısından ziyade biyolojik yapısının ön

⁷⁶ Onur, s. 257.

⁷⁷ Onur, s. 249.

⁷⁸ Onur, s. 248.

⁷⁹ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 45-46. Onur, s. 250.

⁸⁰ Ursula M. Staudinger and Susan Bluck, “A View on Midlife Development from Life-Span Theory”, *In: Handbook of Midlife Development* (Ed.) Margie E. Lachman, John Wiley & Sons Inc., New York 2001, p. 8.

plana çıkarılmasıdır. Bireyin gelişiminde biyolojik yapılanmanın önemli bir rol oynadığı ilk gelişim dönemine karşın, yetişkin birey daha çok sosyal, kültürel ve çevresel imkân ve kısıtlamalarla yönlendirilmektedir. İster biyolojik olsun isterse sosyal olsun bu işlemekte olan hayatın saati fikri, bizleri yaşam boyu gelişimin zamanla ilgili yönüne çekmekte ve özellikle kastedilen de “orta dönem” olmaktadır.⁸¹

Neugarten’in çalışması, gelişimde zamanın etkisine eleştirel bir gözle bakan araştırmacıları, gelişim psikolojisinin çocukları konu alan metotlarının yetişkinliğe yönelik çalışmalara da uygun olup olmayacağını sorgulamaya yöneltmiştir. Neugarten, hem sürekliliği hem de süreksizliği inceleyen araştırma yaklaşımlarını desteklemektedir. Onun orta yaşla ilgili en ilginç katkısı, süreksizliğin incelenmesinden kaynaklanmaktadır. O öncelikle, yetişkinin zaman algısının hayatın erken dönemlerinde bir rol oynamadığını savunmaktadır. Kişi, artık doğumundan içinde bulunduğu döneme kadar geçen zamanı değil, yaşanılacak olan zamanı ölçmektedir. Yetişkinler için teneffüs edilen anın, geçmişin ve geleceğin harmanlanması psikolojik bir gerçekliktir. Bu değişen zaman algısı, yetişkinin kendisiyle ve hayatıyla ilgili bir takım değişik hisler uyandırmaktadır. Orta yaşlı bireyler, gençlik yıllarından beri sergiledikleri kişisel gelişimlerini değerlendirmektedirler ve geleceğe bu yönlerini daha fazla geliştirme beklentisiyle bakmaktadırlar. Orta yaşın sonlarında birey, yaşam döngüsünün sonunu tekrar düşünmeye başlayabilir. Sona yaklaşmaya yönelik bu duygu, artan sosyo-duygusal seçicilikle alakalıdır.⁸²

Neugarten’a göre kişinin kendi yaşam döngüsüyle ilgili farkındalığı, kişisel hedefleri ve öncelikleri belirlemede önem arz etmektedir. Bu durum da başkaları ile mukayeseye zemin hazırlamaktadır. Birey, yaşam döngüsü sayesinde kendi durumunu beklenen ya da normal, büyük olay ve geçişlerin toplumsal zamanlaması ile karşılaştırmaktadır. Orta yaş çalışılırken, araştırmacılar hangi olayların uyum için önemli olduğunun yanında büyük yaşam olaylarının zamanla olan ilişkisi doğrultusunda nasıl yaşandığı ve birey için ne anlam ifade ettiği hususunda uyarılmalıdırlar. Neugarten, normal, beklenen

⁸¹ Staudinger and Bluck, pp. 8-9.

⁸² Staudinger and Bluck, p. 9.

yaşam döngüsü fikrine sahip bireylerin, kendilerini orta yaş döneminde bir şekilde hem meslekî hem de ailevî sorunlarla karşılaşan akranlarıyla kıyasladıklarını belirtiyor.⁸³

Orta yaş, bir plato, bir zirve ve bir kriz olarak görülmektedir. Bu üçü arasında karar verebilmek için zaman önemli bir yardımcıdır. Bazı bireyler, orta yaşın normal geçişlerine uyumsuzlukla karşılık verseler de, böylesi bir durumla hayatın herhangi bir döneminde de karşılaşmaktadır. Örneğin, orta yaşın normal olayları zamansız yaşandığında ya da beklenmedik olaylarla bu yaşam döneminde yaşanması gereken normal gelişim aşamaları engellendiğinde Neugarten tarafından, orta yaş, olası bir kriz dönemi olarak görülmektedir. Ayrıca, orta yaş olayları bazen daha büyük mücadeleler gerektirdiğinde, insanlar daha sonraları bu dönemleri geçmişte kendilerinin önemli kazanımlar elde ettikleri dönüm noktaları olarak da görmektedirler.⁸⁴

Neugarten, önemli olayların zamanlamasından başka (evlilik, çocuk doğurma, dulluk gibi), yaşlı ebeveyne yönelik artan sorumluluk, nesiller arası köprü görevi görmek, yetişkin evladının eşiyle ilişki geliştirmek, büyük anne büyük babayla ilişki tesis etmek gibi geçişlerin orta yaş gelişimi için önemli olduğunun altını çizmektedir. Bu ilişki zorluklarının yanı sıra bir de orta yaşın mesleki zorluklarıyla karşılaşıldığında ortaya çıkan düşünce, kişinin kendisini toplumsallaşmış değil toplumsallaşan olarak görmesidir. Neugarten, hem kendisinin hem de başkasının menfaatine yönelik önemli rolleri ve istedik eylemleri gerçekleştirebilme olgunluğuna sahip bireyi, orta yaşlı birey olarak görmektedir. Böylece O, yetişkinliği, kişinin sadece biyolojik değil aynı zamanda sosyal mirasçılar oluşturduğu bir dönem olarak ele almakla üretkenliğe gönderme yapmaktadır.⁸⁵

Yaşam amaçlarını seçip ve yerine getirmekle ve yetişkinlik süresince seçtiği yolu sürekli değerlendirmekle birey, orta yaşta kendi çevresinin yapıcısı durumundadır. Kişinin etkileşim derecesi, çevresini değiştirmesi ya da karar vermeye yönelik isteği bile sınıf ve kültür gibi sosyal faktörleri içeren kişisel yaşam öyküsüne bağlıdır.⁸⁶

⁸³ Staudinger and Bluck, p. 9.

⁸⁴ Staudinger and Bluck, p. 10.

⁸⁵ Staudinger and Bluck, p. 10.

⁸⁶ Staudinger and Bluck, p. 10.

Eğer orta yaş dönemi, bir meydan okuma ve potansiyel stres zamanıysa, aynı zamanda da bir başarı zamanıdır. Orta yaşın yaratıcı aktiviteleri ve ürünleri hakkındaki bu vurgu ve bunların zamanla olan bağlantıları, Charlotte Bühler tarafından özetlenen yaşam akışı görüşünün temelidir. Yaşam akışının gelişimine yönelik onun hümanistik bakışı, hayatta anlam kazanmak ve kendini bir yere konumlandırmaya yönelik amaçların takibini vurgulamaktadır. Böylece O, bireyi bir taraftan rahatını arama bir taraftan da hedefini gerçekleştirme durumuna uyum sağlamaya çalışan biri olarak görmektedir. Kişinin, birçok seçenek içinde, konfor yerine başarıya yönelme derecesi, kendi zaman algısına göre değişmektedir.⁸⁷

Bühler, şuanı yaşarken geleceğe yönelik amaçlar edindiğimizi ve daima geçmişimizden etkilendiğimizi savunmaktadır. Çoğunlukla şuna odaklananlar (örneğin çocuklar) rahatlık arayışındadırlar. Orta yaş dönemi, geçmiş ve geleceği dengeleme algısı getirmektedir. Birey, geçmiş deneyimlerini gelecekteki hedeflerinin teminatı olarak kullanmaya çalışmaktadır. Bu görüşe göre, orta yaş, biyolojik bir orta nokta ya da fiziksel gelişmenin tamamlandığı ve henüz gerçek anlamda bir düşüşün başlamadığı bir zaman olup, aynı zamanda kendini gerçekleştirme ve başarılar için geçmiş ve geleceğin dengelenmesine yönelik henüz farkında olunmayan imkânları da sunan bir dönemdir. Bu durum da, Maslow'un kişi en azından gençlik dönemini tamamlamadıkça kendini gerçekleştiremez iddiasını anımsatmaktadır.⁸⁸

Hem biyolojik hem de sosyal saat yönüyle birey, yaşam döngüsünde yol alırken, çeşitli şekillerde edinmiş olduğu tecrübeler, onu farklı yerlere götürmektedir. Ergenlik döneminde önemli bir konuma yerleşmekte olan çift kutuplu yaşam deneyimleri, orta yaşta merkezi bir rol oynamaktadır.⁸⁹

1.2.2. İş ve İlişkilerde Dengenin Sağlanması

Önceki teorilerde ön plana çıkan diğer bir düşünce de, orta yaşın bireylerin çeşitli yolları kullanarak hayatlarında denge sağlamaya çalıştıkları bir dönem olarak kabul edilmesidir. Jung'a göre orta yaş, gençliğin parçalanmış, toplumsal odaklı ve cinsiyet yönelimlerine göre şekillenen seçim ve rollerine kıyasla, bireylerin seçim ve rollerinde

⁸⁷ Staudinger and Bluck, p. 9-10.

⁸⁸ Staudinger and Bluck, p. 11.

⁸⁹ Staudinger and Bluck, p. 11.

daha özgür olmalarına neden olan cinsiyet kimliğinin ortaya çıkmaya başladığı daha bütüncül ve daha dengeli bir dönemdir. Bireyler orta yaşta daha daralan bir cinsel kimliğe yöneldiklerinde, bu yönelmenin bir mutluluk kaynağı olmasının yanında bazen de bir utanç kaynağı olabildiğini son dönem yapılan ampirik araştırmalar ortaya koymaktadır.⁹⁰

Aydın ve arkadaşları ilgili literatürü de örnek göstererek, orta yaşlının cinsiyet rollerinde belirgin bazı değişikliklerin olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre hem erkekte hem de kadında bazı rollerde değişimler olmaktadır. Otoriter ve sert karakterli erkek, daha mülayim, eşine ve çocuklarına karşı daha şefkatli birine dönüşürken; yıllardır sessiz ve geri planda kalmayı tercih eden kadın, isteklerini ve beklentilerini hiç çekinmeden ortaya koyabilen daha atılgan bir birey haline gelmektedir.⁹¹ Bu cinsiyet rolleri arasındaki daralışın yegane sebebi, orta yetişkinlikte değişen toplumsal olgulardır. Kadınlar en yoğun yıllarını koruyucu anne ve ev kadını olarak bir kez atlattıktan sonra, kendilerini atılgan davranmaya bırakabilirler ve erkekler bir kez işlerini kurduktan sonra kendilerini yumuşak davranmakta özgür bırakabilirler.⁹²

Jung, cinsel rollerde meydana gelen bu değişimle, orta yaşı, bireyin dışadönüklük ve içe dönüklük seviyelerinin büyük bir dengeye kavuştuğu bir zaman dilimi olarak görmektedir. O, genç yetişkinin iş ve ailesi ile ilgili zorlukları göğüslerken çoğunlukla dışa yönelik bir davranışta bulunduğunu, orta yaşlarda ise bireyin kendine yönelmeye ve büyük ölçüde öznel deneyimlerini keşfetmeye başlayarak bir denge arayışında olduğunu ileri sürmektedir. Genel olarak Jung, orta yaşı, bireyin hayatının ilk döneminde geliştirdiği değer ve fikirlerin, hayatının ikinci dönemindeki anlam arayışına yeterli olmadığını yavaş yavaş anlamaya başladığı bir dönüm noktası olarak görmektedir. Jung, bu görüşünü “hayatın sabah programına göre hayatın öğleden sonrasını yaşayamayız; sabah için büyük olan şeyler akşam için küçük olacaktır ve sabahleyin doğru olan şeyler akşamleyin yanlış olmaya başlayacaktır” diye ifade

⁹⁰ Staudinger and Bluck, p. 11.

⁹¹ Özlem Güler, “Tanrıya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu (Yetişkin Örneklem)”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ss. 101-102.

⁹² Lindzey, Thompson ve Spring, s. 924.

etmektedir. Diğer teorisyenler de orta yaşa özgü zorluk biçimlerini inceleyerek bu ifadeyi yerinde bulmuşlardır.⁹³

Levinson'un teorisi, yetişkinlik yılları boyunca benzer yaşam biçimlerine sahip olan erkekler üzerinde yapmış olduğu araştırmasına dayanmaktadır. Bu teori, aynı zamanda bize biyolojik ve sosyal etkileşimin ne ölçüde orta yaş yapısını etkilediğini göstermektedir. Saf biyolojik bir bakış, orta yaşı gençlik ve yaşlılık arasında yer alan ayrılaşmamış bir alan olarak niteleyebilir. Bu bakış, orta yaşın biyolojik yapısını ortaya koyabilirken, Levinson yetişkinlikte sosyal modellerin de olup olmadığını belirlemek için harekete geçmiştir. Bu yaklaşımla onun teorisi, çocuklukta biyolojik değişikliklerin sonuçlanması ve sosyal, kültürel değişikliklerin yetişkinlikte değişik biçimlerde yaşam akışını kurması düşüncesine dayanan Neugarten'in teorisine benzemektedir.⁹⁴

Levinson'a göre ilk yetişkinlik dönemi (18-45), erkeklerin bir yetişkin kimliği kazandıkları, iş alanlarıyla ilgili sıkıntıları göğüsledikleri, samimi ilişkiler geliştirdikleri ve aile kurmaya başladıkları bir dönemdir. Orta yaş dönemi (45-65), erkeklerin daha önceki amaçlarını gerçekleştirdikleri ama genellikle hayatta anlam arayışına kapıldıkları bir dönemdir. O, orta yaş krizini erkeklerin hayatlarını gözden geçirip ve önceliklerini yeniden belirlemeleri olarak tanımlıyor. Burada daha önce zikredilen zamanla ilgili vurgunun yeniden zuhur ettiğini görmekteyiz. Kriz, bireyin bu güne değin elde ettiği başarılarına bakması, yaşadığı ve yaşayacağı hayat dönemleri açısından bu başarıların anlamlarının sorgulanmasının bir sonucudur. Levinson örneğinde, ilk yetişkinlik döneminde önceliklerin kariyer odaklı olduğu, daha sonraları ise ilişkiler yönünde ağırlık kazandığı görülmektedir. Normalde orta yaş krizi kavramının tartışılmasına rağmen, önceliklerde meydana gelen bu değişim, bireyin hayatında aşk ve iş ya da teklik ve çokluk arasında uyumlu ve anlamlı bir dengenin bulunması gibi büyük bir görevin yerine getirildiği orta yaş dönemi hakkında daha fazla araştırma yapılmasını zorunlu kılmaktadır.⁹⁵

⁹³ Staudinger and Bluck, p. 11-12.

⁹⁴ Staudinger and Bluck, p. 12.

⁹⁵ Staudinger and Bluck, p. 12.

Orta yaş kadınlarının rollerinin ve sorumluluklarının farklı doğasından dolayı, Levinson'un teorisi, kadınların deneyimlerini çok iyi tanımlamaz. Kadınların iş gücüne olan katılımları artan bir şekilde devam etse de Levinson'un bazı fikirleri kesinlikle yerindedir. Frieze, orta yaşlı kadınları bekleyen karmaşık senaryoyu şu şekilde ortaya koymaktadır: Kadınlar genellikle çocuklarına ve bazen de yaşlı ebeveynlerine bakmak zorunda kaldıklarından, ferdi ya da toplumsal hayattaki dengeyi sağlama yetenekleri zaafa uğramaktadır. Genelde kadınlar, çocuk sahibi olmak ve onları yetiştirmek için ya kariyerlerini bırakmak ya da dondurmak zorunda kalmaktadırlar. Kadınlar, çocuklarını büyütüp en azından okula başlattıklarında iş hayatına yeniden dönüş yapmaktadırlar. Kadınların iş ve aileden birini seçmek zorunda kaldıklarında takip edecekleri yol, bağımsızlık ve üyeliğe verdikleri değer doğrultusunda şekillenen toplumsallıkları ile belirlenmektedir. Daha genel bir ifadeyle söylemek gerekirse, bireylerin evlilik, ebeveynlik ve arkadaşlıkla ilgili tutum ve duygularını anlamada, cinsiyet, yaşam evresi kadar önemlidir.⁹⁶

1.2.3. Üretkenlik Açısından Orta Yaş

Araştırmaların çoğu, orta yaşın iş ve aileyle ilgili çelişkilerine ya da hem çocukların hem de yaşlıların bakımlarıyla ilgili zorluklarına odaklanırken, “öğrenme olarak yaşam” ya da “üretkenlik” gibi anlayışlar, orta yaşın zorluklarına pozitif bir şekilde yaklaşmaktadır. Havighurst'a göre, orta yaş tıpkı diğer hayat evreleri gibi çeşitli gelişimsel ödevlerin yerine getirildiği bir dönemdir. Her bir yaşam evresi, bireylere karşılaşmak durumunda kaldıkları yeni yaşam şartları sunmakta ve “insanoğlu bu yolla hayatı öğrenmektedir”. Görevlerin öğrenilmesi ve yerine getirilmesine yönelik vurgu, teorinin temelini oluşturmaktadır. Yetişkinin gelişim süreci birçok açıdan çeşitli toplumsal kurumlarca (aile, kilise, hükümet, medya vb.) belirlenmekte ve böylece bireysel gelişim oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.⁹⁷

Havighurst, orta yaş döneminin genel görevleri arasında iki görevi ön plana çıkartmaktadır. Bu görevlerden biri, tatminkâr bir kariyere ulaşmak ve bu konumu muhafaza etmektir. Diğer ise, kişinin eşiyle ilgilenmesi, yetişkinler dünyasına girmeye hazırlanan ergenlik dönemindeki çocuğuna, yaşlı anne babasına yardımcı olması gibi

⁹⁶ Staudinger and Bluck, p. 12-13.

⁹⁷ Staudinger and Bluck, pp. 13-14.

olumlu ilişkilerin geliştirilmesidir. Bu amaçlar, diğer teorilerde görülen bireysellik ve toplumsallıkla ilgili endişeleri yansıtsa da ilave gelişimsel görevler özellikle orta yaşta önemli görülmektedir. Bu ilave gelişimsel görevler, orta yaşın fizyolojik değişikliklerinin kabul edilmesi, yetişkinin sosyal ve ferdi sorumluluklarının elde edilmesi, tatmin edici boş zaman eylemlerinin geliştirilmesi gibi görevlerden oluşmaktadır. Aslında Havighurst'un orta yaş görüşü, psiko-sosyal yaşamın ötesinde hem en yüksek seviyede sosyal sorumlulukları hem de en düşük seviyede biyolojik kaygıları içeren derin analizlere sahiptir. Bütün bu gelişimsel görevler, hem toplum tarafından şekillendirilmekte hem de bireyler tarafından seçilmekte olup, orta yaşlı bireylerin hayat hakkında ve başkalarının refahlarına katkıda bulunurken de dünya hakkında bilgi sahibi olmalarına yönelik imkânlar sunmaktadır.⁹⁸

Yukarıda anlatılanlardan hareketle Havighurst'un orta yaşlı birey için belirlemiş olduğu belli başlı gelişim görevleri şunlardır:

- Yetişkinler tarafından yapılması beklenen gerek toplumsal gerekse ulusal sorumlulukları yüklenebilme,
- Ekonomik anlamda yaşam standartlarını ayarlayıp, bu standartlara göre hayatını devam ettirebilme,
- Hayata adım atma aşamasında olan ergenlik çağındaki çocuklarına model olma ve gereken rehberliği yapma,
- Hayatlarının ikinci dönemlerinin kendileri için anlamlı olmasını sağlayacak boş zaman uğraşları geliştirme,
- Kendine özgü bir kişi olarak eşi ile ilişki kurabilme,
- Orta yaşlarda kendini gösteren fizyolojik değişikliklere uyum sağlayabilme,
- İhtiyarlayan ana-babaya uyum gösterebilme.⁹⁹

Erikson'un gelişim görüşü, orta yaş psiko-sosyal gelişime paralel olarak geniş bir bağlamda ele almaktadır. Onun çalışma, yakınlık ve üretkenlik aşamaları, sırasıyla mesleki kariyer, evlilik ve ebeveynlik mücadeleleri içinde ifade edilmiştir. Yetişkinlik süresince her üç aşama önemini korurken, üretkenliğe karşı durgunluk aşaması, orta yaşa özgüdür. Erikson, olgun bireyin bu dönemde başkalarına yardım için gerekli

⁹⁸ Staudinger and Bluck, p. 14.

⁹⁹ Baymur, s. 60.

niteliklere sahip olduğunu belirtir. O, üretkenliği gelecek kuşağa yönelik kaygı tarafından tetiklenen bir eylem olarak görmektedir. Düşünceli ve ilgili ebeveynlik üretkenliği gerektirir, bizzat çocuk sahibi olmak bu psiko-sosyal görevi gidermez.¹⁰⁰

Yetişkin, gelecek nesille ilgili yatırımlar sayesinde hem başkalarının hem de toplumun gelişimine katkı sağlarken, aynı zamanda kendi yaşam görüşüyle ilgili düşüncelerini de kendi zamanının ötesine taşımaktadır. Erikson, bu yeni bakış açısının bireyin bencilliğini engellediğini ve bireye hayatına yönelik yeni bakış açıları sunduğunu iddia etmektedir. Böylece orta yaş, en azından nüfusun bir bölümü için sorumluluk ve yetki alınması yönünde bir fırsat, kendini tanıma ve kendini yönetme noktasında da büyük bir anlam sunmaktadır. Orta yaşlar, bireylerin birçok alanda lider olarak hareket ettikleri yıllardır. Bireylerin, farklı rolleri üstlenmeleri ve bu roller nedeniyle oluşan üretkenlikleri, ilerleyen dönemlerdeki mutluluklarını da etkilemektedir. Üretkenlik, kendini başkalarına özellikle de gelecek kuşağa adamayı gerektirmektedir. Bu görevi başarıyla yerine getiren bireyler, yaşlılığa adım attıklarında topluma önemli katkılar sağladıklarını düşünerek mutluluklarını da artırmaktadırlar.¹⁰¹

1.2.4. Yaşam Boyu Gelişim Açısından Orta Yaş

Birçok insan, genç yetişkinlikten sonraki yaşam dönemleri hakkında birtakım olumsuz basmakalıp fikirler taşımaktadır. Onlar, orta yaş krizlerin ya da sıkıntıların yaşı olarak, yaşlılığı da düşünün ve umutsuzlukların yaşı olarak görmektedirler. Yaşam boyu gelişim teorisi ise, böylesi basite indirgenmiş düşüncelere karşı çıkmaktadır. Yaşam boyu gelişim teorisi, gelişimi çok yönlü olarak ele almakta, orta yaş ve yaşlılıkla ilgili olumsuz fikirlere meydan okumaktadır.¹⁰²

Bu teoriye göre kişinin kültürel ve toplumsal baskın değerleri, hayat seçimlerini ve gelişmeyi etkilemektedir. Orta yaş, bütün bireylere temel aynı görevleri sunarken, bu görevlerin temel niteliği ve özerklik için ve dolayısıyla üretkenlik için fırsatlar da bireyden bireye biraz değişmektedir. Yaşam boyu teori, gelişimin böylesi bağlamsal

¹⁰⁰ Staudinger and Bluck, p. 14.

¹⁰¹ Staudinger and Bluck, p. 14.

¹⁰² Staudinger and Bluck, p. 16.

görüşünü bir yapıtaşı yapmaktadır.¹⁰³ Bu teorinin kendi içinde altı temel önermesi ve bu önermelerle ilgili de çıkarımları bulunmaktadır.¹⁰⁴

1.2.5. Kur'an-ı Kerim'e Göre Orta Yaş

Kur'an-ı Kerim, insanoğlunun anne karnındaki gelişim sürecinden başlayarak son ana kadar devam eden yaşam serüveninden birçok ayette bahsetmektedir.¹⁰⁵ Bu sürece değinen ayetlerden birinde de mealen şöyle buyrulmaktadır: *“Hem biz o insana, ana babası hakkında iyilik tavsiyesinde bulunduk. Anası onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu; hamile kalınmasıyla süttan kesim süresi de otuz ay... En sonunda olgunluğa erdiği ve kırk yaşına girdiği zaman, “Ey Rabbim, dedi, beni öyle yönlendir ki bana ve ana-babama lütfettiğin nimetine şükredeyim ve hoşnut olacağın iyi bir iş yapayım. Soyum hakkında da benim için iyilik ve dürüstlük nasip et! Çünkü ben, tövbe ederek gerçekten yüzümü sana döndüm ve ben gerçekten Müslümanlardanım!”*”¹⁰⁶

Kur'an, burada insanoğlunun doğum ve ilk çocukluk dönemini ortaya koyduktan sonra birçok noktada kabiliyetlerin doruğa yükseldiği, olgunluk döneminden bahseder. Aynı zamanda bu ayette bir yaş belirlemesinin yapıldığı da görülmektedir. Kasapoğlu'na göre ayette geçen “belağa eşüddeh” ifadesi, “belağa erbaine seneh” ifadesiyle açıklanmaktadır ve olgunluk yaşı olarak da orta yaşa denk gelen kırk yaşı kastedilmektedir. Ayrıca ayette geçen ve bir şeyin nihayetini bildiren “hatta” kelimesi de olgunlaşmadaki ileri dereceyi dile getirmektedir.¹⁰⁷

Evrensel anlamda 40. yaş insan hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁸ Nitekim hayatı iki evreye ayıran Jung da kırk yaşına özel bir önem atfeder. Hatta Byrnes'e göre Jung için 40.yaş, Freud'un oldukça önem verdiği 5.yaştan daha önemlidir.¹⁰⁹

¹⁰³ Staudinger and Bluck, p. 15.

¹⁰⁴ Staudinger and Bluck, p. 16.

¹⁰⁵ Kur'an-ı Kerim, 40/67 ; 17/23-24.

¹⁰⁶ Kur'an-ı Kerim, 46/15.

¹⁰⁷ Abdurrahman Kasapoğlu, “Gelişim Psikolojisi Açısından Kur'an'da “Bülüğ” Olgusu”, *CÜİFD*, C. 10, S. 2, 2006, s. 291.

¹⁰⁸ Köylü, s. 55.

¹⁰⁹ Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yayınları, İstanbul 2007, s. 149.

Sufi gelenekte de insan için iki doğum vardır. İlk doğum, bedensel ve zihinsel kabiliyetlerin tamamlandığı yirmili yaşlardır. Bu döneme kadar insan, dış dünya ve günlük hayatla ilgili bilgileri kazanmalıdır. Ayrıca, manevi olgunluğun tamamlanması ve ikinci doğuma müsait hale gelinebilmesi için ikinci bir yirmi yıl daha gerekmektedir.¹¹⁰

1.3. KRİZ KAVRAMI

Günlük hayatta yabancıları olmadığımız ama adını duymakla da ürktüğümüz kriz sözcüğü, ekonomi alanındaki ve sağlık alanındaki kullanımlarıyla dilimize yerleşmiştir.¹¹¹ Yunancada kriz kelimesi, “karar verme” ya da “dönüm noktası” anlamında kullanılmaktadır. Duygusal anlamda kullanılan kriz ise sözlüklerde “belirli bir olayı izleyen ve hayati önem arz eden kritik bir dönüm noktası olarak” tanımlanmaktadır.¹¹²

Caplan ve Cullberg de krizi, bireylerin çeşitli yaşam olaylarına yönelik cevap verme başarısızlıklarının kendilerinde uyandırdığı ruhsal denge sarsıntısı hatta kaybı olarak tanımlamışlardır.¹¹³

Gilliland ve James ise krizi, kişinin, bir olay veya durum karşısında mevcut kaynaklarının ve başa çıkma yöntemlerinin yetersiz kalmasıyla, kendisini bu durumu aşacak güçte bulamaması olarak tanımlamışlardır.¹¹⁴

Yaparel ise krizi, kişinin kendisiyle yüzleştiği, o ana kadar kendisi ve hayatı hakkında bilmediği yönleriyle tanıştığı, gelişim basamakları açısından kişinin mutlaka karşılaşmak zorunda olduğu dönemlerde yaşanan olaylar olarak tanımlamaktadır.¹¹⁵

¹¹⁰ Karaca, s. 253.

¹¹¹ Yener Özen, “Eğitim Kurumlarında Yönetmel ve Bireysel Krize Müdahalenin Planlanması ve Eğitimi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S. 3, Ocak 2011, s. 120.

¹¹² Yücel Sözer, “Psikiyatrideki Kriz Kavramı ve Krize Müdahale”, *Kriz Dergisi*, C. 1, S. 1, ?, s. 8.

¹¹³ Sözer, s. 8.; Szmukler, G., “Krize Müdahalenin Psikiyatrideki Yeri”, (Çev. Aykut Özden), *Kriz Dergisi*, C. 1, S. 3, ?, s. 159.

¹¹⁴ Bahar Mete Otlu, “Okul Psikolojik Danışmanlarının Krize Müdahalede Kullandıkları Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi: İzmir İl Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi EBE, İzmir 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 17.

¹¹⁵ Yaparel, s. 6.

Köylü tarafından da kriz kavramı hüküm verme ve seçme zamanı olarak tanımlanmakta ve kavramın kendi başına bir felaket çıkırtkanlığı yapmadığı belirtilmektedir. Bazıları, bu tür krizlerle sıklıkla karşılaşırken, bazıları da ya daha az ya da hiç karşılaşmamaktadırlar. Ancak karşılaşılan her bir kriz dönemi, kişinin gelişimi ve olgunlaşması için birer fırsat olmaktadır.¹¹⁶

Kriz kavramı pek çok kişi tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yapılan tanımlarda özellikle ön plana çıkan benzerlik, stresli bir yaşam olayı ve bu olay karşısında kişinin sahibi olduğu baş etme yöntemlerinin yetersizliğidir.¹¹⁷

Kriz, her insanın yaşamının belirli dönemlerinde karşılaşılabileceği bir durum olup, patolojik bir anlam ifade etmez.¹¹⁸ Kriz durumu, kişiye hem kendini geliştirme imkânı veren hem de bir ruhsal hastalığa yakalanabilme tehlikesi getiren geçici bir durumdur.¹¹⁹

Bardağı taşıran son damla ile karşılaşan kişi, bir krizle karşı karşıyadır. Krizin ortaya çıkması ve ilerlemesi, kişilik yapısı ve geçmiş deneyimlerle de ilgilidir. Aynı durum, farklı insanlarda farklı tepkilere ve sonuçlara neden olabilmektedir. Bazen aynı kişi hayatının farklı dönemlerinde aynı olaya farklı tepkiler de verebilmektedir.¹²⁰

Caplan ve Cullberg, krizleri ikiye ayırmaktadır:

a) Travmatik Krizler: Bu tür krizler, beklenmedik zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Kişinin psikolojik durumunu, sosyal kimliğini ve güvenliğini tehdit etmektedir. Travmatik krizlere bir yakının ölmesi, hastalık, ani gelişen sakatlık ve doğal afetler gibi durumlar örnek olarak verilebilir.

b) Gelişimsel Krizler: Yaşam değişikliği krizleri, yaşama ait olan ve kişi tarafından normal olarak yaşanan durumlardır. Bu tür krizlere ebeveynlerden ayrılma, evlenme, hamilelik, çocuk sahibi olma ve emeklilik gibi durumlar örnek olarak verilebilir.¹²¹

Caplan, kriz seyrinde dört evreden bahsetmektedir:

¹¹⁶ Köylü, s. 111.

¹¹⁷ Mete Otlı, s. 18.

¹¹⁸ Sözer, s. 8.

¹¹⁹ Szmukler, s. 158.

¹²⁰ Sözer, s. 8.

¹²¹ Sözer, s. 9.

1. Olayla karşılaşma evresi: Birey, kendisini sıkıntıya sokan olayla karşı karşıyadır ve meydana gelen gerilimden kurtulmak ve eski dengesine kavuşmak için alışılmış problem çözme yöntemlerini kullanır.
2. Olayın çözümünde başarısızlık evresi: Mevcut baş etme yöntemleri, olay karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu durum kişi de yoğun bir başarısızlık duygusuna neden olmaktadır. Deneme yanılma yöntemiyle soruna çareler aranmaktadır.
3. Olayın çözümünde başarısızlığın devam ettiği evre: Kişi, kriz durumdan kurtulmak için mevcut bütün iç ve dış kaynakları harekete geçirmektedir. Gerginlikte oldukça artmıştır.
4. Olayın devam ettiği evre: Eğer olay çözülmeden artarak devam ediyorsa son evreye gelinmiş demektir. Kişi bu evrede ya duygusal bir yıkıma uğrayabilir ya da krizi çözmeye yönelik yeni bir baş etme yöntemi geliştirmiş olabilir.¹²²

Krizdeki kişide derin bir çaresizlik duygusu hâkimdir, büyük bir sıkıntı yaşamaktadır. Artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını hatta hâlihazırdan daha da kötü olacağını düşünmektedir. Gerginlik, suçluluk, öfke gibi psikolojik belirtilerin yanında bitkinlik, kilo kaybı, uykusuzluk, baş ağrısı gibi bedensel sıkıntılar da sıklıkla kendini gösterir.¹²³

Stres ve kriz genellikle birbirine karıştırılsa da birbirlerinden farklıdır. Stres modern hayatın bir parçası iken, kriz günlük hayatın bir parçası değildir. Kriz durumuyla baş etme daha sübjektiftir. Bu durumda kişi daha az savunmacıdır ve daha fazla desteğe ihtiyaç hisseder. Stres tipik bir şekilde patolojiyle eşleştirilmesine karşın kriz kişide gelişme ya da gerilemeyle sonuçlanabilir. Krizin süresi sınırlı iken, stres için belirli bir zaman diliminden bahsedilemez.¹²⁴

¹²² Mete Otlı, s. 21.; Asena Yalçın Canyığıt, “İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Kriz Olgularının Karşılaştırılması”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara 2003 (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), s. 3.; Sözer, s. 9.

¹²³ Yalçın Canyığıt, s. 1.; Sözer, s. 10.

¹²⁴ Mete Otlı, ss. 20-21.

1.3.1. Orta Yaş Krizi

Elliot Jacques'ın “Ölüm ve Orta Yaş Krizi” adlı çalışması, orta yaş kriziyle ilgili pek çok kavramı psikolojik kurama, psikanalitik düşünceye ve aynı zamanda genel kültürün içine de yerleştirmiştir. Onun teorisi, çok sayıda sanatçının iş yaşamının analizlerine dayanmaktadır. O, sanatçılarda orta yaşa ulaştıklarında çok aşikâr bir gelişmenin yaşandığını ileri sürmektedir. Sanatçılar, şen şakrak iyimser bir hayat görüşünden Jacques'ın “heykel yapımcılığı” dediği bir şeye dönmektedirler. Jacques'e göre meydana gelen bu değişimin temel nedeni ölüm bilincinin ortaya çıkışıdır. Bu uyanış, sanatçıların ruhlarına ve eserlerine yansımaktadır. Sanatçıların eserleri, daha derin anlamlı ve daha gerçekçi olmaktadır.¹²⁵

Orta yaş bunalımı, bireyin toplumsal desteklerini ve içsel kaynaklarını gelişimsel durumlar tehdit etmeye başladığında ortaya çıkan fiziksel ve psikolojik sıkıntılar bütünü olarak tanımlanabilir.¹²⁶ Bu bağlamda Levinson, deneklerinin % 80'inin yaşamın ortasında bir krize girdiğini, böylece bunun oldukça yaygın bir olgu olduğunu ileri sürmüştür. Benzer biçimde Gould ve Vaillant deneklerinin çoğunun kırklarında stres yaşadıklarını kaydetmişlerdir. Bu çalışmaların hepsi deneklerin yaşantı ve duygularını incelemek için derinlemesine görüşme teknikleri kullanmışlardır.¹²⁷

Birçok psikolog orta yaş krizinden bahsetmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında kriz dönemi olarak bazen 35-50 yaşları arasının zikredildiği görülürken, çoğunlukla da 40-50 yaşları arasının zikredildiği görülmektedir. Yaşlar arasında farklılıklar olsa da böylesi bir bunalım döneminin olması ve bir takım değişimlerin yaşanılması noktasında genel bir kabul bulunmaktadır. Gelişim psikolojisi literatürüne bakıldığında eğer ergenlik dönemi sayılmasa, genellikle yetişkinlik dönemine ilişkin üç ayrı bunalım ya da geçiş döneminden bahsedilmektedir. Bunlardan ilki, ilk yetişkinlik döneminde muhtemelen 28-34 yaşları arasında; ikincisi orta yaş döneminde 39-49 yaşları arasında; üçüncüsü ise son 60-70 yaşları arasında meydana gelmektedir.¹²⁸

¹²⁵ Strenger, p. 247.

¹²⁶ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 50.

¹²⁷ Lindzey, Thompson ve Spring, s. 926.

¹²⁸ Köylü, s. 61.

Levinson'un yaşam yapısı kuramında yer alan yerleşik evreler ile geçiş evreleri düzenli bir şekilde birbirini izlemektedir. Yerleşik evrelerde insanların yaşam yapılarında düzenlilik hâkimken, geçiş evrelerinde büyük değişimler meydana gelmektedir. İnsan hayatının yeniden gözden geçirilmesi ve mevcudun devamına ya da yeni bir yaşam yapısına bağlanılmasına neden olduğu için geçiş dönemleri bir bunalım/kriz durumu içermektedir.¹²⁹

Levinson'un yaşam yapısında iki kararlı dönem arasında yer alan ve gelişimsel bir geçiş dönemi olarak kabul edilen orta yaş geçişi, erkek 40 yaşındayken ortaya çıkmakta ve erkeğin hayat adına başarılı ya da başarısız olmasına bakmaksızın gerçekleşmektedir. Erkek son derecede başarılı olsa da yine hayatında bir boşluk ya da dilinde acı bir tat bulunmaktadır. Eğer başarısızsa, bu durumda kendini aşamamanın sıkıntısını yaşamaktadır. İnsan genel olarak, “şimdi elimde ne var?” sorusuyla “gerçekten hedeflediğim nedir?” sorusu arasında bocalayıp durmaktadır.¹³⁰

Gould'un yaşam döngüsü kuramı da bireyin, 35 yaşında başlayan ve 45 yaşına değin devam eden bir kararsızlık ve sıkıntı döneminden bahsetmektedir. Birey, bu dönemde hayatını zor ve belirsizliklerle dolu olarak görmektedir. Kişi, bu belirsizlik ve zorlukları bir takım değişikliklerle atlarmaya çalışmaktadır; evli olanlar boşanabilmekte, bekâr olanlar ise evlenebilmektedir. Ev kadını, tekrar iş hayatına dönmektedir. Bu dönemde zaman algısında önemli bir değişiklik meydana gelmektedir. Kişi, zamanın etkisini fazlasıyla hissetmekte ve yapılacak olan önemli değişikliklerin hemen hepsinin yapılması gerektiğini fark etmektedir. Çalışmaya yönelik düşünceleri değişmekte ve çoğu zaman yapmakta olduğu mesleği kendisine sıkıcı gelmektedir.¹³¹

Cüceloğlu, orta yaş krizini üretkenliğe karşı durgunluk ikileminde bulmaktadır. Eğer birey, hayatının birçok alanında üretkenlik duygusunu yaşamamışsa yaşayabileceği yegâne duygu boşluk ve anlamsızlık duygusu olacaktır. Bu durum da orta yaş kriziyle ilişkilendirilmektedir. Çünkü orta yaş krizi içinde olan birey, yaşamına anlam veren bir amaç, bir ilişki, bir meslek arayışı içindedir.¹³² Bu nedenle orta yaşlı kimselerin bir kısmı işlerini bırakır, başka yere taşınır, bir başka kadınla ya da erkekle ilişki kurar,

¹²⁹ Onur, ss. 57-58.

¹³⁰ Onur, s. 60.; Cüceloğlu, s. 396.

¹³¹ Onur, s. 83.; Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 39.

¹³² Cüceloğlu, s. 366.

boşanır, karamsarlığa ya da alkole gömülür; yaşamını yeniden gözden geçirip davranışlarını yöneten değerleri inceler ve ömrünü boşu boşuna harcayıp harcamadığına karar vermeye çabalar. “Yaşamımdaki son şans” anlayışı, bu devreye kriz özelliğini vermektedir.¹³³

Kişi, hayatının bir anlamda köprü yılları olan 35-40 yaşları arasında “kendi kendisiyle hesaplaştığı” bir dönem yaşamaktadır. Birey, geçmişini değerlendirip, mevcut durumla kıyasladığında çoğu zaman tatmin edici bir sonuca ulaşamamaktadır. Mevcut yaşam şekli, ulaşılmak istenen şeyleri vermede yeterli olmadığı zaman, aradaki çelişki çok büyük ölçülere varabilmekte ve kişi de bir hayal kırıklığı ve ümitsizlik meydana getirmektedir. Böylece kişi, iç ve dış nedenlerle orta yaş uyumunu sağlayamamakta ve bir kriz durumu yaşamaktadır. Kişi, önündeki zamanın bütün bunları elde etmek için yeterli olamayacağını düşünmekte ve gittikçe artan bir duyarlılıkla karamsar bir ruh haline gömülmektedir. Artık hayatını geçen yıllarla değil, kalan yıllarla ölçmektedir. Ölümle yüzleşmek de, orta yaşlıyı bir an durup hayatın anlamı hakkında düşünmeye sevk etmektedir. Bütün bu gelgitleri yaşayıp, kriz durumundan çıkan orta yaşlı ise, kendi benliğini daha derinden keşfetmekte ve başkalarının hayatlarına ve hatalarına karşı daha müsamahakâr olabilmektedir.¹³⁴

Bu dönemde birtakım biyolojik ve psikolojik özelliklerde kapasite zayıflığı, güç yitimi ve intibak süreçlerinde güçlükler kendini göstermektedir. Bu durum daha düne kadar birçok şeye gücü yeten yetişkini telaşlandırıp, psikolojik bir bocalamaya sokmaktadır. Bu bocalamadan kişinin yakın ve uzak çevresi etkilenmekte ve kişi ister istemez orta yaş krizine girmektedir. Bu durumdaki kişinin eğitim seviyesi, içinde yetiştiği sosyal ortam ve aile ortamı da önemlidir. Bu dönemde aile ortamı değişmiştir. Çocuklar büyümüş, evlenmiş ve hatta karı-koca evde yalnız yaşamaya başlamış olabilirler. Bu dönemde insanlar geçmişin muhasebesine dalıp, geleceği nasıl daha iyi değerlendiririm kaygısıyla bir telafi mekanizması da geliştirebilirler. Bu telafi düşüncesi eğer yanında sosyal desteği barındırırsa kişi, kendisinde zaten var olan bilgi birikimini de kullanarak krizden çok önemli çalışmalara imza atarak çıkabilir.¹³⁵

¹³³ Cüceloğlu, ss. 395-396.

¹³⁴ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDVY, Ankara 2005, ss. 284-285.; Peker, s. 175.; Yaparel, ss. 20-21.

¹³⁵ Hâbil Şentürk, *Din Psikolojisi*, Esra Yayınları, İstanbul 1997, ss. 121-122.

Yetişkin insan, bir denge insanıdır. O, bir yandan kendi bireyselliğinin sınırlarını korurken bir yandan da sosyalliğinin sınırlarını genişletmektedir. Yetişkin birey, eşiyle, çocuklarıyla, işiyle, kurumlarla ve hatta nesnelerle olan ilişkilerinde bu dengeyi sağlamak zorundadır. Bu dengeyi sağlayamayanlar özellikle orta yaşa geldiklerinde anlamsızlığın pençesine düşer ve yaşamlarını boşa geçirmiş oldukları duygusuna kapılırlar. Çünkü insan orta yaşa ulaştığında zamanla olan ilişkisi de önemli bir değişime uğramaktadır. Gençlik yıllarında geçirilen zaman önemli iken, orta yaşla birlikte kalan zaman önemini artırmaktadır. Organizmanın artık eskimeye başladığını anımsatan sağlık sorunları, çocukların bağımsızlıklarını kazanmaya başlamalarının yarattığı boşluk, bazı yaşlıların erken ölümü gibi durumlar da göz önünde bulundurulduğunda böylesi bir değişikliği kabul etmenin neden kolay olmadığı anlaşılmaktadır.¹³⁶

Seçilen yolun bir kez daha değerlendirildiği zaman olarak 40 yaşında insanlar ilk kez kalan yılların sayılı olduğunu hissederler. Daha önce kendi koydukları hedefleri karşılayamayacakları korkusuyla yaşamlarının ikinci yarısına bakarlar. 40 yaşında, çoğu yetişkin gençlik heveslerini daha yüksek dozda gerçekleştiremedikleri gerçeğinin farkına varırlar. Ün, güç ya da zenginlik düşlerini görenler için bile gerçeği anlama yaşamın ortasında, düşlerinin ve beklentilerinin gerçeklerden daha hoş olduğunu fark ettiklerinde ortaya çıkabilir.¹³⁷

Koç'a göre orta yaş krizi, temelde kendini gerçekleştirememe merkezli bir benlik krizidir. Benlik krizi ise, benliğin çeşitli boyutlarının geliştirilmesiyle çözülebilecek olan psikolojik bir süreci kapsamaktadır.¹³⁸ Benlikte meydana gelen gerilimler, iniş çıkışlar ve kararsızlıklar bu dönemde ayrı bir önem arz etmektedir. Bütün bu sancılardan dolayı birey, yaşadığı hayatı sorgulamaya ve değerlendirmeye almaktadır. Sonuç olarak da zaman zaman benlik çatışmaları yaşamaktadır.¹³⁹ Yaşam yapısında kararlı bir değişimi gerçekleştirme süreci olarak orta yaş krizi, bireyin birçok alanda yeni bir yapılanmaya girmesine neden olmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁶ Geçtan, *İnsan Olmak*, ss. 161-162.

¹³⁷ Lindzey, Thompson ve Spring, s. 924.

¹³⁸ Koç, s. 4.

¹³⁹ Koç, s. 9.

¹⁴⁰ Koç, ss. 13-14.

Kriz durumu, bireyin yeni bir hayat felsefesi geliştirmesine ya da mevcut hayat felsefesinde revizyonlar yapmasına neden olmaktadır. Bu anlamda orta yaş döneminin en önemli sorunu, uygun kararlar alarak uyumlu bir yaşam tarzını ifade eden olgunlaşma düzeyini yakalamaktır. Bu hedef gerçekleştirildikten sonra ilgi ve faaliyetlerde bir daralma yaşanacaktır. Yaş ilerledikçe yapılacak işler bir değerlendirmeye tabi tutulacak ve en önemliler yerine getirilmeye çalışılacaktır.¹⁴¹

Bühler'in öğrencisi, Frenkel, 45-65 yaş arası dönemin genellikle bir buhranla başladığını ileri sürer. Çünkü bu dönemde, bazı güçler, işlemede zayıflıklar gösterir ve fiziksel yeteneğe dayanan birçok şey terk edilmek zorunda kalınır. Buna rağmen bu dönemde üretim ve yeni ilgilerde belirli bir artış göze çarpar.¹⁴²

İnsan hayatını güneşin hareketleriyle kıyasladığımızda doğup-batmanın gizemini keşfedebiliriz. Sabahleyin güneş yükselmekte ve en sıcak noktaya ulaştığı öğle vaktine kadar bütün gücünü toplamaktadır. Güneş bu noktadan sonra güç toplayamadığı için kriz başlamaktadır. Bu noktadan hareketle o, dönüşümünü tamamladığı son noktaya kadar yavaş yavaş batmaktadır. Aynı şeyler insanlarda da olmaktadır. Çocuklar ve ergenler, yetenekleri, azimleri ve biraz da şanslarıyla kariyerlerinin en üst noktasına ulaşıncaya kadar hayatlarını kazanma ve geliştirme açısından ebeveynleri ve öğretmenleri tarafından desteklenmektedir. Hayatın ikinci yarısında karşısına çıkan görev ise iniş hızına konsantre olmaktır. Birçok genç yetişkin, yanlışlıkla büyük başarıların elde edildiği bir zaman dilimi olması bakımından sadece hayatın çıkış noktasına değer vermektedir.¹⁴³

Jung, bireyleşme süreci bağlamında insan hayatını iki temel döneme ayırmakta ve bu ayrımı da güneş analogisi ile ortaya koymaktadır. O, hayatın ilk yarısını güneşin ufuktan doğup tepe noktaya ulaştığı öğle öncesine; hayatın ikinci yarısını da güneşin tepe noktasından başlayıp ufukta kaybolduğu öğle sonrasına benzetmektedir.¹⁴⁴ O, gelişim

¹⁴¹ Koç, s. 32.

¹⁴² Kayıklık, "Orta Yaş ...", s. 26.

¹⁴³ David Guttman, *Finding meaning in life, at midlife and beyond : Wisdom and spirit from logotherapy*, Praeger Publishers, United States of America 2008, p. 147-148.

¹⁴⁴ Frieda Fordham, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev.Aslan Yalçın), Say, İstanbul 1983. s. 108. ; Ali Ayten, *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 78. ; Grün-Öner, s. 54.

açısından yaşamın ikinci yarısının en az birinci yarısı kadar zengin olduğunu savunmaktadır.¹⁴⁵

Yaşamın ilk dönemi doğumla başlayıp, ergenlik çağının başlangıcı ile birlikte cinsel gelişimi de içine alarak 35-40 yaşlarına kadar devam etmektedir.¹⁴⁶ İnsan, bu dönemde bütün titizliğini kendi Ben'ini güçlendirmeye, kendine sağlam bir kişilik oluşturmaya yöneltmektedir.¹⁴⁷ Ayrıca birey dış dünyaya açılmakta ve çevresiyle olan ilişkilerini düzenlemektedir. Hayatta kalabilmek için gerekli olan ihtiyaçlarını temin etmektedir.¹⁴⁸ Bu aşamada bireyden yararlılık, verimlilik ve toplumsal uyum istenmekte ve birey de bütün enerjisini bu doğrultuda harcamaktadır.¹⁴⁹

Jung, hayatın öğleden sonrasına denk gelen 35-40 yaşlarına oldukça büyük önem vermektedir. Hayatın ilk yarısında kazanılması için çaba harcanan dışsal amaçların önemli bir bölümünün orta yaş denen bu döneme gelinceye kadar elde edilerek önceliklerini kaybetmeye başlaması, bu yaş grubunda derin bir psikolojik boşluğun meydana gelmesine neden olmaktadır. Yaşamın anlamı ve varoluşun amacıyla ilgili spirüel ve felsefi sorular sorulmaya başlanmaktadır.¹⁵⁰ “Yaşantımda tam olarak neyi başardım?”, “Geri kalan ömrümü nasıl geçireceğim?”, “Gelecekte yaşlılık, hastalık ve ölümün dışında ne bekleyebilirim ki?” gibi sorular sorulmaktadır. Jung, bu durumun oluşmasını “artık şarap maya tutmuştur ve dibine çöküp durulmaya başlar” diyerek betimlemektedir.¹⁵¹

Yaşamın ilk döneminde bilinçaltına atılan şeyler, orta yaşlarda sökün edecek olurlarsa insanı altüst ederler; insanın bilinçli tutumu dağılır, yönünü ve insan da dengesini yitirir. Jung açısından dengeyi yitirmek amaca uygun düşmektedir, çünkü bilinçaltındakilerin kendilerine yakışan bir yere gelmelerini sağlamak suretiyle insan yeni bir dengeye kavuşmaktadır.¹⁵² Bu açıdan bir orta yaş krizi uyuyan, keşfedilmemiş kendiliğin

¹⁴⁵ Guttman, p. 148.

¹⁴⁶ Cihad Kısa, *C. G. Jung'da Din ve Bireyleşme Süreci*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2005, s. 98.

¹⁴⁷ Grün-Öner, s. 51.

¹⁴⁸ Ayten, “*Psikoloji ve Din ...*”, s.78.

¹⁴⁹ Frieda Fordham, s. 108.

¹⁵⁰ Karaca, s. 151. ; Ali Ayten, “Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi”, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2004 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 18.

¹⁵¹ Anthony Stevens, *Jung*, (Çev. Ayda Çayır), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 81; Grün- Öner, s. 19.

¹⁵² Grün- Öner, ss. 54-55.

uyandırılmasında yardımcı olur ve hayatın geri kalan kısmı ona bir gelişme fırsatı tanır.¹⁵³

Jung’a göre orta yaş krizinden çıkışta kişiliğin bilinçdışında kalmış yanlarını bilinçli hale getirip bilinçdışının bilinçle uzlaşmasını sağlayan bireyleşme süreci önemli bir görev yüklenmektedir. Bireyleşme süreci, kişilikte farklı yapı ve boyutlarda varlığını sürdüren ve birbiriyle uzlaşmaz görünen eğilimleri uyumlu bir bütünlük içerisinde bir araya getirmektedir. Bu nedenle bireyleşme, her gelişim aşamasında etkinliğini sürdüren ve her geçen aşamayla bütünleşmeye katkı sağlayan hayati bir süreçtir.¹⁵⁴

Bu bağlamda Jung, bireyleşme ile bireysellik kavramlarını ayırmakta ve aralarındaki temel farklılıkları ortaya koymaktadır. Bireysellik, bireysel farklılıkları ortaya çıkararak kendinin başkalarından ayrı olduğunu gösteren bir kavramken, bireyleşme, psikolojik bir süreç olarak bireyde mevcut potansiyellerin en üst düzeyde gerçekleşmesini ortaya koyan bir kavramdır. Bireyleşme sürecini tamamlayan ve bütünlüğü elde eden insan bir bireydir ama bireysel değildir.¹⁵⁵ Jung, insanın içgüdüsel tabiatının aleti durumunda bulunduğu hayatın ilk yarısından, alet konumundan kurtulup bizzat kendi olduğu ikinci yarısına geçişi, tabiattan kültüre; içgüdüden maneviyata evrim olarak tanımlamaktadır.¹⁵⁶

Taşıdığı önemle birlikte bireyleşme süreci zor, sıkıntılı ve birtakım tehlikeleri içeren bir süreçtir. Jung’a göre psişik uyum ve “kendiliğin” kendini gerçekleştirme ancak bireyin içsel yaşamının en derin parçalarını keşfetmesi yoluyla başarılabilir. Bu arzu ve isteklerin keşfedilmesi kadar önemli olan diğer bir husus da bireyin bu öğeleri kabul etmeye hazır olmasıdır. Bu sebeple bireyleşme süreci, hem içsel çatışmaları çözen, hem de bireyin toplumla daha sağlıklı ilişkiler geliştirmesini sağlayan bir süreç olarak da düşünülmelidir.¹⁵⁷

Jung, orta yaş krizi yaşayan hastalarına sağlıklı bir bütünleşmenin yanında bu bütünleşmeye katkısından dolayı dini dogma ve ritüellerden faydalanmaları hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. Böylece o, anlam arayışı gibi temelde dini içerikli bir krize

¹⁵³ Stevens, s. 82.

¹⁵⁴ Abdülkerim Bahadır, *Jung ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 160.

¹⁵⁵ Bahadır, s. 161.

¹⁵⁶ Bahadır, s. 164.

¹⁵⁷ Kısa, s. 92.

müdahalede terapinin alanını kutsalla kesiştirerek dinin insan ruhu üzerindeki etkisini de ortaya koymuştur.¹⁵⁸

İnsan bu krizden çıkma yolunda bir takım yanlış reaksiyonlar da göstermektedir. Genellikle ortaya konulan iki türlü reaksiyon vardır. Bunlardan biri, kişinin hayatının birinci dönemine sımsıkı sarılmasıdır. Bu durum kişiyi prensip düşkünü bir hale sokmakta ve sahip olduğu her şeyle kendisi arasında mekanik bir ilişkinin oluşmasına neden olmaktadır. Diğer ise, ilkinin zıddına o zamana kadar ki değerlerin reddidir. Başka bir deyişle yaşamın birinci yarısındaki değerleri bilinçdışına atıp, bilinçdışındakileri bilince çıkarmaktır. Bu da o ana kadar sahip olunan ya da yaşanan birçok şeyin terk edilmesine neden olmaktadır. Böyle yapmakla kişi, evlilik hayatını bitirmekte ya da dinî bir dönüşüm yaşamaktadır.¹⁵⁹

1.3.2. Orta Yaş Krizinin Nedenleri

Cüceloğlu, orta yaş kriz nedenlerini şu şeklide ortaya koymaktadır.

1) Aile içi yapıdan kaynaklanan değişiklikler: Erken yaşlarda anne-baba olan bireyler, orta yaşa geldiklerinde artık yetişkin bir birey olma yolunda edindikleri kazanımlar nedeniyle çocuklarının evden ayrılışlarını görmekte ve bu durum aile içinde bir boşluğa neden olmaktadır.¹⁶⁰

2) Meslek hayatında ulaşılan aşama: Orta yaşlara ulaşan bireyler, mesleklerinde gelebilecekleri en son noktaya gelmişlerdir. Meslekteki ilerleme ile alınabilecek son terfiler de alınmıştır. Belli bir noktaya ulaşmış artık ulaşmak için herhangi bir noktanın kalmaması, bireyde meslektan duyulan doyumdu durdurmakta ve birey yeniden doyum sağlayabileceği farklı meslek alanlarının olup olmadığını araştırmaya başlamaktadır. Bu durum da bu yaşlarda çoğu hüsrarla sona eren iş değişikliklerine neden olmaktadır.¹⁶¹

3) Ebeveynle olan ilişkiler: Birey, orta yaşlara geldiğinde kendi anne-babası da ihtiyarlık yaşlarına gelmiş olmakta ve çoğu zaman başkalarının yardımına muhtaç duruma düşmektedirler. Bu noktada hem kendi çocukları hem de yaşlı ebeveyniyle

¹⁵⁸ Bahadır, s. 211.

¹⁵⁹ Grün- Öner, s. 58.

¹⁶⁰ Cüceloğlu, ss. 397-398.

¹⁶¹ Cüceloğlu, s. 398.

ilgilenmek zorunda kalan orta yaşlı birey ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Reuben Hill'in 1968'te yayınladığı araştırma, özellikle kırk yaş civarındaki orta yaşlı yetişkinlerin çok yoğun ekonomik ve duygusal yük taşıdıklarını ortaya koymaktadır.¹⁶²

4) Fiziksel gerileme ve ölümün soğuk yüzünün hissedilmesi: Orta yaşlı birey her ne kadar kendisinin yaşlanmadığını çevresine göstermeye çalışsa da kendisinde bir takım değişikliklerin meydana geldiğini kabul etmek zorundadır. İçinde bulunduğu dönem itibariyle o, merdivenleri çıkarken yorulduğunu, eskisi gibi hareketli olmadığını, kilo alımının arttığını ama bir türlü kilo veremediğini, isimleri ve yüzleri hatırlamada zorlandığını fark etmeye başlamaktadır. Bütün bu değişimler aslında tek bir noktayı akla getirmektedir o da ölümün kaçınılmazlığıdır.¹⁶³ Elliot Jacques'in ortaya attığı gibi ölümlülüğün kaçınılmazlığını anlama, bireyde gerçekten gözlenmesi gereken bir değişikliği de beraberinde getirmektedir.¹⁶⁴

Erol'a göre de orta yaş kriz nedenleri şunlardır:

- 1) Çocuklar, kendi anne babaları, evlenmemişlerin sıkıntıları gibi aile yapısını ortaya koyan değişiklikler.¹⁶⁵
- 2) İsteddiği noktaya gelememe, istediği noktanın tatminsizliği, yeniliklere uyum zorluğu ve tükenmişlik gibi meslek ve iş hayatıyla ilgili değişiklikler.
- 3) Ciltte meydana gelen çizgiler, enerji kaybı, uyku problemleri, kemik problemleri gibi bedensel değişimlerin yaşanması. Bu değişimler kişiye sınırlılıklarını ve ölümü hatırlatırken, kişide her şeye karşı bir isteksizlik durumu da meydana getirmektedir. Birey, yeni arayışlar içine girmekte ve hayat adına ciddi sorgulamalar yapmaktadır. Yapılan sorgulamalar sonucunda birey, birden bire yaşam tarzını değiştirebilmektedir.¹⁶⁶

Harwood and Giles'in değerlendirmelerine göre de muhtemel orta yaş kriz nedenleri şunlardır:

¹⁶² Cüceloğlu, s. 398.

¹⁶³ Cüceloğlu, s. 398.

¹⁶⁴ Strenger, p. 249.

¹⁶⁵ Zehra Erol, "Orta Yaş Krizi", *Yaşam Rehberim*, Yıl 1, S. 4, Mayıs 2011, s. 6.

¹⁶⁶ Erol, s. 7.

1. Menopoz: Menopoz, kadınların çoğunda önemli kimlik değişimlerine neden olmaktadır. Genellikle geleneksel anlamda kadınların hayatlarında önemli olarak görülürken, erkek menopoz kavramı da son dönemlerde yaygın bir hale gelmiştir.¹⁶⁷ Menopoz neticesinde meydana gelen şey, hormonal faaliyetlerin azalması ve giderek son bulmasıdır. Bunun neticesinde herhangi bir stresli duruma ya da can sıkıntısına vücudun kardiyovasküler ve nöroendokrin sistemleri geçmişe oranla daha farklı tepki verecektir. Dolayısıyla, yaşamın sıradan iniş çıkışları menopoz sırasında vücutta daha yoğun veya aşırı bir tepkiyi uyacaktır.¹⁶⁸

Araştırmacılar, 400'ün üstünde sağlıklı kadını menopoz boyunca izlemişler ve kadınlarda birçok fiziksel değişikliğin olduğunu gözlemlemişlerdir. Fiziksel değişikliğin yanında kadınların huysuzluk, depresyon, kaygı ve kızgınlık gibi psikolojik semptomlar bildirdiklerini de tespit etmişlerdir. Ancak bu semptomlar menopozla ilgili fiziksel sıkıntılardan ziyade, genç olmayı yücelten bir toplumda yaşlanmak gibi farklı stresli durumlarla bağdaştırılmaktadır. Kadınların beklentileri de menopoz esnasındaki psikolojik görüşlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Yapmayı umdukları şeylerle ilgili olumlu beklentileri olan kadınlar, daha az psikolojik belirti yaşarken hayatlarının sona ereceğini düşünen kadınlar, depresif ve kızgın bir ruh hali yaşamaktadırlar.¹⁶⁹

2. Boş Yuva: Özellikle hatırı sayılır bir süreyi birincil görev olarak çocuk yetiştirmeye adanmış kadınlar, daha çok geleneksel aile türlerindeki anneler için çocukların evden ayrılması, önemli bir travma nedeni olarak düşünülmektedir.¹⁷⁰

3. Fiziksel düşüşün başlangıcı: Kronik hastalıkların sayısı ve genel olarak fiziksel ve duygusal yeteneklerdeki düşüşler, orta yaşın belirtisi olarak görülmektedir.¹⁷¹

4. Bir yakının kaybı: Orta yaş genellikle bireylerin kişisel kayıplarla yüz yüze geldikleri bir zamandır. Ebeveyn kaybı, hayatın bu dönemindeki en önemli olaydır¹⁷² çünkü bir anlamda anne babalar varlıkları ile ölüm bilincine karşı bizleri korumaktadırlar. Onlar hala canlıyken, “henüz benim sıram değil” ifadesi, bizim genelde dillenmemiş bir

¹⁶⁷ Harwood and Giles, p. 17.

¹⁶⁸ Lambley, ss. 24-25.

¹⁶⁹ Rod Plotnik, *Psikoloji'ye Giriş*, (Çev. Tamer Geniş), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 425.

¹⁷⁰ Harwood and Giles, p. 17.

¹⁷¹ Harwood and Giles, p. 17.

¹⁷² Harwood and Giles, p. 17.

faraziyemiz olarak gözükmektedir. Biz, onların sağlık ve esenlikleri ile ilgilenebiliriz ve zaman zaman bir noktada onların öleceği bilgisi ile kaygılanabiliriz. Fakat onlar gerçekte olmasa da sembolik olarak biz ve ölüm arasında daima tampondurlar.¹⁷³ Bu dönemde karşılaşılan diğer önemli bir kayıp olayı da eşlerden birinin ölmesidir.¹⁷⁴

5. Mâlî Krizler: Orta yaş bazen mâlî zorunlulukların neslin yetiştirilmesi, eğitimi ve aynı zamanda aile büyüklerinin bakımı gibi çeşitli alanlara yayıldığı bir zaman dilimi olarak görülmektedir. Bununla birlikte bizzat orta yaşlının kendi sağlık giderleri ve başını sokacak bir konut elde etmeye yönelik sıkıntıları da hayat adına dayanma gücünü zorlamaktadır.¹⁷⁵

6. Varoluşsal Faktörler: Bir dizi varoluşsal faktörler bu dönemde devreye girerler. Örneğin, orta yaş, kendi ölümlülüğümüz konusuyla daha fazla ilgilendiğimiz bir zamandır.¹⁷⁶

35-60 yaşları arası 157 işadınının oluşturduğu örnekleme, ölüm kaygısı ve orta yaş krizi arasındaki ilişkiyi araştıran Ciernra, bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur.¹⁷⁷

7. Cinsel Çift yönlülük: Jung, Levinson ve Neumann orta yaşta meydana gelen önemli kişilik değişimi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu çalışmalar, geleneksel olarak bu dönemde karşı cinsle ilgili bir takım değişikliklerin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bilim insanlarına göre, orta yaşlı kadınlar daha iddialı, daha yarışmacı ve daha üretken bir yapıya bürünürken, orta yaşlı erkekler artan bir şekilde ‘dişi’ özellikleri geliştirerek daha pasif, daha duygusal ve daha bağımlı bir hale gelmektedirler.¹⁷⁸

¹⁷³ Strenger, p. 254.

¹⁷⁴ Harwood and Giles, p. 17.

¹⁷⁵ Harwood and Giles, p. 17.

¹⁷⁶ Harwood and Giles, p. 17.

¹⁷⁷ Ferdi Kırac, “Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.75.

¹⁷⁸ Harwood and Giles, p. 17.

1.3.3. Hayatlarında Orta Yaş Krizi Yaşayanlar

1.3.3.1. Gazali

11. yüzyılda İslam Memleketlerinde hem çeşitli fırkalara mensup olanlar tarafından hem de felsefe ilmiyle uğraşanlar tarafından insanların zihinleri altüst edilmektedir. Dönemin âlimleri, şaşkınlık içinde bulunan insanlara yardım elini uzatmış ve onları içinde bulundukları zihnî karmaşadan kurtarmaya çalışmışlardır. O âlimlerden biri de Gazali'dir.¹⁷⁹

Gazali'nin asıl adı Muhammed'dir. İslam dinine yapmış olduğu büyük hizmetlerden dolayı İslam âleminde “İmam, Zeyn'üd-din, Hücetül İslam” gibi unvanlarla anılmaktadır. 1058 yılında bugün İran sınırları içerisinde kalan Tus şehri civarındaki “Gazale” köyünde doğmuştur ve doğduğu köye nispetle de Gazali adını almıştır. Gazali, doğum yeri olan Tus şehrinde 1111 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁰

Genç yaşlarda yazmaya başlayan Gazali, eserleri vasıtasıyla tanınmaya başlanmıştır. Bağdat'ta meşhur vezir Nizam'ül Mülk'ün ikram ve tazimine mazhar olmuş ve 34 yaşında Medrese-i Nizamiye'nin müderrisliğine tayin olmuştur.¹⁸¹

50'li yaşlarda kaleme aldığı tabir yerinde ise hayatının “günlüğü”¹⁸² mahiyetinde olan Munkız adlı eserinde, 39 yaşına geldiğinde hakikat arayışında karşıt güçlerin harekete geçtiğini ve kendisini o ana kadar sahip olduğu bilgisinden şüphe etmeye yönelttiğini bildiren Gazali, içine düşmüş olduğu bunalımdan kurtulmak için öncelikle kesinliğin temellerini araştırmakla işe başlamıştır.¹⁸³

Gazali, hakikat bilgisini arayışında önce Kelam ilmini, sonra felsefeyi, daha sonra Bâtınilerin talimatını incelediğini belirtmektedir.¹⁸⁴ Kelam ilminin belli hastalıkları iyileştirmedeki rolünü kabul etmekle birlikte onu kendi hastalığına bir çare olarak

¹⁷⁹ Gazali, *El-Munkızu Min-ad-Dalal*, (Çev. Hilmi Güngör), Meb Yayınları, İstanbul 1990, s. 5.; İbrahim Agah Çubukçu, “Hicri 5./ Miladi 11. Yüzyılda İslam'da Siyasi ve Dinî Durum”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, Ankara 1965, s. 42.

¹⁸⁰ Gazali, s. 6.

¹⁸¹ Gazali, s. 6.

¹⁸² Hakan Zafer, “Dinî Yaşantıda İnziva”, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 39.

¹⁸³ Karaca, s. 265.

¹⁸⁴ Gazali, s. 22.

görmeyen Gazali, bilim ve matematik dâhil olmak üzere felsefe içindeki hakikat arayışında inanç ve bilim arasındaki ilişkiyi net bir dille ortaya koyarak gerçek düşünce ehli ile amatörleri birbirinden ayırmıştır. Yine de kendi rahatsızlığına bir çare bulamamıştır.¹⁸⁵

Sonunda tasavvuf ilmini araştırmaya başlamış, bu ilmin iki yolla tamamlandığını görmüştür. Bu yollar; ilim ve amel yollarıdır. Gazali, tasavvufu öğrenmesi kolay ama yaşaması zor bir yol olarak betimlemektedir. Gazali, tasavvufla ilgili derin bir teorik bilgiye sahip olduktan sonra kendisinde eksik kalanın uygulama olduğunu görmüştür.¹⁸⁶

Yaşamış olduğu bunalımda Gazali, elde etmiş olduğu ilimlerin kalbinde şek ve şüpheyi mahal bırakmayacak bir şekilde Allah’a, peygamberliğe ve kıyamet gününe imanını kuvvetlendirdiğini dile getirmektedir. Ancak kendisi ahiret saadetine kavuşmak için takip edilecek tek yolun takva ile yaşamak ve nefsi heva ve heveslerinden arındırmak olduğunu görmüştür. Bunu yapabilmenin yolu da bütün dünyalıkları dünyalık olarak değerlendirip tüm varlığıyla Yaradan’a yönelmektir. Gazali, bu noktadan kendisine baktığında her taraftan dünyalık alakalarla çevrildiğini, yaptığı işinde bile Allah rızasını bulamadığını belirtir. Kendisini uçuruma yakın görmektedir ve eğer düzelmeye yönelik bir adım atmassa ateşe yuvarlanacağından korkmaktadır. Nitekim bu düşüncelerin etkisiyle Bağdat’tan çıkmaya karar verir ama bu karardan da çabucak vazgeçer.¹⁸⁷

Bu kararsızlık hali altı ay kadar sürer. Bu süreçte Gazali, iç dünyasının dışa aksettiğini yemeden içmeden kesildiğini, tedris hayatında hem dilinin hem de kalbinin tutukluk gösterdiğini dile getirir.¹⁸⁸ O, medresenin samimiyetsiz, çocuksu ve kâl-u kâl ortamından sıkılmaktadır. Medrese halis ve samimi kalmasına imkân vermemektedir. Kuran’la meşguliyeti ve Hâris el-Muhasibî, Ebû Tâlib Mekkî ve İmam Kuşeyrî gibi sufi öğretinin önde gelen isimlerinin öğütlerini inceleme, onun benliğinde, medreseye olan bu nefreti gün geçtikçe artırmaktadır.¹⁸⁹

Bu duyguların yönlendirmesiyle Gazali, maddi yolculuğunu gerçekleştirerek Bağdat’tan ayrılp Şam’a gitmiştir. Şam yılları Gazali’nin manevi yolculuğunun yıllarıdır. Burada

¹⁸⁵ Karaca, s. 265.

¹⁸⁶ Gazali, s. 56.

¹⁸⁷ Gazali, s. 57.

¹⁸⁸ Gazali, ss. 58-59.

¹⁸⁹ Zafer, s. 39.

tasavvufun teorik öğretilerinin pratiğini kendi benliğinde gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Kitaplardan öğrendiği şekilde nefsini fena hallerden temizlemek, ahlakını düzeltmek, Allah'ı anmak için kalbini tasfiye etmek amacıyla hep insanlardan uzak durmuş, riyazete çekilmiş ve ibadetlerle meşgul olmuştur. Hatta bir süre Şam Emevi Camii'nde itikâfa çekilmiştir. Bu manevi yolculuk yaklaşık iki yıl kadar sürmüştür. Sonrasında Gazali, Kudüs'e ve ardından da manevi yolculuğun son noktasını koymak ve Hac ibadetini yapmak üzere Hicaza gitmiştir.¹⁹⁰

Gazali, içindeki memleket hasreti ve çocuklarının da ısrarı üzerine vatanına dönmüştür. Şam yıllarında yaşadığı manevi yolculuğu devam ettirmeye çalışsa da yaşadığı dönemin sıkıntıları, ailevi sorunlar ve geçim darlığı gibi nedenler onun huzurunu bozmakta ve yalnızlıktan aldığı tadı kaçırmaktadır. Bu durum yaklaşık on yıl kadar sürmüştür. Medrese hayatına yeniden dönmüş ama bu dönemde artık işin nazariye kısmından ziyade amel kısmına daha fazla önem vermiştir.¹⁹¹

Sıradan sebeplerden ziyade, varoluşsal bir arayıştan dolayı depresyon geçiren Gazali, sonunda kendi benliğinde “olmak cesaretini” toplamış ve kendisini dünyevi fırsatlardan ve hatta ailesinden bile soyutlayarak tasavvufun öğretileriyle bir anlamda manevi bir yeniden doğuş gerçekleştirmiştir.¹⁹²

Karaca'nın naklettiğine göre Arasteh, yaşanan krizdeki benzerlikten hareketle Luther'in Hıristiyan âleminin en önemli hastası kabul edilmesi gibi, kendisinden asırlarca önce yaşayan Gazali'yi de İslam dünyasının en önemli hastası olarak görmektedir. Arasteh'e göre, Gazali bu hastalıktan tasavvufun “varoluşçu iyileştirme” özelliği sayesinde kurtularak, kendisinden sonra gelen birçok mutasavvıfın yolunu açmıştır.¹⁹³

Kayıklık, Gazali'nin tecrübelerini bireysel dindarlığın kaynakları doğrultusunda değerlendirmektedir. Ona göre, Gazali içinde bulunduğu dinsel yaşamdan zevk alamamakta ve kendisini bu yönden sorgulamaktadır. Gazali, hakikatin peşine düşerek

¹⁹⁰ Gazali, s. 60.

¹⁹¹ Gazali, s. 61.

¹⁹² Karaca, s. 266.

¹⁹³ Karaca, s. 264.

hem içindeki anlam arayışını dindirmekte hem de zevk alarak yaşayabileceği dinî bir hayatı yeniden inşa etmektedir.¹⁹⁴

1.3.3.2. Tolstoy

1828 yılında Yasnoya Polyana bölgesinde bir çiftlik evinde, varlıklı bir ailenin dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Çocukluk çağında annesini, dokuz yaşında ise babasını yitirmiştir. Kardeşleri ile birlikte halaları tarafından büyütülen Tolstoy, ailesinden kalan mirasla genç yaşta oldukça büyük bir servetin sahibi olmuştur. Edebiyat alanında önemli yapıtlara imza atan Tolstoy, 1910'da seksen iki yaşında bir tren istasyonunda yaşama gözlerini kapamıştır.¹⁹⁵

Tolstoy, gençliğinde başta Voltaire ve J.J. Rousseau olmak üzere 18. yüzyıl aydınlanma düşünürlerinin etkisinde kalmıştır. Bu etkiler altında o, Hristiyanlık inancından uzaklaşır ve “insanlık tarihinin daima daha iyiye doğru giden bir ilerleme” olduğu fikrine kapılır. Fakat bu inançta fazla devam etmez ve şüpheler başlar. Özellikle iki olay onda inanç sarsılmasına neden olur: Bunlardan birincisi; Paris'te şahit olduğu giyotinle idam cezasıdır. Diğeri ise etkisinde kaldığı kardeşinin vereme tutulup ölmesidir. Bu olaylar kendisinde hayatın anlamı ile ilgili soruların uyanmasına neden olmuştur.¹⁹⁶

Tolstoy, bu akıp gitmekte olan hayatın anlamı ne? neyim, kimim, geldiğim ve gitmekte olduğum yer neresidir? gibi sorular sormaya başlamıştır.¹⁹⁷ Tolstoy, o dönemlerde hayat adına ilerlemeyi kendisi için amaç edindiğinden bu soruların cevaplarını ertelemiştir. Fakat geçen her günle birlikte bu sorular öylesine büyümüştür ki hayatı yaşanmaz bir hale gelmiştir. Tolstoy'u geçen yıllar hızla yaşlılığa ve ölüme götürmektedir. Hızla geçen günlerle birlikte ölüm düşüncesi zihnine kazınmaktadır.¹⁹⁸

Tolstoy, ölüm karşısındaki durumunu şu sözlerle dile getirmektedir: “Yatmaya çalışıyorum ama yatağa uzanır uzanmaz, içimi bir korku kaplıyor, büyük bir dehşet yaşıyorum, bu nedenle yataktan kalkmak zorunda kalıyorum. Bir şeyler sanki bedenimi

¹⁹⁴ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*, Karahan Kitabevi, Adana 2011, s. 88.

¹⁹⁵ Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Hz. Muhammed*, (Çev. Arif Aslan), Kara Kutu Yayınları, İstanbul 2005, ss. 17-19.

¹⁹⁶ Tolstoy, *İtirafımlarım*, (Çev. Kemal Aytaç), Furkan Yayınları, İstanbul 1994, s. 12.

¹⁹⁷ Tolstoy, *Hz. Muhammed*, s. 8.

¹⁹⁸ Tolstoy, *İtirafımlarım*, ss. 24-25.

parça parça ediyor ama tamamen de yok etmiyor. Bir daha yatmaya çalışıyorum ama ne mümkün.¹⁹⁹

O, hayatı bir anlamsızlık olarak görmektedir. Bu anlamsızlık içinde akıp gittiğini, bir uçurumun başına geldiğini ve önünde sadece mahvolmaktan başka bir şeyin olmadığını, bütün bunlardan kurtulmanın yolunun hareketsiz durarak, gözleri gerçeklere kapatmak olmadığını belirtmektedir. O, içinde bulunduğu durumu tam bir perişanlık olarak tanımlamaktadır. Eski mutluluk verici unsurların tadı birden bire değişmiştir. Mutluyum dediği anda aslında hiçte mutlu olmadığını görmektedir.²⁰⁰

Tolstoy, içinde bulunduğu durumu çözebilmek adına bilimleri ve felsefeleri araştırır ama bir sonuç alamaz.²⁰¹ Bilimin verdiği cevaplar, Tolstoy'u sıkıntıdan kurtaramadığı gibi sıkıntılarını daha da fazla artırmıştır. Tolstoy, bunalımdan kurtulma adına kendisine benzeyen insanları gözlemler. Çevresindeki insanların temelde dört çıkış yolu bulduklarını görür.²⁰²

Birinci yol, hayatın bir bela ve saçmalık olduğunu bilmemeyi ya da kavramamayı içeren bilgisizlik yoludur. İkinci yol, Epikürcü çıkış yoludur. Bu yolu kullananlar, hayatın umutsuzluğunu bilmekle beraber, sunduğu nimetleri tatmaktadırlar. Tolstoy, çevresindeki ve çağındaki insanların çoğunluğunun bu yolu kullandıklarını belirtmektedir. Üçüncü yol, hayatın dert ve saçmalık olduğunu anlayınca ondan kurtulmayı hedefleyen güç ve enerji yoludur. Dördüncü yol, hayatın saçmalık ve dert olduğunu bile bile onu sürdürmeye son verme cesaretinin olmadığı zayıflık yoludur.²⁰³ Tolstoy'un içinde bulunduğu yol ise zayıflık yoludur.²⁰⁴

Tolstoy, inanca olan vurgusundan hareketle dinleri araştırmaya başlamıştır. Önce Uzak Doğu dini olan Budizm'i, daha sonra İslamiyet'i ve Hristiyanlığı incelemiştir. Hristiyanlığı çevresindeki din âlimlerine sormuştur. Ancak aldığı cevaplar kendisini tatmin etmemiştir.²⁰⁵ Çünkü onun din olarak tanımladığı şey, insan ile insanın kendisini

¹⁹⁹ Stefan Zweig, *Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar*, (Çev. Ayda Yörükkan), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1995, s. 257.

²⁰⁰ Tolstoy, *İtirafımlarım*, ss. 34-36.

²⁰¹ Tolstoy, *İtirafımlarım*, s. 12.

²⁰² Tolstoy, *Hz. Muhammed*, s. 72.

²⁰³ Tolstoy, *Hz. Muhammed*, s.73.; Tolstoy, *İtirafımlarım*, ss. 62-65.

²⁰⁴ Tolstoy, *İtirafımlarım*, s. 66.

²⁰⁵ Tolstoy, *Hz. Muhammed*, ss. 78-79.

bir bütün olarak hissettiği ve yol gösterici ilkeler edindiği sonsuz Varlık arasındaki ilişkidir. Tolstoy, bir dinin bu ilişkiyi sağlaması gerektiğine inanmış ve “eğer bir din bu ilişkiyi kuramıyorsa, bir din değil, olsa olsa bir dinin yozlaştırılmış şeklidir” diyerek din anlayışını ortaya koymuştur.²⁰⁶

Böylesi bir din anlayışına sahip olan Tolstoy, teslis inancı, günah çıkarma merasimleri, dinî ayinler, İsa’nın anasına yalvarışı, mukaddeslerin ve onların resimlerine sayısız hesapsız ibadetleri içerdiğinden dolayı Hristiyanlıktan uzaklaşmıştır.²⁰⁷

Tolstoy, en nihayetinde çalışan, basit halk tabakasının hayatını inceler. Görür ki, toprağını ekip biçen, kendi alın teri ile geçinen, tabiata uygun bir hayat süren halk tabakası, hiçbir şeyden şikâyet etmeden sade bir hayat sürmekte, tam bir teslimiyetle yaşamakta ve huzur içinde ölmektedir. Tolstoy, aradığı şeyi halkın bu sade inancında bulmuştur.²⁰⁸

Her insan, Tanrı’nın iradesiyle dünyaya gelmiştir. Tanrı insanı öyle yaratmıştır ki, her insan ruhunu kurtarabilir ya da mahvedebilir. İnsanın hayattaki görevi, ruhunu kurtarmaktır. Ruhunu kurtarmak için insan, Tanrı’ya benzer bir hayat yaşamalıdır.²⁰⁹ Uzun ve meşakkatli bir yolun sonunda Tolstoy, ölüm düşüncesi ile barışık bir halde hayatın anlamını içinde hissederek son nefesini vermiştir.²¹⁰

Kayıklık, Tolstoy’un hayatını bireysel dindarlığın kaynakları bağlamında değerlendirmektedir. Ona göre, Tolstoy hayatın anlamsızlığından şikâyet eder ve bu anlamsızlık onu bunalıma sokar. Bu noktada Tolstoy’un kendisini bunalıma iten soruları şunlardır: “Bugün yaptığım, yarın yapacağım şeyin sonucu ne olacak?, Bütün hayatımın sonu ne olacak?, Hayatımda kaçınılmaz olan ölümümle yok olmayacak bir anlam var mıdır?” Bu tür sorularla Tolstoy, dine yönelmektedir ve dolayısıyla dindarlığının kaynağını anlam arayışında bulur.²¹¹

²⁰⁶ Tolstoy, *Din Nedir?*, (Çev. Murat Çiftkaya), Furkan Yayınları, İstanbul 1995, s. 16.

²⁰⁷ Tolstoy, *Hz. Muhammed*, s. 54.

²⁰⁸ Tolstoy, *İtirafımlarım*, s. 66.

²⁰⁹ Tolstoy, *İtirafımlarım*, s. 66.

²¹⁰ Zweig, ss. 260-261.

²¹¹ Kayıklık, “*Din Psikolojisi....*”, s. 88.

1.3.3.3. Sigmund Freud

Freud, 1856'da Moravia'daki Freiberg kasabasında dünyaya gelmiştir. Babasının işinden dolayı ilk önceleri Leipzig'e daha sonra da Viyana'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Freud, Viyana'da yaklaşık 80 yıl kalmıştır ve 1939 tarihinde ölmüştür. Freud, oldukça kişisel olan Psikanalitik hareketini geliştirmiştir. Bu sistem Freud'un kişisel yaşantısıyla yakından ilişkilidir ve büyük bir dereceye kadar otobiyografiktir.²¹²

1896'da Freud, 40 yaşında babasının ölümünden sonra güçlü bir kriz geçirdi. Çeşitli histerik belirtiler hayatı onun için oldukça zor bir hale getirdi. Onun kendisini iyileştirme girişimi, bilinçaltının karanlık bölgelerini araştırmaya sevk etti ve bu durum, neredeyse Freud'un 1939'daki ölümüne kadar devam edecek olan yaratıcılık sürecinin devamlılığını başlattı.²¹³

Henri Ellenberger, bu durumu yaratıcı hastalık süreci olarak değerlendirmektedir. Bu hastalığı doğuran yegâne unsur, yoğun entelektüel çalışma sürecidir. Kişide nevrozu ya da şiddetli hallerde psikoza anımsatan belirtiler bulunmaktadır. Kişi ilk nedene bağlı olarak kendisine bir yardım elinin uzanmayacağı hissine kapılmaktadır. Bu durum kişide içe yönelmeyi, dış dünyadan soyutlanmayı doğurmaktadır. Bu süreç dört-beş yıl kadar sürebilmektedir. İyileşme süreci birdenbire görülmekte ve iyileşme sürecini takiben kişilik dönüşümü yaşanmaktadır. Bu sürecin sonuna ulaşan kişi, önemli gerçeklerin farkına vardığına inanmakta ve birikimlerini dış dünyaya aktarmak istemektedir.²¹⁴

Stevens, bu sürecin Freud tarafından 1890'larda yaşandığını belirtmektedir. Freud, kendi kendini analiz ederek tedavisini gerçekleştirdiği süreç içerisinde serbest çağrışım ve rüya analizi yöntemlerini, nevrozla ilgili hastalıkların etolojisinde cinselliğin rolünü, çocukluktaki libidinal gelişim süreçlerini, libidonun saplanması ve geri çekilmesini, yasak arzuların bastırılmasını psikanalizin temel prensipleri olarak keşfetmiştir. Bu

²¹² Duane P.Schultz and Sydney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev. Yasemin Aslay), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 580.

²¹³ Strenger, p. 255.

²¹⁴ Stevens, s. 36.

hastalığın ürünü olarak 1900’de 45 yaşında iken Freud, Rüyaların Yorumu adlı eserini yayınlamıştır.²¹⁵

1.3.3.4. Carl Gustav Jung

Jung, İsviçre’nin kuzeyinde, ünlü Rhine çağlayanının yakınlarındaki küçük bir kasaba da dünyaya gelmiştir. Kendi ifadesine göre çocukluğu yalnız ve mutsuz olarak geçmiştir. Babası inanç kaybı yaşayan, aksi ve hüzünlü bir rahiptir. Annesi de günü gününü tutmayan, birdenbire mutlu bir halden kendi kendine mırıldanan bir hale geçebilen, duygusal rahatsızlıkları ve dengesiz davranışları olabilen bir insandır. Yaşadığı 86 yıla birçok araştırma ve kitap sığdırarak 1961 yılında ölmüştür.²¹⁶

Jung, 38 yaşlarındayken üç yıl süren şiddetli bir iç çatışma ve duygusal problemler dönemi yaşamıştır. Delirmeye başladığına inanan Jung, hiçbir zihinsel çalışmasını yürütemez, hatta hiçbir bilimsel kitabı okuyamaz olmuştur. Jung duygusal açmazlarını Freud’un izlediği yolu izleyerek, bilinçaltıyla yüzleşerek çözümlemiştir. O, rüyalarını sistematik olarak analiz etmemiş olmasına rağmen, rüyalarında ve fantezilerinde açığa çıkan bilinçaltı dürtülerini dinlemiş ve onları izlemiştir. Jung’un duygusal krizi, yoğun bir yaratıcılık dönemi olmuştur ve bu dönem Jung’u kişiliğe yönelik aşılammış bir yaklaşım geliştirmeye itmiştir.²¹⁷

Geçtan’a göre, Jung’un yaşamış olduğu duygusal krizin yegâne faktörü, Freud’la olan arkadaşlığın bitmesidir. Bu arkadaşlık bittikten sonra Jung, uzunca bir süre kendisini toparlayamamıştır. Dış dünyaya kapanmış, araştırma yapamamış, okuyup yazamamıştır. Bu dönemde kendi bilinçdışını araştırmaya yönelmiş, özellikle rüyalarını ve düşlemlerini incelemiştir.²¹⁸ Bu suskunluktan sonra en önemli eseri olan Psikolojik Tipleri yazmıştır. Bu kitapta karakter tiplerinin tanımını yapmıştır, dışa dönüklükle içe dönüklüğün ve duygu ile düşüncenin ayrımını tartışmıştır.²¹⁹

Curtis D. Smith, Jung’un bilinçdışına doğru çıktığı bu ruhsal yolculuğu olması gereken, bir kriz süreci olarak değerlendirmiştir. Ona göre Jung, sonraki dönemlerde ulaştığı

²¹⁵ Stevens, s. 37.

²¹⁶ Schultz and Schultz, s. 640, 643.

²¹⁷ Schultz and Schultz, s. 643.

²¹⁸ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul 2010, s. 159.; Strenger, p. 255.

²¹⁹ Geçtan, “*Psikanaliz ..*”, s. 159. ; Stevens, s.37.

anlam bütünlüğü için, önceki gerçeklik algısını yıkmak ve yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştır.²²⁰

Jung’a göre kişilik gelişimi çocukluk ve gençlik yıllarının ötesinde yaşlılık dönemini de içermektedir. Jung bu durumu bireyleşme olarak adlandırmaktadır. Nitekim kendisi de teorisinin bir mahsulü durumundadır. O, orta yaşa geldiğinde belirgin farklılıklar yaşamıştır. Oldukça mesafeli, titiz görünen kişi gitmiş yerine bilge, mülayim bir şahıs ortaya çıkmıştır. İnziva düşkünlüğü devam etse de kendisini ziyaret edenleri ve akıl danışmaya gelenleri nüktedanlığı ve kibarlığı ile etkilemiştir.²²¹ O, yaşlılığı amansız bir çöküş olarak değil adım adım ilerleyen esaslı bir olgunluk dönemi olarak görmektedir. Ona göre yaşımıza yenik düşmeden, anlam ve vakarla ilerleyebilir ve bitişe yaklaşırken, hayattan kopmadan ölüme hazır olabiliriz. Çünkü yaşlanmanın getirisi bunaklık değil, bilgeliktir.²²²

1.4. ORTA YAŞ VE ÖLÜM DÜŞÜNCESİ

Varoluşçu psikolojiye göre ölüm, insanların içinde bulunduğu en büyük ikilemdir, insan isterse ölümü seçebilmekte ama istemese de ölümü yaşayacaktır. Varoluşun çözemediği fakat yaşanmak zorunda olduğunu kabul ettiği, yaşamın anlamının içinde saklı olduğu büyük bir gizemdir ölüm.²²³

Yazılı tarihe bakıldığında insanın kendi ölümünün farkında oluşu, güçlü bir endişe kaynağı olmuştur. Bu farkındalık, çeşitli değişkenlere bağlı olarak insanda bir takım duygu setleri oluşturmuştur. Bu duygular arasında sıklıkla karşılaşılan depresyondur. Varoluşçu psikolojiye göre, ölüm kaygısı bütün psikopatolojik durumların altında yatan yegâne dinamiktir. Dolayısıyla ölüm kaygısının seviyesi, insanın yaşam kalitesini önemli oranda etkilemektedir.²²⁴

Yaşla birlikte ölüm, varlığını daha fazla hissettirmekte ve bu da yetişkin insanda derin endişe ve korkulara neden olmaktadır. Yetişkinlik ve yaşlılıkta yaşanan çoğu kaygının

²²⁰ Bahadır, ss. 39-40.

²²¹ Stevens, ss. 39-40.; Fordham, s. 11.; Geçtan, “*Psikalaniz ...*”, s. 160.; Bahadır, s. 157.

²²² Stevens, ss. 43-44.

²²³ Suna Özışık Eyüboğlu, “Depresif Yakınmaları Olan Hastaların Depresyon İle Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Maltepe Üniversitesi SBE, İstanbul 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s. 12.

²²⁴ Özışık Eyüboğlu, s. 12.

temelinde “ölüm korkusunun” var olduğu söylenebilir. Bu kaygılara yönelik tutumlar kişiden kişiye değişebilmektedir. Hayatın kaçınılmaz olarak ölümle son bulacağını kavrayan her insan, varlığının anlamı üzerinde düşünmeye zorlanır. Fakat ciddi düşünce alışkanlıkları geliştirmemiş kimseler için ölüm tabii bir olay gibi gözüktür ve her hangi bir tutum değişikliği oluşturmaz.²²⁵

Genel olarak ölüm gençlere uzak, yaşlılara ise yakın görülmektedir ve bu nedenle yaşla birlikte ölüm düşüncesinin insanlarda daha çok yer ettiği kabul edilmektedir. Gençler ölümü gencecik bedenlerinin toprak olması, ileriye yönelik hedeflerinin gerçekleştirilememesi olarak görüp kaygı duyarlarken, orta ve ileri yaşlılar da işlerini ve yakın çevrelerindekiyle karşı olan sorumluluklarını tamamlayamama olarak görüp kaygı duyarlar. Templer, bu iki değişken arasında bir ilişki olmadığını ileri sürerken, birçok çalışma anılan değişkenler arasında doğrusal veya inişli çıkışlı eğrisel bir ilişkinin olabileceğini dile getirmiştir.²²⁶

Orta yaş, ölüm gerçeğini daha derinden kavramaya imkân veren gelişmelere bağlı olarak ölüm düşüncesinin öne çıktığı ve ölümle ilgili kaygıların giderek yoğunlaşmaya başladığı bir dönem olarak bilinir.²²⁷

Colarusso’ya göre, zamanın sınırlılığını ve kendi ölümlülüğünün kaçınılmazlığını anlama ve bu gerçeği kabul noktasında orta yaş insanı, diğer dönemlerde bulunan insanlardan ayrılmaktadır. Orta yaş insanı, yakın çevresinden birilerinin ölümüne şahit olduğunda; bu şahitlik kendisiyle ilgili önemli kararların alınmasında tetikleyici bir güç olmaktadır. Bu ateşleyici nedeniyle orta yaşlı birey, kendini içsel bir değerlendirmeye tabi tutmakta ve değerlendirme neticesinde yeniden bir yapılanmaya girmektedir.²²⁸

Guttmann, hayatımızın ikinci yarısında, bizleri bekleyen ölümün ve hayatın sonu ile ilgili farkındalığımızın oldukça arttığını dile getirmektedir. Biz, zamanın kısaltmakta olduğunu hissetmekteyiz. Bu his, her bir insan benzersiz bir hayat yaşayıp ve sonunda da öldüğü için kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Ölüm konusu ile ilgili literatür,

²²⁵ Hayati Hökelekli, “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 3, Bursa 1991, s. 156.

²²⁶ Kalaoğlu Öztürk s. 18.

²²⁷ Hayati Hökelekli, “Ölümle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (II)-Yorumlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 4, Bursa 1992, s. 87.

²²⁸ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 52.

genelde bu konuya yönelik dört yaklaşım tarzı geliştirdiğimizi göstermektedir. Ölüme yönelik yaklaşımlarımız; a) sonsuzluk alemine bir giriş b) doğanın kurallarına uygun bir fenomen c) sessizce kabul edilmesi gereken bir olay d) ya da kişi hazır olduğunda geldiği ve kişinin kendi hissesine düşeni yapmasına ve anlamlı bir hayat yaşamasına yardımcı olduğu için mutlulukla karşılanan bir arkadaş. Bütün bu nedenlerle kişi, ölümden korkmaz ve onu sessizce yerine getirilmesi gereken bir görev olarak algılar.²²⁹

1.5. ORTA YAŞ VE DİN İLİŞKİSİ

İnsan ve din kavramlarının birbirleri ile olan ilişkilerine bakıldığında, içeriği ve şekli farklı da olsa neredeyse birbirlerinden ayrı düşünüldükleri hiçbir dönemin olmadığı görülmektedir. Dinî yaşayışın oldukça rahat olduğu toplumlar bir yana, dinsizliğin devlet politikası haline geldiği toplumlarda dahi durum değişmemektedir. Dinî inanç ve uygulamaları bulunmayan bir kültür de bu zamana kadar keşfedilmemiştir. İnsanlar, din karşısı veya tanrıtanımaz bile olurlarken, din ile ters bir ilişki içine girmektedirler.²³⁰

Din, dinî gelişim bağlamında insanın doğuştan getirdiği bir istidadı olarak hayatın ilk ve ikinci yarılarında içinde bulunulan zamanın rengine bağlı olarak birtakım özellikler sergilemektedir.²³¹

İlk çocukluk döneminde dinî gelişim özellikleri arasında belli başlı olarak karşımıza çıkan özellikler; taklitçilik, meraklılık, somut düşünme, animizm, antropomorfizm gibi özelliklerdir. Okul çağı diyebileceğimiz 7-12 yaşları arasında çocukta meydana gelen gelişmelere paralel olarak dinî konulara daha fazla ilgi ve dinî hayata daha fazla katılım görülmektedir.²³²

Geçmişin sorgulanması, çözüm arayışları, büyük ve köklü değişimlere adım atılması gibi baskın özellikler, ergenlik dönemine damgasını vurmaktadır. Bu dönemde sorgulayıcı özellik ergenin o kadar içine işlemiştir ki dinî inanç, ibadet ve uygulamalar da nasibine düşeni almaktadır. Ergen bu sorgulayıcı özelliği ile müstakbel dinî hayatının

²²⁹ Guttman, p. 149.

²³⁰ İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, Emin Yayınları, Bursa 2009, s. 25.

²³¹ Hâbil Şentürk, “Dinî Gelişim Psikolojisi”, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 31, S. 4, Ekim-Kasım-Aralık 1995, s. 81.

²³² Şentürk, “Dinî Gelişim Psikolojisi”, s. 82.

temellerini atmakta ve ilerleyen yıllarla birlikte dinî anlayış, yavaş yavaş yerine oturmakta ve netleşmeye başlamaktadır.²³³

Genç yetişkinlik yılları, özellikle iş, evlilik, yuva, çocuk bazen de yeni bir çevre gibi durumların baskısı ve heyecanı içinde geçmektedir. Bu dönemde bireyin dinî hayatı daha çok ergenlik döneminde kabul edip oluşturduğu dinî anlayış doğrultusunda devam eder. Birey, ergenlik döneminde dinî değerlere mesafeli bir yaklaşım sergilemişse muhtemelen ilk yetişkinlik yıllarında da bu yaklaşımı sürecektir. Bunun aksine dinî oluşumlar içinde yer almışsa aynı şekilde ilk yetişkinlik yıllarında da durumunu sürdürecektir.²³⁴

Orta yaş dönemi dinî inanç ve davranışlarda meydana gelen değişiklikleri açıklamak üzere değişik modeller ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacılar, 15. yaştan 30. yaşa kadar dinî aktivitede bir düşüşü, ileri yaşlarda ise sürekli bir artışı ifade eden “geleneksel modeli” dillendirmişlerdir. Diğer araştırmacılar ise, yaşla birlikte dinî aktivitede herhangi bir düşüşün olmayacağını ileri süren “sabitlik” modelini benimsemişlerdir. Yaşın yükselmesiyle birlikte dinî aktivitede sürekli bir düşüş olduğunu belirten “dine kayıtsız kalma” modeli de bu döneme ilişkin değişiklikleri açıklamada kullanılmaktadır.²³⁵

Otuzlu yılların sonu ile kırklı yılların başı orta yaşın başlangıcı ve orta yaş krizinin kendini gösterdiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemdeki birey, bir yandan geçmişini değerlendirirken bir yandan da geleceğe yönelik dengeli bir hayat kurma endişesi taşımaktadır. Böylesi gerilimli bir havayı teneffüs eden birey, hayatının birçok alanında köklü değişimlere yönelmektedir. Bu süreçte görülen değişimlerden biri de dinsel değişimdir. Bazı insanlar dine daha mesafeli bir duruş sergilerken, bazıları da dinle daha barışık bir yaşayış biçimi sergileyebilmektedir.²³⁶

Koç’a göre yüksek seviyede güvenlik ve anlam arayışının yaşandığı bu oto-kritik sürecin en verimli bir şekilde atlatılmasında bireye yardım eden yegâne faktör dindir.

²³³ Kayıklık, “*Din Psikolojisi....*”, s. 99.

²³⁴ Kayıklık, “*Din Psikolojisi....*”, s. 100.

²³⁵ Michael Argyle ve Benjamin Beit-Hallahmi, “Yaş ve Din”, (çev. Abdurrahman Kurt), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 4, Bursa 1992, s.328.; Abdurrahman Kurt, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 2009, ss. 10-11. ; Yaparel, s. 58.

²³⁶ Kayıklık, “*Din Psikolojisi....*” s. 20.

Çünkü din, her gelişim döneminde bütünle olan ilişkinin sağlanmasında bireye psikolojik çaba ve destek sağlamaktadır. Tabiatı gereği sosyal bir varlık olan insanın nasıl ki izole bir hayat yaşamaya çalışması kendisinde bir takım patolojik sıkıntılar meydana getiriyorsa, aşkın bir varlıkla sağlıklı bir ilişkinin oluşmaması da varoluşsal sıkıntılar meydana getirmektedir. Aşkın bir varlığa bağlanamayan birey, dünyanın fiziksel ve ahlaki kısırtıcılığına karşı öz kaynaklarıyla tek başına ayakta duramaz. İnsanın çokluk içinde yalnız hissetmemesi için içsel ve fizikötesi aşkın bir deneyimin varlığına ihtiyacı vardır.²³⁷

İnsan, orta yaşa ulaşmadan önce dinî aktivitelere karşı bir isteksizlik ve dinî faaliyetlere katılmada da belirgin bir düşüş sergilerken, orta yaşa ulaştığında dine olan ilgisinde göze çarpan bir canlanma sergilemektedir.²³⁸

Birey, orta yaşa ulaştığında daha önceki dönemlerde ilgi ve tatmin konusu olarak karşısına çıkan birçok alanın önemini yitirdiğini, eskiden bu alanlardan edindiği hazzı artık edinemediğini görecektir. Geride kalan birçok alanın yerini din doldurmaya başlayacaktır. Böylece zamanla din, orta yaşlının psiko-sosyal uyumu için vazgeçilmez bir hayat tarzı haline gelecektir.²³⁹

Bu dönemin başlarında mistik hidayetler de gerçekleşebilmektedir. Bu dönemdeki bazı kimseler, dini hayatın yönelttiği hedefleri giderek artan bir arzu ve istek konusu haline getirirler. Bu dönemde geleneksel dini hayattan çok, daha deruni ve mistik eğilimli bir hayata geçiş yapılmaktadır.²⁴⁰

Orta yaş döneminde birey için din, karışıklıkların ve çatışmaların giderilmesinde önemli bir yardımcı olarak görülürken, bazı kişilerde bu durum tersine bir duygu durumu meydana getirmektedir. Birey, yıllardan beri benimsemiş olduğu dinî inanç ve yapmakta olduğu dinî ibadetlerin kendisini mutlu etmede yetersiz kalması, inançları ile yaşantısı arasında aşırı bir tutarsızlığın bulunması, yaklaşmakta olan ölümün vermiş

²³⁷ Koç, s. 40.

²³⁸ Hökelekli, “Ölümle İlgili ...”, s. 87.

²³⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 285.; Koç, s. 29.

²⁴⁰ Fatma Hayrünnisa Ceviz, “Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dindarlık, Mistik Tecrübe ve Benlik Saygısı”, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 34.

olduğu kaygı gibi düşünceleri öne sürerek alışlagelmiş dinî inançlarını reddetme gibi bir eğilim gösterebilmektedir.²⁴¹

İmandaki gelişim ve değişim süreçlerini uzun yıllar araştıran Fowler ve öğrencileri, çalışmaları sonucunda konu ile ilgili yedi temel evre tespit etmişlerdir. Bu evrelerden biri de insan hayatının orta yıllarına denk gelen Birleşik iman evresidir.²⁴²

Bu evrede yetki sahibi olmuş ben, kararlarını, değerlerini, inançlarını kendisi belirlediğini iddia eder. Ancak insanların çok çeşitli zihinsel yapılaraya sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu iddianın tüm insanlarda aynı seviyede olduğunu düşünmemek gerekmektedir. Bazıları bilinçli hareket ederlerken, bazıları da büyük ölçüde önceki dönemlerin devamı niteliğinde taklidî olarak hareket ederler. Bu evrede insanı, anlaşılması ve bir bütün haline getirilmesi zor olan güdüler harekete geçirir. Birey, doğrulara farklı yönlerden ve farklı bakış açılarıyla bakmanın zorluğunu aşmaya başlamaktadır. Artık çeşitli bakış açılarının kendisinde bir gerilim oluşturmaması gerekmektedir. Bu bağlamda, bireyin imanı, ortadan kaldırılamaz çelişkileri kabul etmeye başlamalıdır. Birleşik imanda, bireysel imanın mitolojiyi kabul etmeyen anlayışı aşılır. Sembol ve mitlerin çok boyutluluğunu ve yoğunluğunu kabul eden birey, onların ruhu aydınlatan ve ona aracı olan gücüne izin verir. Bu aşamada, birey, diğer din ve inanç geleneklerine de açık bir tutum sergiler.²⁴³

Orta yaşlarda dinî inanç konusunda olmasa da dinî yaşayış konusunda tam manasıyla yerleşmiş bir tutum yoktur. Bu durumun oluşmasında çeşitli nedenler bulunmaktadır. Köylü'ye göre bu nedenlerden en önemlisi, orta yaşların iş ve görevler açısından en yoğun bir döneme tekabül etmesidir. Maves yaptığı çalışmalarda ibadet etme konusunda 30-39 yaşlarında bir düşüşün olduğunu, buna karşılık 40-49 yaşlarında bu oranın yükseldiğini daha sonraki dönemde ise tekrar düştüğünü ortaya koymuştur.²⁴⁴

Türkiye’de yapılan bazı araştırmalarda 30-50 yaş arasındaki yetişkinlerin çoğunluğunun inanç ve ibadet konularına yakın ilgi duymaya başladığı ve bunları uygulamaya arzulu

²⁴¹ Peker, s. 176. ; Koç, s. 29.

²⁴² M. Doğan Karacoşkun, “Dini İnanç- Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 4, S. 2, 2004, s. 28.

²⁴³ Hasan Kayıklık, “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 46, S. 1, Ankara 2005, s.142-143.; ayrıca bkz. Koç, s. 29.; Kayıklık, “Orta Yaş ...”, ss. 72-73.; Köylü, s.128.; Karaca, s. 195.

²⁴⁴ Köylü, s. 141.

oldukları tespit edilmiştir. Orta yetişkinlik döneminde dinî gelişimle ilgili olarak ise, yetişkinlerin en azından kendi çocuklarına örnek olma ve çocuklarını da ibadetlere alıştırma, yerine getirmelerini sağlamak amacıyla tekrar dine yönelmeye ibadetlerini yerine getirmeye, ibadet etkinliklerine devam konusunda kayıtsız kalmamaya başladıkları söylenebilir.²⁴⁵

Orta yaş ve yaşlılık döneminde, yaşa bağlı olarak dinin insan hayatında aldığı yerin niceliğinden daha çok niteliği üzerinde durmak gerekir. Burada esas olan, bireyin yaşamında dinin rolünün değişim biçimidir. Çünkü bireyin değişimi kaçınılmaz olduğu için, onun yaşamında, dinin işlevi de değişecektir.²⁴⁶

Türkiye’de yaş ve din ilişkisine ampirik düzeyde ilk dikkat çeken araştırma, Taplamacıoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada günlük ibadetlerini ve diğer dini aktivitelerini elinden geldiğince yerine getiren kimselerin oranı, 16-30 yaş grubunda % 32’ye yakın iken, 30-50 yaş grubunda bu oran % 50’lilere yaklaşmaktadır. 50 yaş ve üzeri yaş grubunda ise % 68,5’e yükseldiği gözlenmektedir.²⁴⁷

Yaşam standartlarını ayrı tutarak ergenlikten yaşlılığa kadar uzanan dönemde, bireylerin Allah’a inanç noktasında durumlarını inceleyen Belma Özbaydar, çalışmasında sosyo-kültürel seviyeleri yüksek olan 60 yaş ve üzerindeki bireylerin, Allah’a inançlarında orta yaşta olduklarından daha kararsız olduklarını, yine bu yaş grubunda olup sosyo-kültürel seviyeleri düşük olanların ise, Allah’a olan inançlarında daha kararlı olduklarını bulmuştur.²⁴⁸

Ali Ulvi Mehmedoğlu tarafından yapılan çalışmada da dindarlık kategorisinin yaşlara bağlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Buna göre, 21-30 yaş grubunda % 54.47 olan oran, 31-40 yaş grubunda % 48.89’a düşmektedir. 41-50 yaş grubunda % 58.14 ile oran tekrar yükselirken, 51-60 yaş grubunda %74.32 ile en yüksek seviyeye çıkmaktadır.²⁴⁹

²⁴⁵ Ünal, s. 43.

²⁴⁶ Kayıklık, “*Din Psikolojisi....*”, ss. 101-102.

²⁴⁷ Kurt, s. 12.

²⁴⁸ Köylü, s. 146.

²⁴⁹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 163.

Kayıklık tarafından yapılan bir araştırmada da, 40-59 yaşları arasındaki orta yaşlı grup ile yaşları 60 ve yukarısı olan yaşlı grubun inanç puanları açısından bir farklılaşmanın olup olmadığına bakılmış ve elde edilen sonuçlara göre inanç boyutu ile yaş arasında istatistiksel anlamda bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür.²⁵⁰

Ceviz tarafından yapılan “Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dindarlık, Mistik Tecrübe ve Benlik Saygısı” adlı tez çalışmasında da inanç, ibadet ve diğer dinî etkinlik düzeylerinin orta yaş ve yaşlılığa göre değişip değişmediğine bakılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre her üç boyut açısından da yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.²⁵¹

Yoğurtcu’nun “Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı” adlı çalışmasında da dindarlık düzeyinin farklı yaş gruplarına göre değişip değişmediğine bakılmış ve elde edilen sonuçlara göre dindarlık düzeyinin en düşük olduğu grubun 31-45 yaş grubu olduğu; en yüksek dindarlık düzeyinin ise 46-60 yaş grubunda gerçekleştiği görülmüştür.²⁵²

Batı Avrupa ve Amerika’da, yaş ve dindarlık arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların verilerine bakıldığında, gençlik döneminde dindarlığın düşüşe geçtiği, otuzlu yaşlara kadar düşüşün devam ettiği, sonraki yaşlarda durağan bir seyir izlediği, kırklı yaşlardan sonra ise bir yükselişin gözlemlendiği vurgulanmaktadır.²⁵³

²⁵⁰ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s.131.

²⁵¹ Ceviz, s. 57.

²⁵² Fatma Yoğurtcu, “Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı”, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 56.

²⁵³ Ahmet Onay, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim (Üniversite Öğrencileri Örneklemleri)*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s. 108.

2. BÖLÜM

ORTA YAŞ KRİZİ VE DİN İLİŞKİSİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde anket verilerinden elde edilen bilgiler tablolastırılmıştır. Tablolarda öncelikle ankete katılanlarla ilgili demografik tanımlamalara yer verilmiş, daha sonra da SPSS yardımıyla frekans dağılımı, aritmetik ortalama, standart sapma, çapraz tablolar, t-testi, anova ve korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular varsayımlar doğrultusunda değerlendirilmiştir.

2.1. TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER

Tablo 8. Ankete Katılanların Yaşlara Göre Dağılımı

Yaş Dağılımı	Frekans	%
40-45	84	43,1
46-50	43	22,1
51-55	42	21,5
56-60	26	13,3
Toplam	195	100,0

Ankete katılanların yaş gruplarına göre dağılımlarını gösteren tablo-8'e bakıldığında ankete katılanların büyük çoğunluğunu % 43,1 ile 40-45 yaş arası denekler oluşturmaktadır. Diğer katılımcılardan 46-50 yaş arası olanlar % 22,1, 51-55 yaş arası olanlar % 21,5, 56-60 yaş arası olanlar ise % 13,3'tür.

Tablo 9. Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	%
Kadın	55	28,2
Erkek	140	71,8
Toplam	195	100,0

Tablo-9’da görüldüğü gibi kadın katılımcı sayısının % 28,2, erkek katılımcı sayısının ise % 71,8 olduğu görülmektedir. Kadın katılımcılara ulaşmakta sıkıntılar yaşanması, ulaşılanlardan bir kısmının cevaplama da çekimser davranması başka bir kısmının da ileri yaşlarda olup, ankete yönelik gerekli cevaplamaları yapmakta okuma yazmalarının olmayışı gibi nedenlerden dolayı hedeflenen kadın katılımcı sayısına ulaşamamıştır.

Tablo 10. Ankete Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni Durum	Frekans	%
Evli	184	94,4
Bekâr	7	3,6
Dul	4	2,1
Toplam	195	100,0

Tablo-10’a baktığımızda medeni durum açısından ankete katılanların büyük çoğunluğunu % 94,4 ile evli katılımcılar oluşturmaktadır. Bekâr katılımcı sayısının oranı % 3,6, dul olan katılımcı sayısının oranı da % 2,1 olarak görülmektedir.

Tablo 11. Ankete Katılanların İş Durumlarına Göre Dağılımı

İş Durumu	Frekans	%
Memur	115	59,0
İşçi	14	7,2
Esnaf	10	5,1
Ev Hanımı	25	12,8
İşsiz	2	1,0
Emekli	23	11,8
Diğer	6	3,1
Toplam	195	100,0

Tablo-11’e göre ankete katılanların % 59,0’ı memur, % 7,2’si işçi, % 5,1’i esnaf, % 12,8’i ev hanımı, % 1,0’ı işsiz, % 11,8’i emekli ve % 3,1’i de diğer meslek gruplarından oluşmaktadır.

Tablo 12. Ankete Katılanların Sağlık Durumlarına Göre Dağılımı

Sağlık Durumu	Frekans	%
İyi	135	69,2
Orta	55	28,2
Kötü	5	2,6
Toplam	195	100,0

Tablo-12'e bakıldığında ankete katılanların % 69,2'si sağlık durumları açısından kendilerini “iyi” olarak değerlendirmektedir. Sağlık durumlarını “orta” olarak değerlendirenlerin oranı % 28,2, “kötü” olarak değerlendirenlerin oranı da % 2,6'dır.

Tablo 13. Ankete Katılanların Hayatı Paylaştıkları Kişi/lere Göre Dağılımı

Hayatı Paylaştıkları Kişi/ler	Frekans	%
Eş	31	15,9
Eş ve Çocuk	142	72,8
Anne-Baba, Eş ve Çocuklar	17	8,7
Yalnız	5	2,6
Toplam	195	100,0

Tablo-13'de görüldüğü gibi ankete katılanların % 15,9'u yalnızca eşiyle yaşarken, % 72,8'i eş ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadırlar. Hayatını anne-baba, eş ve çocuklarıyla yaşayanların oranı % 8,7, hayatlarını yalnız olarak sürdürenlerin oranı da % 2,6'dır.

Tablo 14. Ankete Katılanların Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Sosyo-Ekonomik Durum	Frekans	%
İyi	57	29,2
Orta	105	53,8
İdare Eder	31	15,9
Kötü	2	1,0
Toplam	195	100,0

Tablo-14'e baktığımızda sosyo-ekonomik açıdan ankete katılanların % 29,2'si kendilerini "iyi" olarak, % 53,8'i "orta", % 15,9'u "idare eder" ve % 1,0'ı da "kötü" olarak değerlendirmektedir.

Tablo 15. Ankete Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	%
İlkokul	26	13,3
Ortaokul	9	4,6
Lise	47	24,1
Önlisans	22	11,3
Lisans	80	41,0
Lisansüstü	11	5,6
Toplam	195	100,0

Tablo-15'e göre ankete katılanların % 13,3'ü ilkokul, % 4,6'sı ortaokul, % 24,1'i lise, % 11,3'ü önlisans, % 41,0'ı lisans, % 5,6'sı da lisansüstü eğitim mezunudur.

2.2. YAŞAM GÖRÜŞÜ ÖLÇEĞİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Yaşam Görüşü Ölçeğini oluşturan alt ölçeklerin ortalama değerleri Tablo-16'daki gibidir.

Tablo 16. Alt Ölçekler Bazında Ortalama Değerler

		Deneme /İmkanlar Boyutu	Olumsuzluk /Kararsızlık Boyutu	Kendine Odaklanma Boyutu	Başkalarına Odaklanma Boyutu	Kimlik Keşfi Boyutu	Arada Hissetme Boyutu
Sayı	Geçerli Sayı	195	195	195	195	195	195
	Geçersiz Sayı	0	0	0	0	0	0
Ortalama		3,0923	2,4549	3,4636	3,6325	3,2762	3,0803
Standart Sapma		,75330	,74917	,57118	,67857	,70615	,64469

Yaşam Görüşü ölçeğini oluşturan alt ölçeklerden elde edilen ortalama değerleri gösteren Tablo-16 incelendiğinde, bireyin sorumluluk alanında bulunan kişilere yöneldiği, bu

dönemi karakterize eden Başkalarına Odaklanma boyutunun en yüksek ortalama değere sahip olduğu görülürken, bu boyutu sırasıyla Kendine Odaklanma, Kimlik Keşfi, Deneme/İmkânlar ve Arada Hissetme boyutları takip etmektedir. Bireyin birçok yönden kendisini kısıtlanmış olarak hissetmesini ortaya koyan Olumsuzluk/Kararsızlık boyutunun ise en düşük ortalama değere sahip olduğu görülmektedir.

Ankete katılan katılımcıların Yaşam Görüşü Ölçeğini oluşturan sorulara vermiş oldukları cevaplar ve cevaplara ilişkin dağılımlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 17. Pek Çok Yeni İmkânlarla Sahip Olmaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	9	4,6	3,47	0,95
Bana Uygun Değil	22	11,3		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	49	25,1		
Bana Uygun	99	50,8		
Bana Tamamen Uygun	16	8,2		
Toplam	195	100,0		

Tablo-17'e bakıldığında "Pek çok yeni imkânlarla sahip olduğum bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 59,0 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 25,1, uygun bulmayanların oranı da % 15,9'dur.

Tablo 18. Yeni Şeyler Keşfetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	12	6,2	3,24	1,11
Bana Uygun Değil	48	24,6		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	36	18,5		
Bana Uygun	80	41,0		
Bana Tamamen Uygun	19	9,7		
Toplam	195	100,0		

Tablo-18'de görüldüğü gibi "Yeni şeyler keşfettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 50,7 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 30,8, kararsız olanların oranı da % 18,5'tir.

Tablo 19. Kafa Karışıklığına Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	45	23,1	2,45	1,15
Bana Uygun Değil	71	36,4		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	34	17,4		
Bana Uygun	37	19,0		
Bana Tamamen Uygun	8	4,1		
Toplam	195	100,0		

Tablo-19'a baktığımızda "Kafamın karışık olduğu bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 59,5 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 23,1, kararsız olanların oranı da % 17,4'tür.

Tablo 20. Yeni Şeyler Denemeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	20	10,3	2,88	1,13
Bana Uygun Değil	66	33,8		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	37	19,0		
Bana Uygun	61	31,3		
Bana Tamamen Uygun	11	5,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-20'e göre "Yeni şeyler dendiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 44,1 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 36,9, kararsız olanların oranı da % 19,0'dır.

Tablo 21. Kendini Daha Özgür Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	20	10,3	3,22	1,23
Bana Uygun Değil	42	21,5		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	38	19,5		
Bana Uygun	66	33,8		
Bana Tamamen Uygun	29	14,9		
Toplam	195	100,0		

Tablo-21'e bakıldığında "Kendimi daha özgür hissettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 48,7 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 31,6, kararsız olanların oranı da % 19,5'tir.

Tablo 22. Duygusal Anlamda Kendini Kısıtlanmış Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	37	19,0	2,59	1,16
Bana Uygun Değil	67	34,4		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	37	19,0		
Bana Uygun	46	23,6		
Bana Tamamen Uygun	8	4,1		
Toplam	195	100,0		

Tablo-22'de görüldüğü gibi "Duygusal olarak kendimi kısıtlanmış hissettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 53,4 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 27,7, kararsız olanların oranı da % 19,0'dır.

Tablo 23. Kendine Karşı Sorumluluk Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	7	3,6	3,77	0,99
Bana Uygun Değil	21	10,8		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	18	9,2		
Bana Uygun	112	57,4		
Bana Tamamen Uygun	37	19,0		
Toplam	195	100,0		

Tablo-23'e baktığımızda "Kendime karşı sorumluluk hissettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 76,4 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 14,4, kararsız olanların oranı da % 9,2'dir.

Tablo 24. Kendini Stres Altında Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	32	16,4	2,75	1,20
Bana Uygun Değil	61	31,3		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	41	21,0		
Bana Uygun	46	23,6		
Bana Tamamen Uygun	15	7,7		
Toplam	195	100,0		

Tablo-24'e göre "Kendimi stres altında kalmış olarak hissettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 47,7 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 31,3, kararsız olanların oranı da 21,0'dır.

Tablo 25. Kendini İstikrarsız Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	52	26,7	2,25	1,06
Bana Uygun Değil	76	39,0		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	38	19,5		
Bana Uygun	24	12,3		
Bana Tamamen Uygun	5	2,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-25'e bakıldığında "İstikrarsız bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 65,7 oranında uygun bulunmazken, kararsız olanların oranı % 19,5, uygun bulanların oranı da % 14,9'dur.

Tablo 26. Kendini İyimser Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	4	2,1	3,67	0,88
Bana Uygun Değil	21	10,8		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	33	16,9		
Bana Uygun	115	59,0		
Bana Tamamen Uygun	22	11,3		
Toplam	195	100,0		

Tablo-26'da görüldüğü gibi "İyimser bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 70,3 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 16,9, uygun bulmayanların oranı da 12,9'dur.

Tablo 27. Kendini Büyük Baskılar Altında Kalmış Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	56	28,7	2,28	1,14
Bana Uygun Değil	70	35,9		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	39	20,0		
Bana Uygun	19	9,7		
Bana Tamamen Uygun	11	5,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-27'e baktığımızda "Kendimi büyük baskılar altında hissettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 64,6 oranında uygun bulunmazken, kararsız olanların oranı % 20,0, uygun bulanların oranı da % 15,3'tür.

Tablo 28. Kim Olduğunu Ortaya Koymaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	10	5,1	3,75	1,05
Bana Uygun Değil	19	9,7		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	22	11,3		
Bana Uygun	103	52,8		
Bana Tamamen Uygun	41	21,0		
Toplam	195	100,0		

Tablo-28'e göre "Kim olduğumun farkına vardığım bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 73,8 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 14,8, kararsız olanların oranı da % 11,3'tür.

Tablo 29. Sakinleşmiş ve Durulmuş Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	9	4,6	3,68	0,99
Bana Uygun Değil	14	7,2		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	41	21,0		
Bana Uygun	97	49,7		
Bana Tamamen Uygun	34	17,4		
Toplam	195	100,0		

Tablo-29'a bakıldığında “Sakinleşmiş ve durulmuş bir dönemdeyim.” ifadesi katılımcılarca % 67,1 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 21,0, uygun bulmayanların oranı da % 11,8'dir.

Tablo 30. Başkalarına Karşı Sorumluluk Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	2	1,0	3,96	0,88
Bana Uygun Değil	16	8,2		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	20	10,3		
Bana Uygun	107	54,9		
Bana Tamamen Uygun	50	25,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-30'da görüldüğü gibi “Başkalarına karşı sorumluluk hissettiğim bir dönemdeyim.” ifadesi katılımcılarca % 80,5 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı %10,3, uygun bulmayanların oranı da % 9,2'dir.

Tablo 31. Kendini Bağımsız Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	11	5,6	3,31	1,06
Bana Uygun Değil	37	19,0		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	48	24,6		
Bana Uygun	79	40,5		
Bana Tamamen Uygun	20	10,3		
Toplam	195	100,0		

Tablo-31'e baktığımızda "Bağımsız olduğum bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 50,8 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 24,6, kararsız olanların oranı da % 24,6'dır.

Tablo 32. Yeni Seçimler Yapmaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	26	13,3	2,78	1,11
Bana Uygun Değil	60	30,8		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	48	24,6		
Bana Uygun	52	26,7		
Bana Tamamen Uygun	9	4,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-32'e göre "Yeni seçimler yapma dönemindeyim." ifadesi katılımcılarca % 44,1 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 31,3, kararsız olanların oranı da % 24,6'dır.

Tablo 33. Ne Yaptığını Bilmemeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	68	34,9	2,09	1,10
Bana Uygun Değil	78	40,0		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	20	10,3		
Bana Uygun	22	11,3		
Bana Tamamen Uygun	7	3,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-33'e bakıldığında "Ne yaptığımı bilmediğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 74,9 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 14,9, kararsız olanların oranı da % 10,3'tür.

Tablo 34. Kendini Başkalarına Adamaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	19	9,7	3,26	1,15
Bana Uygun Değil	31	15,9		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	48	24,6		
Bana Uygun	75	38,5		
Bana Tamamen Uygun	22	11,3		
Toplam	195	100,0		

Tablo-34'te görüldüğü gibi "Kendimi başkalarına adadığım bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 49,8 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 25,6, kararsız olanların oranı da % 24,6'dır.

Tablo 35. Kendi Kendine Yetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	10	5,1	3,64	1,00
Bana Uygun Değil	18	9,2		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	32	16,4		
Bana Uygun	108	55,4		
Bana Tamamen Uygun	27	13,8		
Toplam	195	100,0		

Tablo-35’e baktığımızda “Kendi kendime yettiğim bir dönemdeyim.” ifadesi katılımcılarca % 69,2 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 16,4, uygun bulmayanların oranı da % 14,3’tür.

Tablo 36. Kendini Bir Çok Açıdan Endişeli Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	28	14,4	2,78	1,19
Bana Uygun Değil	65	33,3		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	40	20,5		
Bana Uygun	46	23,6		
Bana Tamamen Uygun	16	8,2		
Toplam	195	100,0		

Tablo-36’a göre “Pek çok endişelerimin olduğu bir dönemdeyim.” ifadesi katılımcılarca % 47,7 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 31,8, kararsız olanların oranı da % 20,5’tir.

Tablo 37. Kendine Odaklanmaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	19	9,7	3,03	1,06
Bana Uygun Değil	39	20,0		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	66	33,8		
Bana Uygun	60	30,8		
Bana Tamamen Uygun	11	5,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-37'e bakıldığında "Kendime odaklanma dönemindeyim." ifadesi katılımcılarca % 36,4 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 33,8, uygun bulmayanların oranı da % 29,7'dir.

Tablo 38. Anne- Babadan Ayrı Olmaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	46	23,6	2,98	1,41
Bana Uygun Değil	31	15,9		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	27	13,8		
Bana Uygun	63	32,3		
Bana Tamamen Uygun	28	14,4		
Toplam	195	100,0		

Tablo-38'de görüldüğü gibi "Ebeveymden(anne-baba) ayrı olduğum bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 46,7 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 39,5, kararsız olanların oranı da % 13,8'dir.

Tablo 39. Kendinin Kim Olduğunu Tanımlamaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	24	12,3	3,32	1,23
Bana Uygun Değil	30	15,4		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	25	12,8		
Bana Uygun	91	46,7		
Bana Tamamen Uygun	25	12,8		
Toplam	195	100,0		

Tablo-39'a baktığımızda "Kendimin kim olduğunu tanımladığım bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 59,5 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 27,7, kararsız olanların oranı da % 12,8'dir.

Tablo 40. Gelecek için Planlar Yapamaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	16	8,2	3,49	1,15
Bana Uygun Değil	26	13,3		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	31	15,9		
Bana Uygun	90	46,2		
Bana Tamamen Uygun	32	16,4		
Toplam	195	100,0		

Tablo-40'a göre "Geleceğe yönelik planlar yaptığım bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 62,6 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 21,5, kararsız olanların oranı da % 15,9'dur.

Tablo 41. Hayatını Anlamlandırmaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	22	11,3	3,30	1,24
Bana Uygun Değil	34	17,4		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	31	15,9		
Bana Uygun	79	40,5		
Bana Tamamen Uygun	29	14,9		
Toplam	195	100,0		

Tablo-41'e bakıldığında "Hayatımı anlamlandırmaya çalıştığım bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 55,4 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 28,7, kararsız olanların oranı da % 15,9'dur.

Tablo 42. Kendi İnanç ve Değerlerinin Ne Olduğunu Belirleme Aşamasına Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	40	20,5	2,94	1,37
Bana Uygun Değil	45	23,1		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	19	9,7		
Bana Uygun	68	34,9		
Bana Tamamen Uygun	23	11,8		
Toplam	195	100,0		

Tablo-42'de görüldüğü gibi "Kendi inanç ve değerlerimin ne olduğuna karar verme aşamasında olduğum bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 46,7 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 43,6, kararsız olanların oranı da % 9,7'dir.

Tablo 43. Kendisi için Düşünmeyi Öğrendiğine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	20	10,3	3,14	1,15
Bana Uygun Değil	42	21,5		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	39	20,0		
Bana Uygun	78	40,0		
Bana Tamamen Uygun	16	8,2		
Toplam	195	100,0		

Tablo-43'e baktığımızda "Kendim için düşünmeyi öğrendiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 48,2 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 31,8, kararsız olanların oranı da % 20,0'dır.

Tablo 44. Kendisini Bazı Yönlerden Yetişkin Bazı Yönlerden de Yetişkin Değilmiş gibi Hissetmeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	23	11,8	3,08	1,14
Bana Uygun Değil	35	17,9		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	55	28,2		
Bana Uygun	67	34,4		
Bana Tamamen Uygun	15	7,7		
Toplam	195	100,0		

Tablo-44'e göre "Bazı yönlerden kendimi yetişkin gibi bazı yönlerden de yetişkin değilmiş gibi hissettiğim bir dönemdeyim." ifadesi katılımcılarca % 42,1 oranında uygun bulunurken, uygun bulmayanların oranı % 29,7, kararsız olanların oranı da % 28,2'dir.

Tablo 45. Kendisini Olgun Bir Kişi Haline Gelmiş Olarak Hissetmesine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	6	3,1	3,88	0,93
Bana Uygun Değil	12	6,2		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	26	13,3		
Bana Uygun	107	54,9		
Bana Tamamen Uygun	44	22,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-45’e bakıldığında “Olgun bir kişi haline geldiğim bir dönemdeyim.” ifadesi katılımcılarca % 77,5 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 13,3, uygun bulmayanların oranı da % 9,3’tür.

Tablo 46. Kendisinin Tam Bir Yetişkinliğe Ulaşıp Ulaşmamasına Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	50	25,6	2,28	1,04
Bana Uygun Değil	73	37,4		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	42	21,5		
Bana Uygun	27	13,8		
Bana Tamamen Uygun	3	1,5		
Toplam	195	100,0		

Tablo-46’da görüldüğü gibi “Tam bir yetişkinliğe ulaşip ulaşmadığımdan emin olmadığım bir dönemdeyim.” ifadesi katılımcılarca % 63,0 oranında uygun bulunmazken, kararsız olanların oranı % 21,5, uygun bulanların oranı da % 15,3’tür.

2.3. DİNÎ TUTUM ÖLÇEĞİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Dinî Tutum Ölçeğini oluşturan alt ölçeklerin ortalama değerleri Tablo-47'deki gibidir.

Tablo 47. Alt Ölçekler Bazında Ortalama Değerler

		Biliş Boyutu	Duygu Boyutu	Davranış Boyutu	İlişki Boyutu
Sayı	Geçerli	195	195	195	195
	Geçersiz	0	0	0	0
Ortalama		1,4154	4,3359	4,2410	4,4154
Standart Sapma		,72458	,74005	,77384	,76776

Dinî Tutum ölçeğini oluşturan alt ölçeklerden elde edilen ortalama değerleri gösteren Tablo-47 incelendiğinde, dinin merkezi konumunu teşkil eden Yaratıcı'yla ilişki boyutunun en yüksek değeri aldığı görülürken, bu boyutu sırasıyla Duygu boyutu, Davranış boyutu izlemektedir. Dindar bir örneklem grubundan hareketle olumsuz ifadeleri içeren Biliş boyutunun ise en düşük ortalama değere sahip olduğu görülmektedir.

Ankete katılan katılımcıların Dinî Tutum Ölçeğini oluşturan sorulara vermiş oldukları cevaplar ve cevaplara ilişkin dağılımlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 48. Dinin Gereksiz Olduğunun Düşünülmesine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	142	72,8	1,36	0,69
Bana Uygun Değil	40	20,5		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	9	4,6		
Bana Uygun	3	1,5		
Bana Tamamen Uygun	1	0,5		
Toplam	195	100,0		

Tablo-48’e bakıldığında “Dinin gereksiz olduğunu düşünüyorum.” ifadesi katılımcılarca % 93,3 oranında uygun bulunmazken, kararsız olanların oranı % 4,6, uygun bulanların oranı da % 2,0’dır.

Tablo 49. Dinî İnancın Yararından Çok Zararı Olduğunun Düşünülmesine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	143	73,3	1,47	0,97
Bana Uygun Değil	29	14,9		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	11	5,6		
Bana Uygun	8	4,1		
Bana Tamamen Uygun	4	2,1		
Toplam	195	100,0		

Tablo-49’da görüldüğü gibi “Dinî inancın insanlara yararından çok zararı olduğunu düşünüyorum.” ifadesi katılımcılarca % 88,2 oranında uygun bulunmazken, uygun bulanların oranı % 6,2, kararsız olanların oranı da % 5,6’dır.

Tablo 50. Ezan, Dua ve Ayet gibi Dinî Okumaların Dinlenmesindeki Duygulanmaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	2	1,0	4,35	0,81
Bana Uygun Değil	3	1,5		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	21	10,8		
Bana Uygun	67	34,4		
Bana Tamamen Uygun	102	52,3		
Toplam	195	100,0		

Tablo-50’e baktığımızda “Ezan, dua veya ayet gibi dinî okumaları dinlediğimde duygulanırım.” ifadesi katılımcılarca % 86,7 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 10,8, uygun bulmayanların oranı da % 2,5’tir.

Tablo 51. Dinî Etkinliklere Katılmaktan Zevk Almaya Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	0	0,0	4,32	0,79
Bana Uygun Değil	5	2,6		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	25	12,8		
Bana Uygun	68	34,9		
Bana Tamamen Uygun	97	49,7		
Toplam	195	100,0		

Tablo-51'e göre "Dinî etkinliklere katıldığında gerçekten zevk alırım." ifadesi katılımcılarca % 84,6 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 12,8, uygun bulmayanların oranı da % 2,6'dır.

Tablo 52. Yaşantısının Dinî Değerlere Uygunluğuna Dikkat Edip Etmemeye Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	0	0,0	4,21	0,84
Bana Uygun Değil	9	4,6		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	26	13,3		
Bana Uygun	76	39,0		
Bana Tamamen Uygun	84	43,1		
Toplam	195	100,0		

Tablo-52'e bakıldığında "Yaşantımın dinî değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim." ifadesi katılımcılarca % 82,1 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 13,3, uygun bulmayanların oranı da % 4,6'dır.

Tablo 53. İnandığı Dinin Gereklerini Yerine Getirmesine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	0	0,0	4,28	0,77
Bana Uygun Değil	7	3,6		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	17	8,7		
Bana Uygun	86	44,1		
Bana Tamamen Uygun	85	43,6		
Toplam	195	100,0		

Tablo-53'te görüldüğü gibi “İnandığım dinin gereklerini yerine getirmeye çalışırım.” ifadesi katılımcılarca % 87,7 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 8,7, uygun bulmayanların oranı da % 3,6’dır.

Tablo 54. Zor Zamanlarda Allah’ın Kendisine Yardım Ettiğini Düşünmesine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	2	1,0	4,46	0,79
Bana Uygun Değil	4	2,1		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	13	6,7		
Bana Uygun	60	30,8		
Bana Tamamen Uygun	116	59,5		
Toplam	195	100,0		

Tablo-54’e baktığımızda “Zor zamanlarda Allah'ın bana yardım ettiğini düşünüyorum.” ifadesi katılımcılarca % 90,3 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 6,7, uygun bulmayanların oranı da % 3,1’dir.

Tablo 55. Allah'ın Kendisine Çok Yakın Olduğunu Hissetmesine Yönelik Dağılım

İfade	Frekans	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma
Bana Hiç Uygun Değil	3	1,5	4,37	0,84
Bana Uygun Değil	5	2,6		
Ne Uygun Ne Uygun Değil	14	7,2		
Bana Uygun	67	34,4		
Bana Tamamen Uygun	106	54,4		
Toplam	195	100,0		

Tablo-55'e göre "Allah'ın bana çok yakın olduğunu hissediyorum." ifadesi katılımcılarca % 88,8 oranında uygun bulunurken, kararsız olanların oranı % 7,2, uygun bulmayanların oranı da % 4,1'dir.

2.4. DİNİ TUTUM VE YAŞAM GÖRÜŞÜ ÖLÇEKLERİNE AİT ÇAPRAZ TABLOLAR

2.4.1. Dinî Tutum Ölçeği ile İlgili Çapraz Tablolar

Değişkenler arasındaki yönelimleri belirlemede aşağıdaki değerlendirme kriteri kullanılmıştır.

- 1,00'den 1,99'a kadar "dine mesafeli",
- 2,00'dan 2,99'a kadar "biraz dindar",
- 3,00'ten 3,99'a kadar "dindar",
- 4 ve üzeri "çok dindar" şeklindedir.

Tablo 56. Yaşlara göre Dinî Tutum Ölçeğinden alınan ortalama puanlar

Yaş	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
40-45	3,5804	84	,41916
46-50	3,7355	43	,37817
51-55	3,6280	42	,43080
56-60	3,4087	26	,60266
Toplam	3,6019	195	,44885

Yaşlara göre dinî tutum ölçeğinden alınan ortalama puanlara bakıldığında Tablo-56’da görüldüğü gibi 40-45 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,58), 46-50 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,73), 51-55 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,62), 56-60 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması da (3,40) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 57. Yaş ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00’den 1,99’a kadar	2,00’den 2,99’a kadar	3,00’ten 3,99’a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	S	1	4	59	20	84
		%	1,2	4,8	70,2	23,8	100,0%
	46-50	S	0	2	22	19	43
		%	0,0	4,7	51,2	44,2	100,0%
	51-55	S	0	3	24	15	42
		%	0,0	7,1	57,1	35,7	100,0%
	56-60	S	1	2	17	6	26
		%	3,8	7,7	65,4	23,1	100,0%
	Toplam		2	11	122	60	195

Tablo-57’e bakıldığında 40-45 yaş arası ankete katılanlardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,2, “biraz dindar” bulanların oranı % 4,8, “dindar” bulanların oranı % 70,2, “çok dindar” bulanların oranı da % 23,8’dir.

46-50 yaş arası ankete katılanlardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 4,7, “dindar” bulanların oranı % 51,2, “çok dindar” bulanların oranı da % 44,2’dir.

51-55 yaş arası ankete katılanlardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 7,1, “dindar” bulanların oranı % 57,1, “çok dindar” bulanların oranı da % 35,7’dir.

56-60 yaş arası ankete katılanlardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 3,8, “biraz dindar” bulanların oranı % 7,7, “dindar” bulanların oranı % 65,4, “çok dindar” bulanların oranı da % 23,1’dir.

Tablo 58. Cinsiyet ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	0	2	34	19	55
		%	0,0	3,6	61,8	34,5	100
	Erkek	Sayı	2	9	88	41	140
		%	1,4	6,4	62,9	29,3	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-58’de görüldüğü gibi ankete katılan kadın katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 3,6, “dindar” bulanların oranı % 61,8, “çok dindar” bulanların oranı da % 34,5’tir.

Ankete katılan erkek katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,4, “biraz dindar” bulanların oranı % 6,4, “dindar” bulanların oranı % 62,9, “çok dindar” bulanların oranı da % 29,3’tür.

Tablo 59. Medeni Durum ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Medeni Durum	Evli	Sayı	2	10	114	58	184
		%	1,1	5,4	62,0	31,5	100
	Bekar	Sayı	0	1	5	1	7
		%	0,0	14,3	71,4	14,3	100
	Dul	Sayı	0	0	3	1	4
		%	0,0	0,0	75,0	25,0	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-59'a baktığımızda ankete katılan evli katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,1, “biraz dindar” bulanların oranı % 5,4, “dindar” bulanların oranı % 62,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 31,5'tir.

Ankete katılan bekar katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 14,3, “dindar” bulanların oranı % 71,4, “çok dindar” bulanların oranı da % 14,3'tür.

Ankete katılan dul katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 0,0, “dindar” bulanların oranı % 75,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 25,0'dır.

Tablo 60. İş Durumu ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	1	7	70	37	115
		%	0,9	6,1	60,9	32,2	100
	İşçi	Sayı	0	1	7	6	14
		%	0,0	7,1	50,0	42,9	100
	Esnaf	Sayı	1	1	6	2	10
		%	10,0	10,0	60,0	20,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	0	0	15	10	25
		%	0,0	0,0	60,0	40,0	100
	İşsiz	Sayı	0	0	2	0	2
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
	Emekli	Sayı	0	1	17	5	23
		%	0,0	4,3	73,9	21,7	100
	Diğer	Sayı	0	1	5	0	6
		%	0,0	16,7	83,3	0,0	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-60'a göre ankete katılan memur katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,9, “biraz dindar” bulanların oranı % 6,1, “dindar” bulanların oranı % 60,9, “çok dindar” bulanların oranı da % 32,2'dir.

İşçi katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 7,1, “dindar” bulanların oranı % 50,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 42,9'dur.

Esnaf katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 10,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 10,0, “dindar” bulanların oranı % 60,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 20,0'dır.

Ev hanımlarından dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 0,0, “dindar” bulanların oranı % 60,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 40,0'dır.

İşsiz katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 0,0, “dindar” bulanların oranı % 100, “çok dindar” bulanların oranı da % 0,0’dır.

Emekli katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 4,3, “dindar” bulanların oranı % 73,9, “çok dindar” bulanların oranı da % 21,7’dir.

Diğer olarak nitelendirilen katılımcılardan dine yönelimleri açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 16,7, “dindar” bulanların oranı % 83,3, “çok dindar” bulanların oranı da % 0,0’dır.

Tablo 61. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	1	9	79	46	135
		%	0,7	6,7	58,5	34,1	100
	Orta	Sayı	1	1	40	13	55
		%	1,8	1,8	72,7	23,6	100
	Kötü	Sayı	0	1	3	1	5
		%	0,0	20,0	60,0	20,0	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-61’e baktığımızda yaşlılarına göre sağlık durumunu iyi olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,7, “biraz dindar” bulanların oranı % 6,7, “dindar” bulanların oranı % 58,5, “çok dindar” bulanların oranı da % 34,1’dir.

Yaşıtlarına göre sağlık durumunu orta olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,8, “biraz dindar” bulanların oranı % 1,8, “dindar” bulanların oranı % 72,7, “çok dindar” bulanların oranı da % 23,6’dır.

Yaşıtlarına göre Sağlık durumunu kötü olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 20,0, “dindar” bulanların oranı % 60,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 20,0’dır.

Tablo 62. Sosyo-Ekonomik Durum ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Durum	İyi	Sayı	1	2	33	21	57
		%	1,8	3,5	57,9	36,8	100
	Orta	Sayı	1	6	70	28	105
		%	1,0	5,7	66,7	26,7	100
	İdare Eder	Sayı	0	2	18	11	31
		%	0,0	6,5	58,1	35,5	100
	Kötü	Sayı	0	1	1	0	2
		%	0,0	50	50	0,0	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-62’e göre sosyo-ekonomik durumunu iyi olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,8, “biraz dindar” bulanların oranı % 3,5, “dindar” bulanların oranı % 57,9, “çok dindar” bulanların oranı da % 36,8’dir.

Sosyo-ekonomik durumunu orta olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 5,7, “dindar” bulanların oranı % 66,7, “çok dindar” bulanların oranı da % 26,7’dir.

Sosyo-ekonomik durumunu idare eder olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 6,5, “dindar” bulanların oranı % 58,1, “çok dindar” bulanların oranı da % 35,5’tir.

Sosyo-ekonomik durumunu kötü olarak belirtip, dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 50,0, “dindar” bulanların oranı % 50,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 0,0’dır.

Tablo 63. Hayatı Paylaştığı Kişilerle Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Hayatı Paylaştığı Kişiler	Eşimle	Sayı	0	1	22	8	31
		%	0,0	3,2	71,0	25,8	100
	Eş ve çocukla	Sayı	2	8	84	48	142
		%	1,4	5,6	59,2	33,8	100
	Anne, baba, eş ve çocukla	Sayı	0	2	11	4	17
		%	0,0	11,8	64,7	23,5	100
	Tek başıma	Sayı	0	0	5	0	5
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-63'e bakıldığında hayatını yalnızca eşiyle yaşadığını belirtenlerden dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 3,2, “dindar” bulanların oranı % 71,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 25,8'dir.

Hayatını eş ve çocuklarıyla yaşadığını belirtenlerden dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 1,4, “biraz dindar” bulanların oranı % 5,6, “dindar” bulanların oranı % 59,2, “çok dindar” bulanların oranı da % 33,8'dir.

Hayatını anne, baba eş ve çocuklarıyla paylaştığını belirtenlerden dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 11,8, “dindar” bulanların oranı % 64,7, “çok dindar” bulanların oranı da % 23,5'tir.

Hayatını tek başına sürdürdüğünü belirtenlerden dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 0,0, “dindar” bulanların oranı % 100 , “çok dindar” bulanların oranı da % 0,0'dır.

Tablo 64. Eğitim Durumu ile Dinî Tutum Ölçeğine İlişkin Çapraz Tablo

			Dinî Tutum Ölçeği				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Durumu	İlkokul	Sayı	0	0	14	12	26
		%	0,0	0,0	53,8	46,2	100
	Ortaokul	Sayı	0	1	4	4	9
		%	0,0	11,1	44,4	44,4	100
	Lise	Sayı	0	3	31	13	47
		%	0,0	6,4	66	27,7	100
	Önlisans	Sayı	0	2	12	8	22
		%	0,0	9,1	54,5	36,4	100
	Lisans	Sayı	2	5	54	19	80
		%	2,5	6,3	67,5	23,8	100
	Lisansüstü	Sayı	0	0	7	4	11
		%	0,0	0,0	63,6	36,4	100
Toplam		Sayı	2	11	122	60	195

Tablo-64'te görüldüğü gibi ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 0,0, “dindar” bulanların oranı % 53,8, “çok dindar” bulanların oranı da % 46,2'dir.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 11,1, “dindar” bulanların oranı % 44,4, “çok dindar” bulanların oranı da % 44,4'tür.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 6,4, “dindar” bulanların oranı % 66,0, “çok dindar” bulanların oranı da % 27,7'dir.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 9,1, “dindar” bulanların oranı % 54,5, “çok dindar” bulanların oranı da % 36,4'tür.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 2,5, “biraz dindar” bulanların oranı % 6,3, “dindar” bulanların oranı % 67,5, “çok dindar” bulanların oranı da % 23,8’dir.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan dine yönelim açısından kendisini “dine mesafeli” bulanların oranı % 0,0, “biraz dindar” bulanların oranı % 0,0, “dindar” bulanların oranı % 63,6, “çok dindar” bulanların oranı da % 36,4’tür.

2.4.2. Yaşam Görüşü Ölçeği İle İlgili Çapraz Tablolar

Tablo 65. Yaşlara göre Yaşam Görüşü Ölçeğinden alınan ortalama puanlar

Yaş	Ortalama	Sayı	Standart Sapma
40-45	3,1930	84	,37621
46-50	3,2308	43	,38584
51-55	3,1827	42	,42135
56-60	2,9493	26	,49361
Toplam	3,1666	195	,41146

Yaşlara göre yaşam görüşü ölçeğinden alınan ortalama puanlara bakıldığında Tablo-65’te görüldüğü gibi 40-45 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,19), 46-50 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,23), 51-55 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,18), 56-60 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması da (2,94) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 66. Yaş ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	Sayı	2	24	43	15	84
		%	2,4	28,6	51,2	17,9	100
	46-50	Sayı	1	12	24	6	43
		%	2,3	27,9	55,8	14,0	100
	51-55	Sayı	3	18	15	6	42
		%	7,1	42,9	35,7	14,3	100
	56-60	Sayı	1	11	10	4	26
		%	3,8	42,3	38,5	15,4	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-66'a bakıldığında 40-45 yaş arası ankete katılanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 2,4, “kısmen uygun bulanların” oranı % 28,6, “uygun bulanların” oranı % 51,2, “oldukça uygun bulanların” oranı % 17,9’dur.

46-50 yaş arası ankete katılanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 2,3, “kısmen uygun bulanların” oranı % 27,9, “uygun bulanların” oranı % 55,8, “oldukça uygun bulanların” oranı % 14,0’dır.

51-55 yaş arası ankete katılanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 7,1, “kısmen uygun bulanların” oranı % 42,9, “uygun bulanların” oranı % 35,7, “oldukça uygun bulanların” oranı % 14,3’tür.

56-60 yaş arası ankete katılanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 3,8, “kısmen uygun bulanların” oranı % 42,3, “uygun bulanların” oranı % 38,5, “oldukça uygun bulanların” oranı % 15,4’tür.

Tablo 66a. Yaş ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	Sayı	16	42	22	4	84
		%	19,0	50,0	26,2	4,8	100
	46-50	Sayı	14	22	7	0	43
		%	32,6	51,2	16,3	0,0	100
	51-55	Sayı	8	23	9	2	42
		%	19,0	54,8	21,4	4,8	100
	56-60	Sayı	7	9	10	0	26
		%	26,9	34,6	38,5	0,0	100
Toplam		Sayı	84	43	42	26	195

Tablo-66a'da görüldüğü gibi 40-45 yaş arası ankete katılanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 19,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 50,0, “olumsuz bulanların” oranı % 26,2, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 4,8'dir.

46-50 yaş arası ankete katılanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 32,6, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 51,2, “olumsuz bulanların” oranı % 16,3, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0'dır.

51-55 yaş arası ankete katılanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 19,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 54,8, “olumsuz bulanların” oranı % 21,4, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 4,8'dir.

56-60 yaş arası ankete katılanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 26,9, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 34,6, “olumsuz bulanların” oranı % 38,5, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0'dır.

Tablo 66b. Yaş ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	Sayı	0	17	50	17	84
		%	0,0	20,2	59,5	20,2	100
	46-50	Sayı	0	6	26	11	43
		%	0,0	14,0	60,5	25,6	100
	51-55	Sayı	0	2	33	7	42
		%	0,0	4,8	78,6	16,7	100
	56-60	Sayı	0	7	13	6	26
		%	0,0	26,9	50,0	23,1	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-66b'ye baktığımızda 40-45 yaş arasında ankete katılanlardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 20,2, “içe dönük olanların” oranı % 59,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 20,2'dir.

46-50 yaş arasında ankete katılanlardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 14,0, “içe dönük olanların” oranı % 60,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 25,6'dır.

51-55 yaş arasında ankete katılanlardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 4,8, “içe dönük olanların” oranı % 78,6, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 16,7'dir.

56-60 yaş arasında ankete katılanlardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 26,9, “içe dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 23,1'dir.

Tablo 66c. Yaş ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	Sayı	1	7	46	30	84
		%	1,2	8,3	54,8	35,7	100
	46-50	Sayı	0	2	19	22	43
		%	0,0	4,7	44,2	51,2	100
	51-55	Sayı	0	4	18	20	42
		%	0,0	9,5	42,9	47,6	100
	56-60	Sayı	1	7	11	7	26
		%	3,8	26,9	42,3	26,9	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-66c'ye göre 40-45 yaş arasında ankete katılanlardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 1,2, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 8,3, “dışa dönük olanların” oranı % 54,8, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 35,7'dir.

46-50 yaş arasında ankete katılanlardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 4,7, “dışa dönük olanların” oranı % 44,2, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 51,2'dir.

51-55 yaş arasında ankete katılanlardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 9,5, “dışa dönük olanların” oranı % 42,9, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 47,6'dır.

56-60 yaş arasında ankete katılanlardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 3,8, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 26,9, “dışa dönük olanların” oranı % 42,3, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 26,9'dur.

Tablo 66d. Yaş ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	Sayı	2	14	55	13	84
		%	2,4	16,7	65,5	15,5	100
	46-50	Sayı	2	7	25	9	43
		%	4,7	16,3	58,1	20,9	100
	51-55	Sayı	2	10	20	10	42
		%	4,8	23,8	47,6	23,8	100
	56-60	Sayı	5	8	10	3	26
		%	19,2	30,8	38,5	11,5	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-66d'ye bakıldığında 40-45 yaş arasında ankete katılanlardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 2,4, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 16,7, “ifade edenlerin” oranı % 65,5, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 15,5'dir.

46-50 yaş arasında ankete katılanlardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 4,7, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 16,3, “ifade edenlerin” oranı % 58,1, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 20,9'dur.

51-55 yaş arasında ankete katılanlardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 4,8, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 23,8, “ifade edenlerin” oranı % 47,6, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 23,8'dir.

56-60 yaş arasında ankete katılanlardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 19,2, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 30,8, “ifade edenlerin” oranı % 38,5, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 11,5'tir.

Tablo 66e. Yaş ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaş	40-45	Sayı	2	32	38	12	84
		%	2,4	38,1	45,2	14,3	100
	46-50	Sayı	0	12	24	7	43
		%	0,0	27,9	55,8	16,3	100
	51-55	Sayı	0	10	28	4	42
		%	0,0	23,8	66,7	9,5	100
	56-60	Sayı	3	9	13	1	26
		%	11,5	34,6	50,0	3,8	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-66e’de görüldüğü gibi 40-45 yaş arasında ankete katılanlardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 2,4, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 38,1, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 45,2, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 14,3’tür.

46-50 yaş arasında ankete katılanlardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 27,9, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 55,8, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 16,3’tür.

51-55 yaş arasında ankete katılanlardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 23,8, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 66,7, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 9,5’tir.

56-60 yaş arasında ankete katılanlardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 11,5, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 34,6, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 3,8’dir.

Tablo 67. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	1	12	32	10	55
		%	1,8	21,8	58,2	18,2	100
	Erkek	Sayı	6	53	60	21	140
		%	4,3	37,9	42,9	15	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-67'e baktığımızda ankete katılan kadın katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 1,8, "kısmen uygun bulanların" oranı % 21,8, "uygun bulanların" oranı % 58,2, "oldukça uygun bulanların" oranı % 18,2'dir.

Erkek katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 4,3, "kısmen uygun bulanların" oranı % 37,9, "uygun bulanların" oranı % 42,9, "oldukça uygun bulanların" oranı % 15,0'dır.

Tablo 67a. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/ Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	19	18	17	1	55
		%	34,5	32,7	30,9	1,8	100
	Erkek	Sayı	26	78	31	5	140
		%	18,6	55,7	22,1	3,6	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo 67a'ya göre ankete katılan kadın katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi "olumsuz bulmayanların" oranı % 34,5, "kısmen olumsuz bulanların" oranı % 32,7, "olumsuz bulanların" oranı % 30,9, "oldukça olumsuz bulanların" oranı % 1,8'dir.

Ankete katılan erkek katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 18,6, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 55,7, “olumsuz bulanların” oranı % 22,1, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,6’dır.

Tablo 67b. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	0	7	35	13	55
		%	0,0	12,7	63,6	23,6	100
	Erkek	Sayı	0	25	87	28	140
		%	0,0	17,9	62,1	20,0	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-67b’ye bakıldığında ankete katılan kadın katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 12,7, “içe dönük olanların” oranı % 63,6, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 23,6’dır.

Erkek katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 17,9, “içe dönük olanların” oranı % 62,1, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 20,0’dır.

Tablo 67c. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	1	7	28	19	55
		%	1,8	12,7	50,9	34,5	100
	Erkek	Sayı	1	13	66	60	140
		%	0,7	9,3	47,1	42,9	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-67c'de görüldüğü gibi ankete katılan kadın katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 1,8, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 12,7, “dışa dönük olanların” oranı % 50,9, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 34,5’dir.

Erkek katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,7, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 9,3, “dışa dönük olanların” oranı % 47,1, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 42,9’dur.

Tablo 67d. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	4	6	35	10	55
		%	7,3	10,9	63,6	18,2	100
	Erkek	Sayı	7	33	75	25	140
		%	5,0	23,6	53,6	17,9	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-67d’ye baktığımızda ankete katılan kadın katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 7,3, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 10,9, “ifade edenlerin” oranı % 63,6, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 18,2’dir.

Ankete katılan erkek katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 5,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 23,6, “ifade edenlerin” oranı % 53,6, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 17,9’dur.

Tablo 67e. Cinsiyet ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	3	20	24	8	55
		%	5,5	36,4	43,6	14,5	100
	Erkek	Sayı	2	43	79	16	140
		%	1,4	30,7	56,4	11,4	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-67e’ye göre ankete katılan kadın katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 5,5, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 36,4, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 43,6, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 14,5’tir.

Ankete katılan erkek katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 1,4, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 30,7, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 56,4, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 11,4’tür.

Tablo 68. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Medeni Durum	Evli	Sayı	7	62	88	27	184
		%	3,8	33,7	47,8	14,7	100
	Bekar	Sayı	0	2	3	2	7
		%	0,0	28,6	42,9	28,6	100
	Dul	Sayı	0	1	1	2	4
		%	0,0	25,0	25,0	50,0	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-68'e bakıldığında ankete katılan evli katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 3,8, "kısmen uygun bulanların" oranı % 33,7, "uygun bulanların" oranı % 47,8, "oldukça uygun bulanların" oranı % 14,7'dir.

Ankete katılan bekar katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0,0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 28,6, "uygun bulanların" oranı % 42,9, "oldukça uygun bulanların" oranı % 28,6'dır.

Ankete katılan dul katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0, 0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 25,0, "uygun bulanların" oranı % 25,0, "oldukça uygun bulanların" oranı % 50,0'dır.

Tablo 68a. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/ Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Medeni Durum	Evli	Sayı	41	92	45	6	184
		%	22,3	50,0	24,5	3,3	100
	Bekar	Sayı	2	4	1	0	7
		%	28,6	57,1	14,3	0,0	100
	Dul	Sayı	2	0	2	0	4
		%	50,0	0,0	50,0	0,0	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo-68a'da görüldüğü gibi ankete katılan evli katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi "olumsuz bulmayanların" oranı % 22,3, "kısmen olumsuz bulanların" oranı % 50,0, "olumsuz bulanların" oranı % 24,5, "oldukça olumsuz bulanların" oranı % 3,3'tür.

Ankete katılan bekar katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi "olumsuz bulmayanların" oranı % 28,6, "kısmen olumsuz bulanların" oranı % 57,1, "olumsuz bulanların" oranı % 14,3, "oldukça olumsuz bulanların" oranı % 0,0'dır.

Ankete katılan dul katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 50,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 0,0, “olumsuz bulanların” oranı % 50,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo 68b. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Medeni Durum	Evli	Sayı	0	30	115	39	184
		%	0,0	16,3	62,5	21,2	100
	Bekar	Sayı	0	1	4	2	7
		%	0,0	14,3	57,1	28,6	100
	Dul	Sayı	0	1	3	0	4
		%	0,0	25,0	75,0	0,0	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-68b’ye baktığımızda ankete katılan evli katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 16,3, “içe dönük olanların” oranı % 62,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 21,2’dir.

Ankete katılan bekar katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 14,3, “içe dönük olanların” oranı % 57,1, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 28,6’dır.

Ankete katılan dul katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 25,0, “içe dönük olanların” oranı % 75,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo 68c. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Medeni Durum	Evli	Sayı	2	20	89	73	184
		%	1,1	10,9	48,4	39,7	100
	Bekar	Sayı	0	0	2	5	7
		%	0,0	0,0	28,6	71,4	100
	Dul	Sayı	0	0	3	1	4
		%	0,0	0,0	75,0	25,0	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-68c'ye göre ankete katılan evli katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 1,1, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 10,9, “dışa dönük olanların” oranı % 48,4, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 39,7'dir.

Ankete katılan bekar katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 28,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 71,4'tür.

Ankete katılan dul katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 75,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 25,0'dır.

Tablo 68d. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
							Toplam
Medeni Durum	Evli	Sayı	10	38	104	32	184
		%	5,4	20,7	56,5	17,4	100
	Bekar	Sayı	0	1	5	1	7
		%	0,0	14,3	71,4	14,3	100
	Dul	Sayı	1	0	1	2	4
		%	25,0	0,0	25,0	50,0	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-68d'ye bakıldığında ankete katılan evli katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 5,4, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 20,7, “ifade edenlerin” oranı % 56,5, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 17,4’tür.

Ankete katılan bekar katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 14,3, “ifade edenlerin” oranı % 71,4, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 14,3’tür.

Ankete katılan dul katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 25,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 0,0, “ifade edenlerin” oranı % 25,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 50,0’dır.

Tablo 68e. Medeni Durum ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'den 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Medeni Durum	Evli	Sayı	4	58	99	23	184
		%	2,2	31,5	53,8	12,5	100
	Bekar	Sayı	0	4	3	0	7
		%	0,0	57,1	42,9	0,0	100
	Dul	Sayı	1	1	1	1	4
		%	25,0	25,0	25,0	25,0	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-68e’de görüldüğü gibi ankete katılan evli katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 2,2, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 31,5, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 53,8, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,5’tir.

Ankete katılan bekar katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 57,1, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 42,9, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan dul katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 25,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 25,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 25,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 25,0’dır.

Tablo 69. İş Durumu ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	5	33	62	15	115
		%	4,3	28,7	53,9	13,0	100
	İşçi	Sayı	0	5	7	2	14
		%	0,0	35,7	50,0	14,3	100
	Esnaf	Sayı	0	3	3	4	10
		%	0,0	30,0	30,0	40,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	1	7	10	7	25
		%	4,0	28,0	40,0	28,0	100
	İşsiz	Sayı	0	1	1	0	2
		%	0,0	50,0	50,0	0,0	100
	Emekli	Sayı	1	14	6	2	23
		%	4,3	60,9	26,1	8,7	100
	Diğer	Sayı	0	2	3	1	6
		%	0,0	33,3	50,0	16,7	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-69'a bakıldığında ankete katılan memur katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 4,3, “kısmen uygun bulanların” oranı % 28,7, “uygun bulanların” oranı % 53,9, “oldukça uygun bulanların” oranı % 13,0’dır.

Ankete katılan işçi katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 35,7, “uygun bulanların” oranı % 50,0, “oldukça uygun bulanların” oranı % 14,3’tür.

Ankete katılan esnaf katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 30,0, “uygun bulanların” oranı % 30,0, “oldukça uygun bulanların” oranı % 40,0’dır.

Ankete katılan ev hanımlarından kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 4,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 28,0, “uygun bulanların” oranı % 40,0, “oldukça uygun bulanların” oranı % 28,0’dır.

Ankete katılan işsiz katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 50,0, “uygun bulanların” oranı % 50,0, “oldukça uygun bulanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan emeklilerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 4,3, “kısmen uygun bulanların” oranı % 60,9, “uygun bulanların” oranı % 26,1, “oldukça uygun bulanların” oranı % 8,7’dir.

Ankete katılan diğer meslek gruplarından kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 33,3, “uygun bulanların” oranı % 50,0, “oldukça uygun bulanların” oranı % 16,7’dir.

Tablo 69a. İş Durumu ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz

Tablo

			Olumsuzluk/ Kararsızlık Boyutu				
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	25	62	26	2	115
		%	21,7	53,9	22,6	1,7	100
	İşçi	Sayı	2	5	5	2	14
		%	14,3	35,7	35,7	14,3	100
	Esnaf	Sayı	2	5	2	1	10
		%	20,0	50,0	20,0	10,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	8	8	8	1	25
		%	32,0	32,0	32,0	4,0	100
	İşsiz	Sayı	1	0	1	0	2
		%	50,0	0,0	50,0	0,0	100
	Emekli	Sayı	6	13	4	0	23
		%	26,1	56,5	17,4	0,0	100
	Diğer	Sayı	1	3	2	0	6
		%	16,7	50,0	33,3	0,0	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo-69a’da görüldüğü gibi ankete katılan memur katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 21,7, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 53,9, “olumsuz bulanların” oranı % 22,6, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 1,7’dir.

Ankete katılan işçi katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 14,3, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 35,7, “olumsuz bulanların” oranı % 35,7, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 14,3’tür.

Ankete katılan esnaf katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 20,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 50,0, “olumsuz bulanların” oranı % 20,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 10,0’dır.

Ankete katılan ev hanımlarından olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 32,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 32,0, “olumsuz bulanların” oranı % 32,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 4,0’dır.

Ankete katılan işsiz katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 50,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 0,0, “olumsuz bulanların” oranı % 50,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan emeklilerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 26,1, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 56,5, “olumsuz bulanların” oranı % 17,4, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan diğer meslek gruplarından olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 16,7, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 50,0, “olumsuz bulanların” oranı % 33,3, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo 69b. İş Durumu ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	0	21	69	25	115
		%	0,0	18,3	60,0	21,7	100
	İşçi	Sayı	0	3	7	4	14
		%	0,0	21,4	50,0	28,6	100
	Esnaf	Sayı	0	1	7	2	10
		%	0,0	10,0	70,0	20,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	0	3	17	5	25
		%	0,0	12,0	68,0	20,0	100
	İşsiz	Sayı	0	1	1	0	2
		%	0,0	50,0	50,0	0,0	100
	Emekli	Sayı	0	3	15	5	23
		%	0,0	13,0	65,2	21,7	100
	Diğer	Sayı	0	0	6	0	6
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-69b'ye baktığımızda ankete katılan memur katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 18,3, “içe dönük olanların” oranı % 60,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 21,7'dir.

Ankete katılan işçi katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 21,4, “içe dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 28,6'dır.

Ankete katılan esnaf katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 10,0, “içe dönük olanların” oranı % 70,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 20,0'dır.

Ankete katılan ev hanımlarından kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 12,0, “içe dönük olanların” oranı % 68,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 20,0’dır.

Ankete katılan işsiz katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 50,0, “içe dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan emeklilerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 13,0, “içe dönük olanların” oranı % 65,2, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 21,7’dir.

Ankete katılan diğer meslek gruplarından kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 0,0, “içe dönük olanların” oranı % 100, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo 69c. İş Durumu ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz

Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	2	6	57	50	115
		%	1,7	5,2	49,6	43,5	100
	İşçi	Sayı	0	1	7	6	14
		%	0,0	7,1	50,0	42,9	100
	Esnaf	Sayı	0	2	5	3	10
		%	0,0	20,0	50,0	30,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	0	3	11	11	25
		%	0,0	12,0	44,0	44,0	100
	İşsiz	Sayı	0	1	1	0	2
		%	0,0	50,0	50,0	0,0	100
	Emekli	Sayı	0	7	9	7	23
		%	0,0	30,4	39,1	30,4	100
	Diğer	Sayı	0	0	4	2	6
		%	0,0	0,0	66,7	33,3	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-69c'ye göre ankete katılan memur katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 1,7, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 5,2, “dışa dönük olanların” oranı % 49,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 43,5'tir.

Ankete katılan işçi katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 7,1, “dışa dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 42,9'dur.

Ankete katılan esnaf katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 20,0, “dışa dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 30,0'dır.

Ankete katılan ev hanımlarından başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 12,0, “dışa dönük olanların” oranı % 44,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 44,0'dır.

Ankete katılan işsizlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 50,0, “dışa dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 0,0'dır.

Ankete katılan emekli katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 30,4, “dışa dönük olanların” oranı % 39,1, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 30,4'tür.

Ankete katılan diğer meslek gruplarından başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 66,7, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 33,3'tür.

Tablo 69d. İş Durumu ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	2	23	72	18	115
		%	1,7	20,0	62,6	15,7	100
	İşçi	Sayı	0	2	7	5	14
		%	0,0	14,3	50,0	35,7	100
	Esnaf	Sayı	1	3	4	2	10
		%	10,0	30,0	40,0	20,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	2	4	14	5	25
		%	8,0	16,0	56,0	20,0	100
	İşsiz	Sayı	1	0	1	0	2
		%	50,0	0,0	50,0	0,0	100
	Emekli	Sayı	5	7	8	3	23
		%	21,7	30,4	34,8	13	100
	Diğer	Sayı	0	0	4	2	6
		%	0,0	0,0	66,7	33,3	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-69d'ye bakıldığında ankete katılan memur katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 1,7, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 20,0, “ifade edenlerin” oranı % 62,6, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 15,7’dir.

Ankete katılan işçi katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 14,3, “ifade edenlerin” oranı % 50,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 35,7’dir.

Ankete katılan esnaf katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 10,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 30,0, “ifade edenlerin” oranı % 40,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 20,0’dır.

Ankete katılan ev hanımlarından kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 8,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 16,0, “ifade edenlerin” oranı % 56,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 20,0’dır.

İşsiz katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 50,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 0,0, “ifade edenlerin” oranı % 50,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 0,0’dır.

Emekli katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 21,7, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 30,4, “ifade edenlerin” oranı % 34,8, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 13,0’dır.

Ankete katılan diğer meslek gruplarından kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 0,0, “ifade edenlerin” oranı % 66,7, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 33,3’tür.

Tablo 69e. İş Durumu ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
İş Durumu	Memur	Sayı	2	39	60	14	115
		%	1,7	33,9	52,2	12,2	100
	İşçi	Sayı	0	3	8	3	14
		%	0,0	21,4	57,1	21,4	100
	Esnaf	Sayı	1	2	7	0	10
		%	10,0	20,0	70,0	0,0	100
	Ev Hanımı	Sayı	1	6	13	5	25
		%	4,0	24,0	52,0	20,0	100
	İşsiz	Sayı	0	1	1	0	2
		%	0,0	50,0	50,0	0,0	100
	Emekli	Sayı	1	9	12	1	23
		%	4,3	39,1	52,2	4,3	100
	Diğer	Sayı	0	3	2	1	6
		%	0,0	50,0	33,3	16,7	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-69e’de görüldüğü gibi ankete katılan memur katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 1,7, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 33,9, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 52,2, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,2’dir.

Ankete katılan işçi katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 21,4, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 57,1, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 21,4’tür.

Ankete katılan esnaf katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 10,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 20,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 70,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan ev hanımlarından kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 4,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 24,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 52,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 20,0’dır.

Ankete katılan işsiz katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan emekli katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 4,3, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 39,1, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 52,2, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 4,3’tür.

Ankete katılan diğer meslek gruplarından kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 33,3, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 16,7’dir.

Tablo 70. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	5	43	65	22	135
		%	3,7	31,9	48,1	16,3	100
	Orta	Sayı	2	21	24	8	55
		%	3,6	38,2	43,6	14,5	100
	Kötü	Sayı	0	1	3	1	5
		%	0,0	20,0	60,0	20,0	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-70'e bakıldığında ankete katılanlardan yaşlılarına göre sağlık durumunu iyi olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 3,7, “kısmen uygun bulanların” oranı % 31,9, “uygun bulanların” oranı % 48,1, “oldukça uygun bulanların” oranı % 16,3’tür.

Ankete katılanlardan yaşlılarına göre sağlık durumunu orta olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 3,6, “kısmen uygun bulanların” oranı % 38,2, “uygun bulanların” oranı % 43,6, “oldukça uygun bulanların” oranı % 14,5’tir.

Ankete katılanlardan yaşlılarına göre sağlık durumunu kötü olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 20,0, “uygun bulanların” oranı % 60,0, “oldukça uygun bulanların” oranı % 20,0’dır.

Tablo 70a. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	34	70	27	4	135
		%	25,2	51,9	20,0	3,0	100
	Orta	Sayı	11	23	19	2	55
		%	20,0	41,8	34,5	3,6	100
	Kötü	Sayı	0	3	2	0	5
		%	0,0	60,0	40,0	0,0	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo-70a'da görüldüğü gibi katılımcılardan yaşlılarına göre sağlık durumunu iyi olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 25,2, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 51,9, “olumsuz bulanların” oranı % 20,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,0’dır.

Katılımcılardan yaşlılarına göre sağlık durumunu orta olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı %

20,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 41,8, “olumsuz bulanların” oranı % 34,5, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,6’dır.

Katılımcılardan yaşlılarına göre sağlık durumunu kötü olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 60,0, “olumsuz bulanların” oranı % 40,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo-70a’ya göre yaşlılara göre sağlık durumu açısından hayat adına olumsuzluk/kararsızlığa bakıldığında, sağlık durumu iyi olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 23,0, sağlık durumu orta olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 38,1, sağlık durumu kötü olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı da % 40,0 olarak ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre “Sağlık durumu kötüleştikçe bireyin orta yaş krizi yaşama olasılığı artmaktadır.” önermesinde bulunan hipotez 1 doğrulanmıştır.

Ortaya çıkan veriler, bireyin öznel sağlık algısının hayatı yorumlamasında önemli bir kriter olduğunu göstermektedir. Orta yaş açısından bu duruma bakıldığında bireyin hayat adına karşılaştığı sorunları aşarken çok rahat bir durum içerisinde olamayacağını, problemlere yönelik çözüm önerilerinde zorlanacağını göstermektedir. Elde edilen bulgular, Kayıklık tarafından yapılan çalışmada elde edilen bulgularla da uyumludur. Adı geçen bu çalışmada, sağlık durumu kötü olanların, ölüm kaygısı ölçeğinden diğer iki gruba göre daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.²⁵⁴

²⁵⁴ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, ss. 170-171.

Tablo 70b. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	0	21	87	27	135
		%	0,0	15,6	64,4	20,0	100
	Orta	Sayı	0	11	30	14	55
		%	0,0	20,0	54,5	25,5	100
	Kötü	Sayı	0	0	5	0	5
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-70b'ye baktığımızda ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumu açısından kendilerini iyi olarak nitelendirenlerin kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 15,6, “içe dönük olanların” oranı % 64,4, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 20,0'dır.

Ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumu açısından kendilerini orta olarak nitelendirenlerin kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 20,0, “içe dönük olanların” oranı % 54,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 25,5'dir.

Ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumu açısından kendilerini kötü olarak nitelendirenlerin kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 0,0, “içe dönük olanların” oranı % 100, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 0,0'dır.

Tablo 70c. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	2	14	63	56	135
		%	1,5	10,4	46,7	41,5	100
	Orta	Sayı	0	5	30	20	55
		%	0,0	9,1	54,5	36,4	100
	Kötü	Sayı	0	1	1	3	5
		%	0,0	20,0	20,0	60,0	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-70c'ye göre ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumu açısından kendilerini iyi olarak nitelendirenlerin başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 1,5, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 10,4, “dışa dönük olanların” oranı % 46,7, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 41,5'tir.

Ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumu açısından kendilerini orta olarak nitelendirenlerin başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 9,1, “dışa dönük olanların” oranı % 54,5, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 36,4'tür.

Ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumu açısından kendilerini kötü olarak nitelendirenlerin başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 20,0, “dışa dönük olanların” oranı % 20,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 60,0'dır.

Tablo 70d. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	8	27	75	25	135
		%	5,9	20,0	55,6	18,5	100
	Orta	Sayı	3	12	30	10	55
		%	5,5	21,8	54,5	18,2	100
	Kötü	Sayı	0	0	5	0	5
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-70d'ye bakıldığında yaşıtlarına göre sağlık durumunu iyi olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 5,9, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 20,0, “ifade edenlerin” oranı % 55,6, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 18,5'tir.

Yaşıtlarına göre sağlık durumunu orta olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 5,5, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 21,8, “ifade edenlerin” oranı % 54,5, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 18,2'dir.

Yaşıtlarına göre sağlık durumunu kötü olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 0,0, “ifade edenlerin” oranı % 100, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 0,0'dır.

Tablo 70e. Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşıtlara Göre Sağlık Durumu	İyi	Sayı	5	49	64	17	135
		%	3,7	36,3	47,4	12,6	100
	Orta	Sayı	0	12	36	7	55
		%	0,0	21,8	65,5	12,7	100
	Kötü	Sayı	0	2	3	0	5
		%	0,0	40,0	60,0	0,0	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-70e’de görüldüğü gibi ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumunu iyi olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 3,7, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 36,3, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 47,4, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,6’dır.

Ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumunu orta olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 21,8, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 65,5, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,7’dir.

Ankete katılanlardan yaşıtlarına göre sağlık durumunu kötü olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 40,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 60,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 0,0’dır.

Tablo 71. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz

Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşanılan Kişiler	Eşimle	Sayı	3	8	17	3	31
		%	9,7	25,8	54,8	9,7	100
	Eş ve Çocukla	Sayı	3	51	66	22	142
		%	2,1	35,9	46,5	15,5	100
	Anne, baba, eş ve çocuklar	Sayı	1	5	7	4	17
		%	5,9	29,4	41,2	23,5	100
	Tek başıma	Sayı	0	1	2	2	5
		%	0,0	20,0	40,0	40,0	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-71'e baktığımızda hayatlarını eşleri ile paylaşanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 9,7, "kısmen uygun bulanların" oranı % 25,8, "uygun bulanların" oranı % 54,8, "oldukça uygun bulanların" oranı % 9,7'dir.

Hayatlarını eş ve çocukları ile paylaşanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 2,1, "kısmen uygun bulanların" oranı % 35,9, "uygun bulanların" oranı % 46,5, "oldukça uygun bulanların" oranı % 15,5'tir.

Hayatlarını anne, baba, eş ve çocukları ile paylaşanlardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 5,9, "kısmen uygun bulanların" oranı % 29,4, "uygun bulanların" oranı % 41,2, "oldukça uygun bulanların" oranı % 23,5'tir.

Hayatlarını tek başına devam ettirenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0,0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 20,0, "uygun bulanların" oranı % 40,0, "oldukça uygun bulanların" oranı % 40,0'dır.

Tablo 71a. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin

Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşanılan Kişiler	Eşimle	Sayı	3	19	8	1	31
		%	9,7	61,3	25,8	3,2	100
	Eş ve Çocukla	Sayı	38	66	33	5	142
		%	26,8	46,5	23,2	3,5	100
	Anne, baba, eş ve çocuklar	Sayı	3	9	5	0	17
		%	17,6	52,9	29,4	0,0	100
	Tek başıma	Sayı	1	2	2	0	5
		%	20,0	40,0	40,0	0,0	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo-71a'ya göre katılımcılardan hayatlarını eşleri ile paylaşanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 9,7, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 61,3, “olumsuz bulanların” oranı % 25,8, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,2'dir.

Hayatlarını eş ve çocukları ile paylaşanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 26,8, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 46,5, “olumsuz bulanların” oranı % 23,2, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,5'dir.

Hayatlarını anne, baba, eş ve çocukları ile paylaşanlardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 17,6, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 52,9, “olumsuz bulanların” oranı % 29,4, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0'dır.

Hayatlarını tek başına devam ettirenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 20,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 40,0, “olumsuz bulanların” oranı % 40,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0'dır.

Tablo 71b. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşanılan Kişiler	Eşimle	Sayı	0	5	21	5	31
		%	0,0	16,1	67,7	16,1	100
	Eş ve Çocukla	Sayı	0	25	84	33	142
		%	0,0	17,6	59,2	23,2	100
	Anne, baba, eş ve çocuklar	Sayı	0	1	13	3	17
		%	0,0	5,9	76,5	17,6	100
	Tek başıma	Sayı	0	1	4	0	5
		%	0,0	20,0	80,0	0,0	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-71b'ye bakıldığında hayatlarını eşleri ile devam ettirenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 16,1, “içe dönük olanların” oranı % 67,7, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 16,1'dir.

Hayatlarını eş ve çocukları ile devam ettirenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 17,6, “içe dönük olanların” oranı % 59,2, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 23,2'dir.

Hayatlarını anne, baba, eş ve çocukları ile devam ettirenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 5,9, “içe dönük olanların” oranı % 76,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 17,6'dır.

Hayatlarını tek başlarına devam ettirenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 20,0, “içe dönük olanların” oranı % 80,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 0,0'dır.

Tablo 71c. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin**Çapraz Tablo**

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşanılan Kişiler	Eşimle	Sayı	1	7	14	9	31
		%	3,2	22,6	45,2	29	100
	Eş ve Çocukla	Sayı	1	12	73	56	142
		%	0,7	8,5	51,4	39,4	100
	Anne, baba, eş ve çocuklar	Sayı	0	1	3	13	17
		%	0,0	5,9	17,6	76,5	100
	Tek başıma	Sayı	0	0	4	1	5
		%	0,0	0,0	80,0	20,0	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-71c'de görüldüğü gibi hayatlarını eşleri ile devam ettirenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 3,2, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 22,6, “dışa dönük olanların” oranı % 45,2, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 29,0’dır.

Hayatlarını eş ve çocukları ile devam ettirenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,7, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 8,5, “dışa dönük olanların” oranı % 51,4, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 39,4’tür.

Hayatlarını anne, baba, eş ve çocukları ile devam ettirenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 5,9, “dışa dönük olanların” oranı % 17,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 76,5’tir.

Hayatlarını tek başına devam ettirenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 80,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 20,0’dır.

Tablo 71d. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşanılan Kişiler	Eşimle	Sayı	3	5	20	3	31
		%	9,7	16,1	64,5	9,7	100
	Eş ve Çocukla	Sayı	6	29	78	29	142
		%	4,2	20,4	54,9	20,4	100
	Anne, baba, eş ve çocuklar	Sayı	1	5	10	1	17
		%	5,9	29,4	58,8	5,9	100
	Tek başıma	Sayı	1	0	2	2	5
		%	20,0	0,0	40,0	40,0	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-71d'ye baktığımızda hayatlarını eşleri ile devam ettirenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 9,7, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 16,1, “ifade edenlerin” oranı % 64,5, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 9,7'dir.

Hayatlarını eş ve çocukları ile devam ettirenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 4,2, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 20,4, “ifade edenlerin” oranı % 54,9, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 20,4'tür.

Hayatlarını anne, baba, eş ve çocukları ile devam ettirenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 5,9, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 29,4, “ifade edenlerin” oranı % 58,8, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 5,9'dur.

Hayatlarını tek başlarına devam ettirenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 20,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 0,0, “ifade edenlerin” oranı % 40,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 40,0'dır.

Tablo 71e. Yaşanılan Kişiler ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Yaşanılan Kişiler	Eşimle	Sayı	1	9	17	4	31
		%	3,2	29,0	54,8	12,9	100
	Eş ve Çocukla	Sayı	4	49	72	17	142
		%	2,8	34,5	50,7	12,0	100
	Anne, baba, eş ve çocuklar	Sayı	0	2	12	3	17
		%	0,0	11,8	70,6	17,6	100
	Tek başıma	Sayı	0	3	2	0	5
		%	0,0	60,0	40,0	0,0	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-71e'ye göre hayatlarını eşleri ile devam ettirenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 3,2, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 29,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 54,8, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,9’dur.

Hayatlarını eş ve çocukları ile devam ettirenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 2,8, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 34,5, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,7, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,0’dır.

Hayatlarını anne, baba, eş ve çocukları ile devam ettirenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 11,8, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 70,6, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 17,6’dır.

Hayatlarını tek başlarına devam ettirenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 60,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 40,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 0,0’dır.

Tablo 72. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Düzey	İyi	Sayı	0	13	34	10	57
		%	0,0	22,8	59,6	17,5	100
	Orta	Sayı	6	39	45	15	105
		%	5,7	37,1	42,9	14,3	100
	İdare Eder	Sayı	1	12	12	6	31
		%	3,2	38,7	38,7	19,4	100
	Kötü	Sayı	0	1	1	0	2
		%	0,0	50,0	50,0	0,0	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-72'e bakıldığında katılımcılardan sosyo-ekonomik düzeyini iyi olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0,0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 22,8, "uygun bulanların" oranı % 59,6, "oldukça uygun bulanların" oranı % 17,5'tir.

Sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 5,7, "kısmen uygun bulanların" oranı % 37,1, "uygun bulanların" oranı % 42,9, "oldukça uygun bulanların" oranı % 14,3'tür.

Sosyo-ekonomik düzeyini idare eder olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 3,2, "kısmen uygun bulanların" oranı % 38,7, "uygun bulanların" oranı % 38,7, "oldukça uygun bulanların" oranı % 19,4'tür.

Sosyo-ekonomik düzeyini kötü olarak belirtenlerden kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0,0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 50,0, "uygun bulanların" oranı % 50,0, "oldukça uygun bulanların" oranı % 0,0'dır.

Tablo 72a. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Düzey	İyi	Sayı	17	27	11	2	57
		%	29,8	47,4	19,3	3,5	100
	Orta	Sayı	23	56	23	3	105
		%	21,9	53,3	21,9	2,9	100
	İdare Eder	Sayı	5	13	12	1	31
		%	16,1	41,9	38,7	3,2	100
	Kötü	Sayı	0	0	2	0	2
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo-72a'da görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyini iyi olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 29,8, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 47,4, “olumsuz bulanların” oranı % 19,3, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,5’tir.

Sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 21,9, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 53,3, “olumsuz bulanların” oranı % 21,9, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 2,9’dur.

Sosyo-ekonomik düzeyini idare eder olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 16,1, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 41,9, “olumsuz bulanların” oranı % 38,7, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 3,2’dır.

Sosyo-ekonomik düzeyini kötü olarak belirtenlerden olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 0,0, “olumsuz bulanların” oranı % 100, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo-72a'ya göre sosyo-ekonomik düzey açısından hayat adına olumsuzluk/kararsızlığa bakıldığında, sosyo-ekonomik durumu iyi olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 22,8, sosyo-ekonomik durumu orta olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 24,8, sosyo-ekonomik durumu idare eder olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 41,9, sosyo-ekonomik durumu kötü olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 100 olarak ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre “Sosyo-ekonomik durum kötüleştikçe bireyin orta yaş krizi yaşama olasılığı artmaktadır.” önermesinde yer alan hipotez 2 doğrulanmıştır.

Ortaya çıkan veriler, sosyo-ekonomik durumun hayat adına bireylerin mutluluğunu etkileyen önemli bir kriter olduğunu göstermektedir. Yaşı gereği ihtiyaçları artmış ama ekonomik alanları daralmış olan orta yaşlı bireylerin, ister istemez hayat adına bir küskünlüğe düştükleri görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında elde edilen bulguların desteklendiği görülmektedir. Koç tarafından yapılan araştırmada, sosyo-ekonomik açıdan refah seviyesi ortanın üstünde bulunan yetişkinlerin, orta ve alt derecede refah seviyesine sahip olan bireylere oranla daha yüksek düzeyde idealize ve realize edilmiş benlik saygılarına sahip oldukları görülmüştür.²⁵⁵ Yoğurtcu tarafından yapılan çalışmada da ruh sağlığının ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmış elde edilen sonuca göre ekonomik düzey yükseldikçe bireylerin umutsuzluk düzeylerinin azaldığı, özsaygı düzeylerinin ise arttığı tespit edilmiştir.²⁵⁶

²⁵⁵ Koç, s.145-146.

²⁵⁶ Yoğurtcu, s.69.

Tablo 72b. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Düzey	İyi	Sayı	0	5	37	15	57
		%	0,0	8,8	64,9	26,3	100
	Orta	Sayı	0	18	65	22	105
		%	0,0	17,1	61,9	21,0	100
	İdare Eder	Sayı	0	9	18	4	31
		%	0,0	29,0	58,1	12,9	100
	Kötü	Sayı	0	0	2	0	2
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-72b'ye baktığımızda sosyo-ekonomik düzeyini iyi olarak belirtenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 8,8, “içe dönük olanların” oranı % 64,9, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 26,3'tür.

Sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak belirtenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 17,1, “içe dönük olanların” oranı % 61,9, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 21,0'dır.

Sosyo-ekonomik düzeyini idare eder olarak belirtenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 29,0, “içe dönük olanların” oranı % 58,1, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 12,9'dur.

Sosyo-ekonomik düzeyini kötü olarak belirtenlerden kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 0,0, “içe dönük olanların” oranı % 100, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 0,0'dır.

Tablo 72c. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Düzey	İyi	Sayı	2	7	22	26	57
		%	3,5	12,3	38,6	45,6	100
	Orta	Sayı	0	9	54	42	105
		%	0,0	8,6	51,4	40,0	100
	İdare Eder	Sayı	0	4	16	11	31
		%	0,0	12,9	51,6	35,5	100
	Kötü	Sayı	0	0	2	0	2
		%	0,0	0,0	100	0,0	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-72c'ye göre sosyo-ekonomik düzeyini iyi olarak belirtenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 3,5, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 12,3, “dışa dönük olanların” oranı % 38,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 45,6'dır.

Sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak belirtenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 8,6, “dışa dönük olanların” oranı % 51,4, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 40,0'dır.

Sosyo-ekonomik düzeyini idare eder olarak belirtenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 12,9, “dışa dönük olanların” oranı % 51,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 35,5'tir.

Sosyo-ekonomik düzeyini kötü olarak belirtenlerden başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 100, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 0,0'dır.

Tablo 72d. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz

Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Düzey	İyi	Sayı	4	9	35	9	57
		%	7,0	15,8	61,4	15,8	100
	Orta	Sayı	5	24	61	15	105
		%	4,8	22,9	58,1	14,3	100
	İdare Eder	Sayı	2	6	13	10	31
		%	6,5	19,4	41,9	32,3	100
	Kötü	Sayı	0	0	1	1	2
		%	0,0	0,0	50,0	50,0	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-72d'ye bakıldığında sosyo-ekonomik düzeyini iyi olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 7,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 15,8, “ifade edenlerin” oranı % 61,4, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 15,8'dir.

Sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 4,8, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 22,9, “ifade edenlerin” oranı % 58,1, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 14,3'tür.

Sosyo-ekonomik düzeyini idare eder olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 6,5, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 19,4, “ifade edenlerin” oranı % 41,9, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 32,3'tür.

Sosyo-ekonomik düzeyini kötü olarak belirtenlerden kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 0,0, “ifade edenlerin” oranı % 50,0, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 50,0'dır.

Tablo 72e. Sosyo-Ekonomik Düzey ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin

Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Sosyo- Ekonomik Düzey	İyi	Sayı	2	22	28	5	57
		%	3,5	38,6	49,1	8,8	100
	Orta	Sayı	3	28	60	14	105
		%	2,9	26,7	57,1	13,3	100
	İdare Eder	Sayı	0	13	14	4	31
		%	0,0	41,9	45,2	12,9	100
	Kötü	Sayı	0	0	1	1	2
		%	0,0	0,0	50,0	50,0	100
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-72e’de görüldüğü gibi sosyo-ekonomik düzeyini iyi olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 3,5, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 38,6, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 49,1, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 8,8’dir.

Sosyo-ekonomik düzeyini orta olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 2,9, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 26,7, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 57,1, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 13,3’tür.

Sosyo-ekonomik düzeyini idare eder olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 41,9, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 45,2, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 12,9’dur.

Sosyo-ekonomik düzeyini kötü olarak belirtenlerden kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 0,0, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,0, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 50,0’dır.

Tablo 73. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Deneme/İmkanlar Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Deneme/İmkanlar Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	Sayı	0	10	9	7	26
		%	0,0	38,5	34,6	26,9	100
	Ortaokul	Sayı	0	2	4	3	9
		%	0,0	22,2	44,4	33,3	100
	Lise	Sayı	3	19	18	7	47
		%	6,4	40,4	38,3	14,9	100
	Önlisans	Sayı	1	7	9	5	22
		%	4,5	31,8	40,9	22,7	100
	Lisans	Sayı	3	26	45	6	80
		%	3,8	32,5	56,3	7,5	100
	Lisansüstü	Sayı	0	1	7	3	11
		%	0,0	9,1	63,6	27,3	100
Toplam		Sayı	7	65	92	31	195

Tablo-73'e baktığımızda ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0,0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 38,5, "uygun bulanların" oranı % 34,6, "oldukça uygun bulanların" oranı % 26,9'dur.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 0,0, "kısmen uygun bulanların" oranı % 22,2, "uygun bulanların" oranı % 44,4, "oldukça uygun bulanların" oranı % 33,3'tür.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 6,4, "kısmen uygun bulanların" oranı % 40,4, "uygun bulanların" oranı % 38,3, "oldukça uygun bulanların" oranı % 14,9'dur.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 4,5, "kısmen uygun bulanların" oranı % 31,8, "uygun bulanların" oranı % 40,9, "oldukça uygun bulanların" oranı % 22,7'dir.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından "uygun bulmayanların" oranı % 3,8, "kısmen uygun bulanların" oranı % 32,5, "uygun bulanların" oranı % 56,3, "oldukça uygun bulanların" oranı % 7,5'dir.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan kendisini deneme/imkanlara sahip olma açısından “uygun bulmayanların” oranı % 0,0, “kısmen uygun bulanların” oranı % 9,1, “uygun bulanların” oranı % 63,6, “oldukça uygun bulanların” oranı % 27,3’tür.

Tablo 73a. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Olumsuzluk/Kararsızlık Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	Sayı	7	8	8	3	26
		%	26,9	30,8	30,8	11,5	100
	Ortaokul	Sayı	2	4	3	0	9
		%	22,2	44,4	33,3	0,0	100
	Lise	Sayı	10	22	12	3	47
		%	21,3	46,8	25,5	6,4	100
	Önlisans	Sayı	3	11	8	0	22
		%	13,6	50,0	36,4	0,0	100
	Lisans	Sayı	21	43	16	0	80
		%	26,3	53,8	20,0	0,0	100
	Lisansüstü	Sayı	2	8	1	0	11
		%	18,2	72,7	9,1	0,0	100
Toplam		Sayı	45	96	48	6	195

Tablo-73a’ya göre ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 26,9, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 30,8, “olumsuz bulanların” oranı % 30,8, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 11,5’tir.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 22,2, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 44,4, “olumsuz bulanların” oranı % 33,3, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 21,3, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 46,8, “olumsuz bulanların” oranı % 25,5, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 6,4’tür.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 13,6, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 50,0, “olumsuz bulanların” oranı % 36,4, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 26,3, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 53,8, “olumsuz bulanların” oranı % 20,0, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan olumsuzluk/kararsızlık açısından yaşadığı dönemi “olumsuz bulmayanların” oranı % 18,2, “kısmen olumsuz bulanların” oranı % 72,7, “olumsuz bulanların” oranı % 9,1, “oldukça olumsuz bulanların” oranı % 0,0’dır.

Tablo-73a’ya göre eğitim düzeyi açısından hayat adına olumsuzluk/ kararsızlığa bakıldığında, ilkokul mezunu olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 42,3, ortaokul mezunu olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 33,3, lise mezunu olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 31,9, önlisans mezunu olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 36,4, lisans mezunu olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 20,0, lisansüstü mezunu olanlardan hayatını olumsuz bulanların oranı % 9,1 olarak ortaya çıkmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre “Eğitim düzeyi arttıkça insanın orta yaş krizi yaşama olasılığı artmaktadır.” önermesinde yer alan hipotez 3 doğrulanmamıştır.

Ortaya çıkan veriler, eğitim düzeyinin hayatta karşılaşılan sorunları çözmede ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Orta yaş açısından elde edilen verilere bakıldığında, eğitim düzeyi düştükçe bireylerin yaşadıkları adaptasyon sorunları, hayatta karşılaştıkları problemlere yönelik çaresizlikleri ve içinde bulundukları dönem açısından kuşak çatışmaları artmaktadır. Bütün bu sorunlar da bireyin hayata bakışını etkilemekte, kaygı ve umutsuzluk düzeyini artırmaktadır. Başka bir deyişle eğitim düzeyinin

yükselmesi yaşanan sorunların üstesinden gelme becerisini artırmakta ve yaşanan kaygı düzeyini azaltmaktadır. Yoğurtcu tarafından yapılan araştırmada elde edilen bulgular da yetişkinlerde eğitim düzeyi yükseldikçe kaygı ve umutsuzluk düzeyinin azaldığını göstermektedir.²⁵⁷

Tablo 73b. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Kendine Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kendine Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	Sayı	0	2	16	8	26
		%	0,0	7,7	61,5	30,8	100
	Ortaokul	Sayı	0	0	5	4	9
		%	0,0	0,0	55,6	44,4	100
	Lise	Sayı	0	8	30	9	47
		%	0,0	17,0	63,8	19,1	100
	Önlisans	Sayı	0	6	12	4	22
		%	0,0	27,3	54,5	18,2	100
	Lisans	Sayı	0	14	52	14	80
		%	0,0	17,5	65,0	17,5	100
	Lisansüstü	Sayı	0	2	7	2	11
		%	0	18,2	63,6	18,2	100
Toplam		Sayı	0	32	122	41	195

Tablo-73b'ye bakıldığında ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 7,7, “içe dönük olanların” oranı % 61,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 30,8'dir.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 0,0, “içe dönük olanların” oranı % 55,6, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 44,4'tür.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 17,0, “içe dönük olanların” oranı % 63,8, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 19,1'dir.

²⁵⁷ Yoğurtcu, s.67.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 27,3, “içe dönük olanların” oranı % 54,5, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 18,2’dir.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 17,5, “içe dönük olanların” oranı % 65,0, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 17,5’tir.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan kendine odaklanma yönünden “içe dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen içe dönük olanların” oranı % 18,2, “içe dönük olanların” oranı % 63,6, “tamamen içe dönük olanların” oranı % 18,2’dir.

Tablo 73c. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Başkalarına Odaklanma Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Başkalarına Odaklanma Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	Sayı	0	2	15	9	26
		%	0,0	7,7	57,7	34,6	100
	Ortaokul	Sayı	0	0	5	4	9
		%	0,0	0,0	55,6	44,4	100
	Lise	Sayı	1	7	20	19	47
		%	2,1	14,9	42,6	40,4	100
	Önlisans	Sayı	0	3	11	8	22
		%	0,0	13,6	50,0	36,4	100
	Lisans	Sayı	1	8	35	36	80
		%	1,3	10,0	43,8	45,0	100
	Lisansüstü	Sayı	0	0	8	3	11
		%	0,0	0,0	72,7	27,3	100
Toplam		Sayı	2	20	94	79	195

Tablo-73c’de görüldüğü gibi ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 7,7, “dışa dönük olanların” oranı % 57,7, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 34,6’dır.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 55,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 44,4’tür.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 2,1, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 14,9, “dışa dönük olanların” oranı % 42,6, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 40,4’tür.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 13,6, “dışa dönük olanların” oranı % 50,0, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 36,4’tür.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 1,3, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 10,0, “dışa dönük olanların” oranı % 43,8, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 45,0’dır.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan başkalarına odaklanma yönünden “dışa dönük olmayanların” oranı % 0,0, “kısmen dışa dönük olanların” oranı % 0,0, “dışa dönük olanların” oranı % 72,7, “tamamen dışa dönük olanların” oranı % 27,3’tür.

Tablo 73d. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Kimlik Keşfi Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Kimlik Keşfi Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	Sayı	2	4	14	6	26
		%	7,7	15,4	53,8	23,1	100
	Ortaokul	Sayı	0	3	3	3	9
		%	0,0	33,3	33,3	33,3	100
	Lise	Sayı	4	9	26	8	47
		%	8,5	19,1	55,3	17,0	100
	Önlisans	Sayı	0	4	13	5	22
		%	0,0	18,2	59,1	22,7	100
	Lisans	Sayı	5	14	49	12	80
		%	6,3	17,5	61,3	15,0	100
	Lisansüstü	Sayı	0	5	5	1	11
		%	0,0	45,5	45,5	9,1	100
Toplam		Sayı	11	39	110	35	195

Tablo-73d'ye baktığımızda ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 7,7, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 15,4, “ifade edenlerin” oranı % 53,8, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 23,1'dir.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 33,3, “ifade edenlerin” oranı % 33,3, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 33,3'tür.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 8,5, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 19,1, “ifade edenlerin” oranı % 55,3, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 17,0'dır.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 18,2, “ifade edenlerin” oranı % 59,1, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 22,7'dir.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 6,3, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 17,5, “ifade edenlerin” oranı % 61,3, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 15,0'dır.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan kimlik keşfi yönünden kendini “ifade edemeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen ifade edenlerin” oranı % 45,5, “ifade edenlerin” oranı % 45,5, “tamamen kendini gerçekleştirenlerin” oranı % 9,1'dir.

Tablo 73e. Eğitim Düzeyi ile Y.G.Ö. Arada Hissetme Boyutuna İlişkin Çapraz Tablo

			Arada Hissetme Boyutu				Toplam
			1,00'den 1,99'a kadar	2,00'dan 2,99'a kadar	3,00'ten 3,99'a kadar	4 ve üzeri	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	Sayı	1	7	14	4	26
		%	3,8	26,9	53,8	15,4	100
	Ortaokul	Sayı	0	1	6	2	9
		%	0,0	11,1	66,7	22,2	100
	Lise	Sayı	0	15	27	5	47
		%	0,0	31,9	57,4	10,6	100
	Önlisans	Sayı	1	6	12	3	22
		%	4,5	27,3	54,5	13,6	100
	Lisans	Sayı	3	29	39	9	80
		%	3,8	36,3	48,8	11,3	100
Lisansüstü	Sayı	0	5	5	1	11	
	%	0,0	45,5	45,5	9,1	100	
Toplam		Sayı	5	63	103	24	195

Tablo-73e'ye göre ankete katılan ilkokul mezunu katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 3,8, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 26,9, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 53,8, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 15,4'tür.

Ankete katılan ortaokul mezunu katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 11,1, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 66,7, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 22,2'dir.

Ankete katılan lise mezunu katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 31,9, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 57,4, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 10,6'dır.

Ankete katılan önlisans mezunu katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 4,5, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 27,3, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 54,5, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 13,6'dır.

Ankete katılan lisans mezunu katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 3,8, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 36,3, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 48,8, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 11,3’tür.

Ankete katılan lisansüstü mezunu katılımcılardan kendini “arada kalmış hissetmeyenlerin” oranı % 0,0, “kısmen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 45,5, “arada kalmış hissedenlerin” oranı % 45,5, “tamamen arada kalmış hissedenlerin” oranı % 9,1’dir.

2.5. YAŞAM GÖRÜŞÜ VE DİNÎ TUTUM ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN T-TESTİ

Tablo 74. Cinsiyete Göre Yaşam Görüşü Ölçeği Puanları Arasındaki Farka İlişkin T Testi

Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık İki Yönlü (Sig.)
Kadın	55	3,2074	,41046	,866	,388
Erkek	140	3,1506	,41222		

Tablo-74’e bakıldığında kadın katılımcıların Yaşam Görüşü ölçeğinden almış oldukları ortalama puan (3,20), erkek katılımcıların almış oldukları ortalama puan ise (3,15) olarak gerçekleşmiştir. Kadınların sahip oldukları psikolojik ve fizyolojik özellikler dikkate alındığında erkeklere oranla daha düşük puan almaları beklenirken, kadınlar daha yüksek puan ortalamasına sahip olmuşlardır. Cinsiyet açısından oluşan bu fark, $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre “Cinsiyete göre yaşam görüşü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar vardır.” önermesinde bulunan hipotez 4 doğrulanmamıştır.

Gelişim psikolojisi açısından orta yaş dönemi, kadınlar için aşılması zor olan bir takım psikolojik ve fizyolojik (menopoz, boş yuva ve “sandviç nesli” olma gibi) özelliklerin yaşandığı bir dönem olarak belirtildiğinden, kadınların erkeklere oranla yüksek puan almaları dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların hayata bakışlarında, literatürde ifade edilen cinsiyet rolleri arasındaki daralışın²⁵⁸ da etkili olduğu düşünülebilir.

²⁵⁸ Güler, ss.101-102.

Tablo 75. Cinsiyete Göre Dinî Tutum Ölçeği Puanları Arasındaki Farka İlişkin T Testi

Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık İki Yönlü (Sig.)
Kadın	55	3,6477	,39388	,893	,373
Erkek	140	3,5839	,46877		

Tablo-75’te görüldüğü gibi kadın katılımcıların Dinî Tutum ölçeğinden almış oldukları ortalama puan (3,64), erkek katılımcıların almış oldukları ortalama puan ise (3,58) olarak gerçekleşmiştir. Kadınların erkeklere oranla yüksek puan aldıkları görülmekle birlikte oluşan bu fark, $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre “Kadınların dine yönelimlerinde erkeklere göre istatistiksel olarak olumlu yönde anlamlı bir farklılaşma vardır.” önermesinde bulunan hipotez 5 doğrulanmamıştır.

Elde edilen bulgularla ilgili bilimsel literatüre bakıldığında Kayıklık²⁵⁹ve Yoğurtcu²⁶⁰ tarafından yapılan çalışmalarda kadınların dindarlık oranlarının erkeklere oranla yüksek olduğu bulunurken, Mehmedoğlu²⁶¹ve Koç²⁶² tarafından yapılan çalışmalarda erkeklerin dindarlık oranlarının kadınlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ortaya çıkan veriler açısından kadınların dinî yönelim puanlarının erkeklere oranla yüksek çıkmasına rağmen bu farklılığın istatistiksel bir anlam ifade etmemesinde örneklem grubu içinde kadın katılımcı sayısının düşüklüğü ve ev hanımlarına oranla çalışan kesim olarak niteleyebileceğimiz kadın oranının yüksek olması da etkili olmuş olabilir.

²⁵⁹ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 202.

²⁶⁰ Yoğurtcu, s. 52.

²⁶¹ Mehmedoğlu, s. 162.

²⁶² Koç, s. 194.

2.6. YAŞAM GÖRÜŞÜ VE DİNÎ TUTUM ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN ANOVA (TEK YÖNLÜ VARYANS ANALİZİ)

Tablo 76. Demografik Değişkenlere Göre Yaşam Görüşü Ölçeği Arasındaki Farklılaşmaya Yönelik Sonuçlar (Anova)

		Kareler Toplamı	Serbestlik Düzeyi (df)	Ortalamaların Karesi	F	Anlamlılık
Yaş	Gruplar Arası	224,987	189	1,190	1,323	,417
	Grup İçi	4,500	5	,900		
	Toplam	229,487	194			
Medeni Durum	Gruplar Arası	19,846	189	,105	,263	,997
	Grup İçi	2,000	5	,400		
	Toplam	21,846	194			
İş Durumu	Gruplar Arası	698,172	189	3,694	,520	,908
	Grup İçi	35,500	5	7,100		
	Toplam	733,672	194			
Yaşıtlara göre Sağlık Durumu	Gruplar Arası	51,833	189	,274	,914	,635
	Grup İçi	1,500	5	,300		
	Toplam	53,333	194			
Kiminle Yaşıyorsunuz	Gruplar Arası	64,918	189	,343	,572	,874
	Grup İçi	3,000	5	,600		
	Toplam	67,918	194			
Sosyo-Ekonomik Düzey	Gruplar Arası	90,518	189	,479	,798	,714
	Grup İçi	3,000	5	,600		
	Toplam	93,518	194			
Eğitim Durumu	Gruplar Arası	427,379	189	2,261	2,261	,181
	Grup İçi	5,000	5	1,000		
	Toplam	432,379	194			

Tablo-76'a göre demografik değişkenlerden yaş ($p=0,417$), medeni durum ($p=0,997$), iş durumu ($p=0,908$), yaşlılara göre sağlık durumu ($p=0,635$), birlikte yaşanan bireyler ($p=0,874$), sosyo-ekonomik düzey ($p=0,714$), eğitim durumu ($p=0,181$) ile yaşam görüşü ölçeği arasında $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Yaşlara göre yaşam görüşü ölçeğinden alınan ortalama puanlara bakıldığında Tablo-65'te görüldüğü gibi, 40-45 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,19), 46-50 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,23), 51-55 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,18), 56-60 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması da (2,94) olarak gerçekleşmiştir.

Yaş değişkenine göre Tablo-65 ve Tablo-76'da yer alan bulgular birlikte değerlendirildiğinde “Yaş ilerledikçe önceki yaşlara göre yaşam görüşü olumlu yönde farklılaşmaktadır.” önermesinde bulunan hipotez 6 doğrulanmamıştır.

Katılımcılardan 46-50 yaş aralığındaki bireyler sahip oldukları en yüksek ortalama puanla yaşam görüşü açısından en olumlu dönemi yaşarken, en olumsuz dönemi en düşük puan ortalaması ile 56-60 yaş aralığındaki bireyler yaşamaktadırlar. Ortalama puanlara bakıldığında 40-45 yaş aralığındaki bireylerle 51-55 yaş aralığındaki bireyler arasında da yaşam görüşü açısından belirgin bir ayrışmanın yaşanmadığı söylenebilir. Ortaya çıkan tablo, orta yaşın statik bir yapı yerine dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermekle birlikte literatür açısından orta yaş krizine yönelik yaş tespiti yapılmasının da güçlüğüne işaret etmektedir.

Tablo 77. Demografik Değişkenlere Göre Dinî Tutum Ölçeği Arasındaki Farklılaşmaya Yönelik Sonuçlar (Anova)

		Kareler Toplamı	Serbestlik Düzeyi (df)	Ortalamaların Karesi	F	Anlamlılık
Yaş	Gruplar Arası	29,163	17	1,715	1,516	,093
	Grup İçi	200,324	177	1,132		
	Toplam	229,487	194			
Medeni Durum	Gruplar Arası	1,363	17	,080	,693	,808
	Grup İçi	20,484	177	,116		
	Toplam	21,846	194			
İş Durumu	Gruplar Arası	66,588	17	3,917	1,039	,418
	Grup İçi	667,084	177	3,769		
	Toplam	733,672	194			
Yaşıtlara göre Sağlık Durumu	Gruplar Arası	4,070	17	,239	,860	,622
	Grup İçi	49,263	177	,278		
	Toplam	53,333	194			
Kiminle Yaşıyorsunuz	Gruplar Arası	9,742	17	,573	1,744	,039
	Grup İçi	58,176	177	,329		
	Toplam	67,918	194			
Sosyo-Ekonomik Düzey	Gruplar Arası	12,576	17	,740	1,618	,064
	Grup İçi	80,942	177	,457		
	Toplam	93,518	194			
Eğitim Durumu	Gruplar Arası	36,148	17	2,126	,950	,517
	Grup İçi	396,232	177	2,239		
	Toplam	432,379	194			

Tablo-77'e göre demografik değişkenlerden yaş ($p=0,093$), medeni durum ($p=0,808$), iş durumu ($p=0,418$), yaşlılara göre sağlık durumu ($p=0,622$), sosyo-ekonomik düzey ($p=0,064$), eğitim durumu ($p=0,517$) ile dinî tutum ölçeği arasında $p>0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunamamıştır.

Demografik değişkenlerden bireylerin hayatlarını paylaştıkları kişilerle ($p=0,039$) dinî tutum ölçeği arasında $p<0,05$ olduğundan istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşmuştur.

Yaşlara göre dinî tutum ölçeğinden alınan ortalama puanlara bakıldığında Tablo-56'da görüldüğü gibi, 40-45 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,58), 46-50 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,73), 51-55 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması (3,62), 56-60 yaş aralığındaki katılımcıların puan ortalaması da (3,40) olarak gerçekleşmiştir.

Yaş değişkenine göre Tablo-56 ve Tablo-77'de yer alan bulgular birlikte değerlendirildiğinde “Yaş ilerledikçe dinî tutum olumlu yönde farklılaşmaktadır.” önermesinde bulunan hipotez 7 doğrulanmamıştır.

Katılımcılardan 46-50 yaş aralığındaki bireyler sahip oldukları en yüksek ortalama puanla dinî tutum açısından en olumlu dönemi yaşarken, en olumsuz dönemi en düşük puan ortalaması ile 56-60 yaş aralığındaki bireyler yaşamaktadırlar. Ortalama puanlara bakıldığında 40-45 yaş aralığındaki bireylerle 51-55 yaş aralığındaki bireyler arasında da dinî tutum açısından çok belirgin bir ayrışmanın yaşanmadığı görülmektedir.

Elde edilen bulgularla ilgili bilimsel literatüre bakıldığında Kayıklık²⁶³, Mehmedoğlu²⁶⁴, Koç²⁶⁵ ve Yoğurtcu²⁶⁶ tarafından yapılan çalışmalarda yaş ilerledikçe dindarlık düzeylerinde bir artışın olduğu saptanırken, Ceviz tarafından yapılan çalışmada inanç, ibadet ve diğer dinî etkinlik düzeylerinin yaşlara göre farklılaşmadığı bulunmuştur.²⁶⁷ Batı'da yapılan çalışmalarda da yaşın ilerlemesi ile dindarlık arasındaki ilişkinin tek

²⁶³ Kayıklık, “Orta Yaş ...”, s. 203.

²⁶⁴ Mehmedoğlu, s. 163.

²⁶⁵ Koç, s.197.

²⁶⁶ Yoğurtcu, s. 56.

²⁶⁷ Ceviz, s. 57.

yönde açıklanamadığı “geleneksel model”, “sabitlik modeli” ve “dine kayıtsız kalma modeli” gibi teorilerle bu ilişkinin yorumlanmaya çalışıldığı görülmektedir.²⁶⁸

2.7. KORELÂSYON ANALİZİ

Yaşam Görüşü ve Dinî Tutum Ölçeğine ait korelasyon analizi Tablo-78’deki gibidir.

Tablo 78. Yaşam Görüşü ve Dinî Tutum Ölçeğine ait Korelasyon Analizi

		Dinî Tutum Ölçeği
Yaşam Görüşü Ölçeği	Pearson Correlation	,182*
	İkiYönlü Anlamlılık (Sig)	,011

Tablo-78’e bakıldığında iki ölçek arasında pozitif, tek yönlü bir ilişki (,182*) vardır.

Elde edilen bulgulara göre “Yaşam görüşü ile dinî tutum arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.” önermesinde bulunan hipotez 8 doğrulanmıştır.

Katılımcılardan 40-45 yaş aralığındaki bireylerle 51-55 yaş aralığındaki bireyler, hem yaşam görüşü hem de dinî tutum ölçeğinden birbirine yakın puan ortalamalarını almışlardır. Hayat adına daha durulmuş bir profil sergileyen 46-50 yaş aralığındaki bireylerin benzer bir durumu dinî tutumlarında da sergiledikleri görülmektedir. Psikolojik ve fiziksel olarak yeni bir yaşam dönemine adım atma aşamasında bulunan 56-60 yaş aralığındaki bireylerin dinî tutum ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar da bireylerin yaşam görüşlerinin izlerini taşımaktadır. Oluşan bu benzerlikler, bireyin hayat tasavvuru ve bu tasavvur doğrultusunda oluşan yaşam şeklinin, bireyin dinî yaşantısını da belirlediğini ortaya koymaktadır.

²⁶⁸ Argyle ve Beit-Hallahmi, s. 328.; Kurt, ss. 10-11; Yaparel, s. 58.

Tablo 79. Alt Ölçekler Bazında Korelasyon Analizi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Biliş Boyutu	1									
2.Duygu Boyutu	-,536**	1								
Anlamlılık (Sig.)	,000									
3.Davranış Boyutu	-,444**	,776**	1							
Anlamlılık (Sig.)	,000	,000								
4.İlişki Boyutu	-,546**	,769**	,739**	1						
Anlamlılık (Sig.)	,000	,000	,000							
5. Deneme /İmkanlar Boyutu	0,07	0,03	0,03	0,12	1					
Anlamlılık (Sig.)	0,30	0,63	0,71	0,08						
6. Olumsuzluk/ Kararsızlık Boyutu	0,2**	-0,19**	-0,17*	-0,16*	,101	1				
Anlamlılık (Sig.)	0,01	0,01	0,02	0,02	,161					
7. Kendine Odaklanma Boyutu	-0,01	0,12	0,12	0,2**	,381**	-,090	1			
Anlamlılık (Sig.)	0,94	0,09	0,08	0,01	,000	,209				
8.Başkalarına Odaklanma Boyutu	-0,07	0,29**	0,32**	0,3**	,146*	-,028	,238**	1		
Anlamlılık (Sig.)	0,35	0,00	0,00	0,00	,042	,701	,001			
9. Kimlik Keşfi Boyutu	0,03	0,08	0,06	0,10	,451**	,174*	,361**	,227**	1	
Anlamlılık (Sig.)	0,71	0,29	0,39	0,17	,000	,015	,000	,001		
10. Arada Hissetme Boyutu	0,01	0,03	0,02	0,10	,309**	,399**	,273**	,099	,493**	1
Anlamlılık (Sig.)	0,88	0,63	0,79	0,18	,000	,000	,000	,167	,000	

- Duygu boyutu ile biliş boyutu arasında negatif, çift yönlü bir ilişki (-,536**) vardır. Tablo-47’de görüldüğü gibi dindarlığın duygu boyutundan alınan ortalama değer (4,33), dindarlığın biliş boyutundan alınan ortalama değerden (1,41) oldukça yüksektir. Kişinin duygu durumu arttıkça biliş boyutunun azaldığı görülmektedir. Orta yaş dönemi açısından bu duruma bakıldığında kişinin yaşamış olduğu gelgitlerin, kendini birçok yönden kuşatılmış hissetmenin duygu durumunu etkilediğini, anlamak yerine hissetmeye önem verdiğini görmekteyiz. Nitekim William James duyguyu dindarlığın en derin kaynağı ve kişinin içinde

bulunduğu çaresizliğe ilaç olarak görmektedir. Birey, tam bir terk edilmişliği yaşarken bir anda ortaya çıkan dinî duygu bireyin ruh dünyasını yeniden canlandırmakta ve ona yeni bir hayat sunmaktadır.²⁶⁹

- Davranış boyutu ile biliş boyutu arasında negatif, çift yönlü bir ilişki (-,444^{**}) vardır. Tablo-47’de görüldüğü gibi davranış boyutundan alınan ortalama değer (4,24), biliş boyutundan alınan ortalama değerden (1,41) oldukça yüksektir. Kişinin dinî ibadete olan eğilimi yükseldikçe biliş boyutunun azaldığı görülmektedir. Orta yaş açısından bu durum değerlendirildiğinde giderek yaşlanmakta olan bireyler, artık dünyanın geçiciliğini daha fazla idrak etmekte ve inandığı değerleri ön plana çıkartmaya çalışmaktadırlar.
- Davranış boyutu ile duygu boyutu arasında pozitif, çift yönlü kuvvetli bir ilişki (,776^{**}) vardır. Ortalama değerler açısından her iki boyut birbirine yakın değerler almaktadır. Kişi, ibadet ettikçe duygusal anlamda kendini yenilemekte, duygusal anlamda kendisini rahat hissettikçe de ibadetlerine olan yönelimi artmaktadır.
- İlişki boyutu ile biliş boyutu arasında negatif, çift yönlü bir ilişki (-,546^{**}) vardır. Tablo-47’de görüldüğü gibi dindarlığın ilişki boyutundan alınan ortalama değer (4,41), dindarlığın biliş boyutundan alınan ortalama değerden (1,41) oldukça yüksektir. İlişki boyutunu oluşturan sorulara bakıldığında insanın Yaratıcı ile olan durumu irdelenmektedir. Kişiler, bu noktada Yaratıcının kendilerine çok yakın olduğunu, zor zamanlarında sığınılacak en önemli sığınak olduğunu düşünmektedirler. Bu açıdan ilişki boyutu yükseldikçe biliş boyutu azalmaktadır.
- İlişki boyutu ile duygu boyutu arasında pozitif, çift yönlü kuvvetli bir ilişki (,769^{**}) vardır. Kişilerin, Allah’a olan teslimiyetleri arttıkça bu teslimiyetin en önemli kaynağı olan duygu boyutu da artmaktadır.
- İlişki boyutu ile davranış boyutu arasında pozitif, çift yönlü kuvvetli bir ilişki (,739^{**}) vardır. Kişi, Allah’a olan teslimiyetini artırmak istedikçe bu isteğin yegane yolu olan ibadetlerini yerine getirme düzeyi de artmaktadır.
- Deneme/İmkânlar boyutu ile biliş boyutu, duygu boyutu, davranış boyutu ve ilişki boyutu arasında ilişki tespit edilememiştir.

²⁶⁹ Kasapoğlu, “Kur’an’da “İnâbe” Kavramı: Dinî Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 22, 2008, ss. 138-139.

- Olumsuzluk/ Kararsızlık boyutu ile biliş boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($0,2^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi olumsuzluk/kararsızlık boyutundan alınan ortalama değer (2,45)'tir. Tablo-47'de görüldüğü gibi biliş boyutundan elde edilen ortalama değer de (1,41)'dir. Orta yaş açısından bu duruma bakıldığında kişinin yaşamış olduğu sıkıntılar ve olumsuzluklar, kendini bir alana konumlandıramama, kafa karışıklığı gibi durumlar aynı zamanda dindarlığının biliş boyutunu da etkilemektedir.
- Olumsuzluk/ Kararsızlık boyutu ile duygu boyutu arasında negatif, çift yönlü bir ilişki ($-0,19^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi olumsuzluk kararsızlık boyutunun ortalama değeri (2,45)'tir. Tablo-47'de görüldüğü gibi duygu boyutunun ortalama değeri (4,33)'tür. Kişinin, hayat adına olumsuzluğu azaldıkça, kendini ifade eder duruma geldikçe dinî duygusu artmaktadır.
- Olumsuzluk/ Kararsızlık boyutu ile davranış boyutu arasında negatif, tek yönlü bir ilişki ($-0,17^*$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi olumsuzluk/kararsızlık boyutunun ortalama değeri (2,45)'tir. Tablo-47'de görüldüğü gibi davranış boyutunun ortalama değeri (4,24)'tür. Kişinin hayat adına yaşadığı olumsuzluklar azaldıkça, kendini ibadetlere verme durumu artmaktadır.
- Olumsuzluk/ Kararsızlık boyutu ile ilişki boyutu arasında negatif, tek yönlü bir ilişki ($-0,16^*$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi olumsuzluk/kararsızlık boyutunun ortalama değeri (2,45)'tir. Tablo-47'de görüldüğü gibi ilişki boyutunun ortalama değeri (4,41)'dir. Kişinin hayat adına yaşadığı olumsuzluklar azaldıkça, aşkın değerlerle ilgili durumu da değişmektedir. Kendinden hareketle Yaratıcı ile olan ilişkisi yeni bir boyut kazanmakta ve Yaratıcıya olan teslimiyeti artmaktadır.
- Olumsuzluk/ Kararsızlık boyutu ile deneme/imkânlar boyutu arasında ilişki tespit edilememiştir.
- Kendine Odaklanma boyutu ile biliş boyutu, duygu boyutu ve davranış boyutu arasında ilişki tespit edilememiştir.
- Kendine Odaklanma boyutu ile ilişki boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($0,2^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi kendine odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,46)'dır. Tablo-47'de görüldüğü gibi ilişki boyutundan alınan ortalama değer (4,41)'dir. Orta yaş açısından bu ilişkiye bakıldığında kişinin benliğini tanıması ve kendini hayat adına bir yere konumlandırması Yaratıcı ile olan bağının da güçlenmesine neden olmaktadır.

- Kendine Odaklanma boyutu ile deneme/imkânlar boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,381^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi kendine odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,46), deneme/imkanlar boyutundan alınan ortalama değer de (3,09)'dur. Kişi kendini ne kadar iyi tanırsa hayat adına elinde olan imkanları o nispette daha iyi kullanır.
- Kendine Odaklanma boyutu ile olumsuzluk/ kararsızlık boyutu arasında ilişki tespit edilememiştir.
- Başkalarına Odaklanma boyutu ile biliş boyutu arasına ilişki tespit edilememiştir.
- Başkalarına Odaklanma boyutu ile duygu boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,29^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi başkalarına odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,63)'tür. Tablo-47'de görüldüğü gibi duygu boyutundan alınan ortalama değer de (4,33)'tür. Başkalarına odaklanma arttıkça duygu boyutunda da bir artış gözükmemektedir.
- Başkalarına Odaklanma boyutu ile davranış boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,32^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi başkalarına odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,63)'tür. Tablo-47'de görüldüğü gibi davranış boyutundan alınan ortalama değer de (4,24)'tür. Orta yaşlarda bireylerin birbirlerine olan örnekliği önemli sonuçlar doğurmaktadır. Orta yaşlı bireyler çocuklarının temel ihtiyaçları ile ilgilendikleri gibi dinî yönelimleriyle de ilgilenmek durumundadırlar. Çocukların ibadet alışkanlığı kazanabilmeleri ebeveynlerin ibadet alışkanlıklarına bağlıdır. Bu durum da davranış boyutunun yükselmesine neden olmaktadır.
- Başkalarına Odaklanma boyutu ile ilişki boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($0,3^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi başkalarına odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,63)'tür. Tablo-47'de görüldüğü gibi ilişki boyutundan alınan ortalama değer (4,41)'dir. Kişi, başkalarına odaklandıkça Yaratıcıya olan teslimiyeti de o noktada artmaktadır. Orta yaş açısından bu ilişkiye bakıldığında orta yaşlı, eşini, çocuğunu, anne ya da babasına kendisine emanet edilen varlıklar olarak görmektedir. Birlikte yaşanılan kişilerin sıkıntı durumlarında kişi, bu sıkıntıyı Yaratıcıya teslim olmakla gidermektedir.
- Başkalarına Odaklanma boyutu ile deneme/imkânlar boyutu arasında pozitif, tek yönlü bir ilişki ($,146^{*}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi başkalarına odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,63), deneme/imkanlar boyutundan alınan

ortalama değer de (3,09)'dur. Başkalarına odaklanma arttıķa deneme imkanlar boyutu da artmaktadır. Hayatın paylaşıldığı kişilerin ihtiyaēları bireylerin yeni şeyler denemesine neden olmaktadır.

- Başkalarına Odaklanma boyutu ile olumsuzluk/ kararsızlık boyutu arasında bir ilişki tespit edilememiştir.
- Başkalarına Odaklanma boyutu ile kendine odaklanma boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki (,238^{**}) vardır.Tablo-16'da görüldüğü gibi başkalarına odaklanma boyutundan alınan ortalama değer (3,63), kendine odaklanma boyutundan alınan ortalama değer de (3,46)'dır. Başkalarına odaklanma boyutu arttıķa bireyin kendine odaklanma boyutu da artacaktır.
- Kimlik Keşfi boyutu ile biliş boyutu, duygu boyutu, davranış boyutu ve ilişki boyutu arasında ilişki tespit edilememiştir.
- Kimlik Keşfi boyutu ile deneme/imkânlar boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki (,451^{**}) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi kimlik keşfi boyutundan alınan ortalama değer (3,27), deneme/imkanlar boyutundan alınan ortalama değer de (3,09)'dur. Kişi kendini tanıdıķa, benliğini ortaya koydukēa hayat adına kendisi için gerekli olan değişiklikleri yapacaktır.
- Kimlik Keşfi boyutu ile olumsuzluk/ kararsızlık boyutu arasında pozitif, tek yönlü bir ilişki (,174^{*}) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi kimlik keşfi boyutundan alınan ortalama değer (3,27), olumsuzluk kararsızlık boyutundan alınan ortalama değer de (2,45)'tir. Kişinin benliğini ortaya koymaya ēalıřırken yaşamış olduğu bocalamalar, hayat adına olumsuzluğunu da artırmaktadır.
- Kimlik Keşfi boyutu ile kendine odaklanma boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki (,361^{**}) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi kimlik keşfi boyutundan alınan ortalama değer (3,27), kendine odaklanma boyutundan alınan ortalama değer de (3,46)'dır. Kişi, benliği ile ilgili keşfi gerēekleřtirdikēe kendini de o oranda daha fazla tanımaktadır. Kimlik keşfi arttıķa kendine odaklanma da artmaktadır.
- Kimlik Keşfi boyutu ile başkalarına odaklanma boyutu ile arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki (,227^{**}) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi kimlik keşfi boyutundan alınan ortalama değer (3,27), başkalarına odaklanma boyutundan alınan ortalama değer de (3,63)'tür. Kimlik keşfi gerēekleřtikēe başkalarına odaklanma da o oranda artmaktadır.

- Arada Hissetme boyutu ile biliş boyutu, duygu boyutu, davranış boyutu ve ilişki boyutu arasında ilişki tespit edilememiştir.
- Arada Hissetme boyutu ile deneme/imkânlar boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,309^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi arada hissetme boyutundan alınan ortalama değer (3,08), deneme/imkanlar boyutundan alınan ortalama değer de (3,09)'dur. Kişi kendisini tanıma da zorlandıkça, gelgitleri arttıkça hayat adına denemeleri de artacaktır.
- Arada Hissetme boyutu ile olumsuzluk/ kararsızlık boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,399^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi arada hissetme boyutundan alınan ortalama değer (3,08), olumsuzluk/kararsızlık boyutundan alınan ortalama değer de (2,45)'tir. Kişi kendini arada hissettikçe, hayat adına olumsuzluk/kararsızlığı da artmaktadır.
- Arada Hissetme boyutu ile kendine odaklanma arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,273^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi arada hissetme boyutuna ilişkin ortalama değer (3,08), kendine odaklanma boyutuna ilişkin ortalama değer de (3,46)'dır. Kişinin kendisi ile ilgili sorunları ve kafa karışıklığı arttıkça kendine odaklanması, kendini tanımaya çalışması da artmaktadır.
- Arada Hissetme boyutu ile başkalarına odaklanma arasında bir ilişki tespit edilememiştir.
- Arada Hissetme boyutu ile kimlik keşfi boyutu arasında pozitif, çift yönlü bir ilişki ($,493^{**}$) vardır. Tablo-16'da görüldüğü gibi arada hissetme boyutundan alınan ortalama değer (3,08), kimlik keşfi boyutundan alınan ortalama değer de (3,27)'dir. Kişinin kendini arada hissetmesi arttıkça kimlik keşfi de artmaktadır.

SONUÇ

Orta yaş krizi ve din ilişkisini konu edinen bu çalışmada, orta yaş döneminde yaşanan değişikliklerin bir orta yaş krizi olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, yaşanan değişikliklerin biyo-psiko sosyal yapısı yanında varoluşsal izler taşıyıp taşımadığı ve ayrıca yaşanan tüm bu değişikliklerle orta yaşlı bireyin dini yaşantısı arasında nasıl bir ilişkinin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Orta yaşlı bireylerin yaşam görüşleri ve dinî tutumlarına yönelik düşünceleri yüz yüze anket metodu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmamızın anket formu, iki ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde demografik değişkenleri içeren sorular yer alırken ikinci bölümde Yaşam Görüşü ve Dinî Tutum ölçeklerine ait sorulara yer verilmiştir.

Araştırmamızda sağlık durumu, sosyo-ekonomik durum ve eğitim düzeyi değişkenlerinin orta yaş kriziyle olan bağlantıları, cinsiyet değişkenine göre yaşam görüşü ve dinî tutum arasında herhangi bir farklılaşmanın olup olmadığı ve bir bütün olarak yaşam görüşü ile dinî tutum arasında nasıl bir ilişkinin oluştuğuna yönelik varsayımlar açıklanmaya çalışılmış, öznel sağlık durumunun yaşam görüşünü etkilediği görülmüştür. Sağlık durumunu kötü olarak belirtenler, sağlık durumunu orta ve iyi olarak belirtenlere oranla hayatın karşlarına çıkardığı yeni durumlara rahatça adapte olamamakta ve her bir yeni durum onlar için aşılması gereken yeni bir engel olarak görülmektedir. Bu bakış açısı da bireyin kaygı durumunu artırmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada da öznel sağlık algısı açısından sağlık durumunu kötü olarak belirtenlerin ölüm kaygısı ölçeğinden yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.

Çalışmamızda sosyo-ekonomik duruma paralel olarak yaşam görüşünde değişikliklerin yaşandığı görülmüştür. Başka bir deyişle, sosyo-ekonomik düzey kötüleştikçe orta yaşlı bireyin yaşayacağı bunalım da artmaktadır. Sosyo-ekonomik durumdaki farklılıkların bireyin benlik algısında ve ruh sağlığında herhangi bir farklılaşmaya yol açıp

açmadığını tespit etmeye çalışan araştırma bulgularında da araştırmamızda elde edilen bulguların desteklendiği görülmektedir. Orta yaşlı birey için bir bunalım nedeni olarak maddi problemlerin görülüp görülemeyeceğinin ortaya konabilmesi adına toplumun farklı kesimlerinden bireyleri içeren daha geniş örneklem grupları üzerinde çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Eğitim düzeyi açısından orta yaş krizinin yaşanma olasılığına bakıldığında, elde edilen bulgular doğrultusunda eğitim düzeyi yükseldikçe orta yaş krizi yaşanma olasılığının artmadığı bulunmuştur. Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada da eğitim durumunun bireyin kaygı ve umutsuzluk düzeyi üzerinde olumlu bir etki yaptığı görülmektedir. Eğitim düzeyinin birey adına önemi kabul edilmekle birlikte orta yaş krizini yaşayan bireylerin hayatlarına bakıldığında, eğitim düzeyinin onlarda kaygı ve umutsuzluk düzeyini azaltmak yerine artırdığı görülmektedir. Eğitim düzeyinin bireyde orta yaş krizini yaşayanlarda olduğu gibi varoluşsal bir sancıya sebep olup olmadığı hakkında daha kesin bir değerlendirmede bulunabilmek için konuyla ilgili farklı örneklem grupları ve farklı ölçüm araçları ile çalışmalar yapılmalıdır.

Araştırmamızda yaşam görüşü açısından kadınların erkeklere oranla yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmekle birlikte oluşan bu farklılığın yapılan analiz sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı tespit edilmiştir. Artan yaşla birlikte bir takım psikolojik ve fizyolojik özellikleri erkeklere oranla daha fazla yaşayan orta yaşlı kadının yüksek puan almasının önemini ortaya koyabilmek adına kıyaslama yapılabilecek çalışmaların her iki cinsiyet grubu üzerinde de artırılması gerekmektedir. Kadınların dine yönelimlerinde erkeklere oranla yüksek puan aldıkları görülmekle birlikte oluşan bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı tespit edilmiştir. Cinsiyete göre dinî yönelimi konu edinen çalışmalara bakıldığında bir kısım çalışmalar araştırma bulgularımızı destekler mahiyette olup kadınların erkeklere göre dinî eğilimlerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Diğer bir kısım çalışmalar ise erkeklerin kadınlara oranla dinî eğilimlerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda analiz sonuçlarına göre artan yaşla birlikte yaş grupları arasında yaşam görüşü açısından olumlu yönde bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir. Yaş grupları açısından 40-45 ve 51-55 yaş aralığında bulunan katılımcılar bir birlerine yakın

ortalama puanları alırken, en yüksek ortalama puanı 46-50 yaş aralığında bulunan katılımcılar, en düşük ortalama puanı ise 56-60 yaş aralığında bulunan katılımcılar almışlardır. Oluşan bu durum, gelişim psikolojisi açısından orta yaşın diğer yaş grupları gibi kendi içinde kısımlara ayrılarak incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Araştırmamızda yaş ilerledikçe dinî tutumda olumlu yönde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir. Yaş değişkenine göre dinî tutumda bir farklılaşmanın olup olmadığı konusunda yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma bulgumuzla örtüşen ve her hangi bir farklılaşmayı göstermeyen çalışmalar yanında yaşla birlikte dindarlık düzeylerinde sürekli bir artışın olduğunu gösteren çalışmalar da literatürde bulunmaktadır. Artan yaşla birlikte dinî tutumda ne yönde bir değişimin yaşandığının ortaya konabilmesi için kesitsel araştırmalarla birlikte uzun soluklu boylamsal araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Çalışmamızda yaşam görüşüyle dinî tutum arasında pozitif anlamlı bir ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda yaş grupları açısından hem yaşam görüşü hem de dinî tutuma yönelik elde edilen puanlar arasında önemli benzerliklerin oluşması da bu ilişkiyi desteklemektedir.

İnsan hayatının önemli bir bölümünü teşkil eden orta yaş dönemi kendi içinde de ayrımlara tabi tutulabilecek kadar hareketlilik içeren bir dönemdir. Kriz kavramını yeni karşılaşılan durumlara yönelik çözüm önerileri geliştirme sürecinde yaşanan geçici duygu setleri olarak tanımladığımızda, orta yaş krizini de yeni yaşanmaya başlayan hayat dönemine adaptasyonun adı olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda araştırmamızda bireyin orta yaşın ilk yıllarında ve son yıllarında bir bocalama yaşadığı ve bu bocalamadan dinî hayatının da etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Ancak ortaya çıkan manzara orta yaş krizi kavramı çerçevesinde hayatlarını irdelediğimiz Gazali, Tolstoy, Freud ve Jung gibi insanların deneyimleriyle örtüşmemektedir. Onların orta yaş dönemlerine ömrün ziyan edilmemesi, anlam arayışı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları damga vururken anketimize katılanların bu tür tecrübeleri yaşamadıkları görülmektedir. İnsanımızın zihnini para, ev, araba, çocukların ve torunların geleceği gibi konuların meşgul ettiğini, hayat adına olumsuzluk/kararsızlık yaşadıklarını ama bu yaşananların varoluşsal sancıyla çok da alakalı olmadıklarını söyleyebiliriz.

İnsan hayatının oldukça sıkıntılı ama bir o kadar da verimli olan yılları olarak karşımıza çıkan orta yaş dönemine yönelik yapılan araştırmaların artırılması, bu dönem hakkında daha sağlıklı bilgiler elde etmemize imkân verecektir. Hem kesitsel hem de boylamsal araştırmalar vasıtasıyla bir yandan bu dönem hakkında önemli bir literatür oluşturulacak diğer bir yandan da yaşlanmakta olan nüfusumuza yönelik verilebilecek hizmetlerin niteliği artırılacaktır.

Bu dönemde karşılaşılan orta yaş krizi kavramının daha net olarak ortaya konulabilmesi için bu alanda çalışmalarını sürdüren araştırmacıların, bu kültürde yaşayan insanımızın özelliklerini ortaya koyabilen ölçüm araçlarını geliştirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aldwin, Carolyn M., Michael, R. Levenson, "Stress, Coping, and Health at Midlife: A Developmental Perspective", pp.188-215, *In: Handbook of Midlife Development* (Ed.) Margie E. Lachman, John Wiley & Sons Inc., New York 2001.
- Argyle, Michael and Benjamin Beit-Hallahmi, "Yaş ve Din", (Çev. Abdurrahman Kurt), *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, Bursa 1992, ss. 319-331.
- Armaner, Neda, *Psikopatolojide Dini Belirtiler*, Demirbaş Yayınları, Ankara 1973.
- Arslantürk, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.
- Asimgil, Sevim ve Ayşegül Çekmegil, *Yaşamın Dört Kritik Dönemi: Çocukluk, Gençlik, Yetişkinlik, Yaşlılık*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2010.
- Atak, Hasan, *Beliren Yetişkinlik: Yeni Bir Yaşam Döneminin Türkiye'de İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2005 (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Ayten, Ali, *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- _____, *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Bahadır, Abdülkerim, *Jung ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985.
- Ceviz, Fatma Hayrünnisa, *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dindarlık, Mistik Tecrübe ve Benlik Saygısı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.
- Çubukçu, İbrahim Agah, "Hicri 5./ Miladi 11. Yüzyılda İslam'da Siyasi ve Dinî Durum", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, Ankara 1965, ss. 39-44.

Erol, Zehra, “Orta Yaş Krizi”, *Yaşam Rehberim*, Yıl 1, S. 4, Mayıs 2011, ss. 1-12.

Eyüboğlu Özışık, Suna, *Depresif Yakınmaları Olan Hastaların Depresyon İle Ölüm Kaygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Fordham, Frieda, *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*, (Çev. Aslan Yalçınar), Say, İstanbul, 1983.

Gazali, *El-Munkızu Min-ad-Dalal*, (Çev. Hilmi Güngör), Meb Yayınları, İstanbul 1990.

Geçtan, Engin, *İnsan Olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996.

_____, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul 2010.

Grün, Anselm ve Yılmaz Öner, *Din Adamının Bunalımı ya da Yeni Tanrı*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1995.

Guttman, David, *Finding meaning in life, at midlife and beyond: Wisdom and spirit from logotherapy*, Praeger Publishers, United States of America 2008.

Güler, Özlem, *Tanrıya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu (Yetişkin Örneklem)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Gürses, İbrahim, *Dindarlık ve Kişilik*, Emin Yayınları, Bursa 2009.

Harwood, Jake and Howard Giles, “Creating Intergenerational Distance: Language, Communication and Middle-age”, *Language Sciences*, Volume 15, Number 1, 1993, pp.15-38.

Holm, Nils G., *Din Psikolojisine Giriş*, (Çev. Abdülkerim Bahadır), İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

Hökelekli, Hayati, "Ölümle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (II)-Yorumlar-", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, Bursa 1992, ss.87-98.

_____, “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, Bursa 1991, ss.151-165.

_____, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.

Kalaoğlu Öztürk, Zehra, Yaşlı Bireylerde Ölüm Kaygısı, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana 2010 (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi).

Karaca, Faruk, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yayınları, İstanbul 2007.

Karacoşkun, M. Doğan, "Dini İnanç- Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2004, ss. 23-36.

Kasapoğlu, Abdurrahman, "Gelişim Psikolojisi Açısından Kur'an'da "Bülüğ" Olgusu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2006, ss. 275-298.

_____, "Kur'an'da "İnâbe" Kavramı: Dinî Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım", *Tasavvuf:İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 22, 2008, ss. 137-159.

Kayıklık, Hasan, "Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 46, Sayı 1, Ankara 2005, ss.133-155.

_____, *Din Psikolojisi: Bireysel Dindarlık Üzerine*, Karahan Kitabevi, Adana 2011.

_____, *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*, Baki Kitabevi, Adana 2003.

Kıraç, Ferdi, *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Kısa, Cihad, *C.G.Jung'da Din ve Bireyleşme Süreci*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2005.

Koç, Mustafa, *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*, Uludağ Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Köylü, Mustafa, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yayınları, Samsun 2000.

Kurt, Abdurrahman, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, 2009, ss.1-26.

- Lachman, Margie E., *Handbook of Midlife Development*, John Wiley & Sons, Inc., New York 2001.
- Lambley, Peter, *Orta Yaşın İsyani*, (Çev. Semra Eren), H.B.Y. Yay., Ankara 1999.
- Lindzey, G., F. Thompson, and B. J. Spring, “Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik”, (Çev. Figen Çok), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2, 1994, ss. 905-935.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi, *Kişilik ve Din*, Dem Yayınları, İstanbul 2004.
- Mete Otlı, Bahar, *Okul Psikolojik Danışmanlarının Krize Müdahalede Kullandıkları Başaçıkma Stratejilerinin İncelenmesi: İzmir İl Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2011 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Ok, Üzeyir, “Dinî Tutum Ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 2011, ss. 528-549.
- Onay, Ahmet, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim (Üniversite Öğrencileri Örnekleme)*, Dem Yayınları, İstanbul 2004.
- Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, İmge Yayınları, Ankara 2008.
- Özen, Yener, “Eğitim Kurumlarında Yönetmelik ve Bireysel Krize Müdahalenin Planlanması ve Eğitimi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı 3, Ocak 2011, ss. 119-140.
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2010.
- Plotnik, Rod, *Psikoloji'ye Giriş*, (çev.Tamer Geniş), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009.
- Reifman, Alan, The IDEA: Inventory of the Dimensions of Emerging Adulthood, <http://courses.ttu.edu/hdfs3317-reifman/IDEA.htm>, Erişim Tarihi (01.03.2012)
- Sancaklı, Saffet, “Hadislerde “Yaşlılık Olgusunun” Değerlendirilişi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, Haziran 2006, ss. 49-71.

- Schultz, Duane P. and Sydney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev. Yasemin Aslay), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- Shek, D.T.L., "Midlife Crisis in Chinese Men and Women", *Journal of Psychology*, Volume 130, No. 1, 1996, pp. 109-119.
- Sözer, Yücel, "Psikiyatrideki Kriz Kavramı ve Krize Müdahale", *Kriz Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ? ss. 8-12.
- Staudinger, Ursula M., Susan Bluck, "A View on Midlife Development from Life-Span Theory", pp. 3-40, *In: Handbook of Midlife Development* (Ed.) Margie E. Lachman, John Wiley & Sons, Inc., New York 2001.
- Stevens, Anthony, *Jung*, (Çev. Ayda Çayır), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- Strenger, Carlo, "Paring Down Life to The Essentials: An Epicurean Psychodynamics of Midlife Change", *Psychoanalytic Psychology*, Volume 26, No. 3, 2009, pp.246-258.
- Szmukler, G., "Kriz Müdahalenin Psikiyatrideki Yeri", (Çev. Aykut Özden), *Kriz Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, ?, ss.158-165.
- Şeker, Mustafa, *Kişilik Özellikleri ile Örgütsel Bağlılık ve İş Gören Performansı Arasındaki İlişkiler ve Kayseri Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde Bir Uygulama*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2011 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Şentürk, Habil, "Dinî Gelişim Psikolojisi", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt 31, Sayı 4, Ekim-Kasım-Aralık 1995, ss.63-82.
- _____, *Din Psikolojisi*, Esra Yayınları, İstanbul 1997.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç, *Din Nedir?*, (Çev. Murat Çiftkaya), Furkan Yayınları, İstanbul 1995.
- _____, *Hız Muhammed*, (Çev. Arif Aslan), Kara Kutu Yayınları, İstanbul 2005.
- _____, *İtirafımlarım*, (Çev. Kemal Aytaç), Furkan Yayınları, İstanbul 1994.
- Ünal, Ali, *Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğrenim: Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- Yalçın Canyigit, Asena, *İntihar Girişimi Olan ve Olmayan Kriz Olgularının Karşılaştırılması*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara 2003 (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi).
- Yaparel, Recep, *Yirmi-Kırk Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili: Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, (Sad. Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç), Batın Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Yoğurtcu, Fatma, *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Zafer, Hakan, *Dinî Yaşantıda İnziva*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Zweig, Stefan, *Kendi Hayatının Şiirini Yazarlar*, (Çev. Ayda Yörükan), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1995.

EKLER

Sayın Katılımcı,

Aşağıdaki sorular, bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Lütfen, sizi yansıtan en uygun ifadeyi işaretleyiniz ve işaretsiz bir ifade bırakmayınız. Adınızı kesinlikle yazmayınız, kimliğinizi belirtecek herhangi bir işaret koymayınız. Elinizdeki anketi cevaplayarak bize yardımcı olacağınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Yaş	① 40-45 yaş	② 46-50 yaş	③ 51-55 yaş	④ 56-60 yaş			
Cinsiyet	① Kadın	② Erkek					
Medeni Durum	① Evli	② Bekar	③ Dul				
İş Durumu	① Memur	② İşçi	③ Esnaf	④ Ev Hanımı	⑤ İşsiz	⑥ Emekli	⑦ Diğer
Yaşıtlarınıza Göre Sağlık Durumunuz	① İyi	② Orta	③ Kötü				
Kimlerle Yaşıyorsunuz	① Eşimle	② Eş ve Çocukla	③ Anne-Baba, Eş ve Çocuklar				
Sosyo-Ekonomik Düzeyiniz	① İyi	② Orta	③ İdare eder	④ Kötü			
Eğitim Durumunuz	① İlkokul	② Ortaokul	③ Lise	④ Önlisans	⑤ Lisans	⑥ Lisans üstü	

Yaşamınızın ortalama beş yıllık bir dönemini (geçmiş olan birkaç yılı, şimdiki zamanı ve gelecek birkaç yılı) göz önünde bulundurarak kendiniz ve yaşamınız hakkındaki en uygun ifadeyi işaretleyiniz.

	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Uygun Değil	Ne Uygun Ne Uygun Değil	Bana Uygun	Bana Tamamen Uygun
1 Pek çok yeni imkânlarla sahip olduğum bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
2 Yeni şeyler keşfettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
3 Kafamın karışık olduğu bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
4 Yeni şeyler denediğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
5 Kendimi daha özgür hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
6 Duygusal olarak kendimi kısıtlanmış hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
7 Kendime karşı sorumluluk hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
8 Kendimi stres altında kalmış olarak hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
9 İstikrarsız bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
10 İyimser bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
11 Kendimi büyük baskılar altında hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
12 Kim olduğumun farkına vardığım bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
13 Sakinleşmiş ve durulmuş bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
14 Başkalarına karşı sorumluluk hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
15 Bağımsız olduğum bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
16 Yeni seçimler yapma dönemindeyim.	①	②	③	④	⑤
17 Ne yaptığımı bilmediğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
18 Kendimi başkalarına adadığım bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
19 Kendi kendime yettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
20 Pek çok endişelerimin olduğu bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
21 Kendime odaklanma dönemindeyim.	①	②	③	④	⑤
22 Ebeveynlerden(anne-baba) ayrı olduğum bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤

Arka sayfadaki soruları işaretlemeyi unutmayınız...

Yaşamınızın ortalama beş yıllık bir dönemini (geçmiş olan birkaç yılı, şimdiki zamanı ve gelecek birkaç yılı) göz önünde bulundurarak kendiniz ve yaşamınız hakkındaki en uygun ifadeyi işaretleyiniz.

		Bana Hiç Uygun Değil	Bana Uygun Değil	Ne Uygun Ne Uygun Değ	Bana Uygun	Bana Tamamen Uygun
23	Kendimin kim olduğumu tanımladığım bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
24	Geleceğe yönelik planlar yaptığım bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
25	Hayatımı anlamlandırmaya çalıştığım bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
26	Kendi inanç ve değerlerimin ne olduğuna karar verme aşamasında olduğum bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
27	Kendim için düşünmeyi öğrendiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
28	Bazı yönlerden kendimi yetişkin gibi bazı yönlerden de yetişkin değilmiş gibi hissettiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
29	Olgun bir kişi haline geldiğim bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
30	Tam bir yetişkinliğe ulaşmış olmama rağmen emin olmadığım bir dönemdeyim.	①	②	③	④	⑤
31	Dinin gereksiz olduğunu düşünüyorum .	①	②	③	④	⑤
32	Dini inancın insanlara yararından çok zararı olduğunu düşünüyorum	①	②	③	④	⑤
33	Ezan, dua veya ayet gibi dinî okumaları dinlediğimde duygulanırım.	①	②	③	④	⑤
34	Dini etkinliklere katıldığımda gerçekten zevk alırım.	①	②	③	④	⑤
35	Yaşamımın dini değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim.	①	②	③	④	⑤
36	İnanmış olduğum dinin gereklerini yerine getirmeye çalışırım.	①	②	③	④	⑤
37	Zor zamanlarda Allah'ın bana yardım ettiğini düşünüyorum.	①	②	③	④	⑤
38	Allah'ın bana çok yakın olduğunu hissediyorum.	①	②	③	④	⑤

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Mehmet İKİS

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 05 Ocak 1976, Kayseri

Medeni Durumu: Evli

Cep Tel: 0533 465 03 63

e-mail: mehmetikis@hotmail.com

Yazışma Adresi: Bahçelievler Mah. Rüzgârlı 4.Sok. Mimarşinan Sit. B Blok Nur Apt. 8/2

Talas/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	EÜ İlahiyat Fakültesi	2001
Lise	Kayseri Melikgazi İmam Hatip Lisesi	1996

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2011-Halen	Melikgazi Aydınlikevler Anadolu Lisesi	Öğretmen
2002-2011	Sağlık Bakanlığı	Memur

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça